

મહાત્મા કબીરદાસ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૧૪૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ મહાત્મા કબીરદાસ

વિષય ૬-૩

રામચંદ્રજીનો પરમ ભક્ત
મ હા ત્મા
કબીરદાસ.
(નૉવેલ)

મ. રા. ની પરમાનગીથી
છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર
શાહ. મંગળદાસ એકતારામ બુસેલર.
રીચીરોડ—અમદાવાદ

આવૃત્તિ ૨ છ.
૨૦૧૨-૧૩

પ્રવ ૩૦૦૦.
૨૦ ૧૯૨૮.

કીંમત. ૦-૧૨-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૧૪૧

પ્રસીદ્ધ કરનારે સર્વ હક પોતાના સ્વાધીન રાખ્યા છે માટે
કોઈએ આ બુક છાપવી અગર છપાવવી નહીં.

અમદાવાદ—પાનકોરના નાકે મનહર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
મોતીલાલ ગણુપતરામે છાપ્યું.

ૐ શ્રી.

શ્રી સદગુરુએ નમઃ

શ્રી નવિન

શ્રીમદ્ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમ

પ્રિય વૈશ્નવ ભક્ત.

કબીરદાસ.

નાવેલ.

ૐ

॥ પરિત્રાણાય સાધુનાં વિનાશાયચ દુષ્કૃતામ્ ॥

॥ ધર્મ સંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગેયુગે ॥

અર્થ—સાધુઓના રક્ષણાર્થે, દુષ્ટોના મંદારને અર્થે તથા ધર્મના સ્થાપન અર્થે, હું યુગે યુગમાં અવતાર ધારણ કરું છું.

મંગલાચરણ.

ગાયન ૧.

(દાવરદાદાર—એ રાહ.)

શાંતિ દાતાર, સાધક સરદાર, આ...ધાર—શાંતી.

ઉ...:...પેંદ્ર શ્રી છોજ આપ પરમતો ઉદાર.

હિતના કરનાર, વિશ્વાધાર, મો...સાર—શાંતી.

સદગુરુ કૃપા જો આએ-જીવ શીવ બની સોહાયે,

માયાથી ના લોભાયે—સુખ અચળ પ્રાપ્ત થાયે.

જળ જળ સ્થળ સ્થળ વ્યા...મ—(૨)

ભરપુર અવિકલ આનંદ, પરમાનંદ મુંકુંદ;

એવા વિશ્નુ અવતારને વારંવાર નમસ્કાર અ...પાર—શાંતી.

પ્રકરણ ૧ છું.

કબીર ઉત્પતિ અને બાહ્યાવસ્થા.

॥ મનુષ્યાણાં સદૃશેષુ કથિયતતિ સિદ્ધયે ॥

॥ યતતામપિ ક્ષેત્રાણાં કથિન્યાં વેત્તિતત્વતઃ ॥

પ્રીયતમ વાંચનાર શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના એ વાક્યાનુસાર હજારો પુરોષોમાં એકાદ યોગી પુરૂષ મળી આવે છે. અને એવા હજારો યોગી પુરૂષોમાં એકાદ સિદ્ધ હોય છે; અને એવા હજારો સિદ્ધોમાં કેટકેજ તત્ત્વવિદ પુરૂષ હોય છે. આવા તત્ત્વવિદ પુરૂષોમાંના એક આ ગ્રંથના નાયક આપણા કબીરદાસ પણ છે. જેની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનો આભેદુખ ચિતાર તથા તેમની ઉત્પતિથી તે આખર સુધીનું જ્ઞાંત મારી અદ્યમતી અનુસાર ગદ્યપદ્ય સાથે પ્રગટ કરી પુસ્તકરૂપે આપની સેવામાં મુકું છું પણ આ વિશ્વ માંહેલા સાત દ્વીપ નવ ખંડ તથા ચૌદ લોક સંબંધી આગળ હકીકત આવશે જેથી તે સંબંધી અગાઉ વિસ્તાર પુર્વક વર્ણન કરી પછી આપણા જ્ઞાંતનો પ્રારંભ કરીશું.

પ્રેમ એ શબ્દનો અર્થ પ્રસીદ્ધ રીતે; સ્નેહ, રાગ, રક્તિ આસક્તિ; પ્રિયી, લગન, મનમેળાપ, પ્રણય, લય, અનુસંધાન વગેરે શબ્દોથી થઈ શકે પાણીની અંદર વિવિધ પ્રકારના રંગ નાંખવાથી પાણી પોતાનું ખરૂં રૂપ બદલી અનેક ભેદે ધાય છે, છતાં પાણીજ

કહેવાય છે, કંઈ રંગ કહેવાતો નથી. જો કે પાણીના અનેક બેઠ થાય છે, પણ તે એકજ આકારના ઉચ્ચારથીજ સર્વે અક્ષરનુ ઉચ્ચાર થાય છે. જેમ વીવીધ પ્રકારના મતબેદથી, અનેક રૂપો મુનીઓ આત્માનું શોધન કરે છે, પણ તે સધળા જુદા જુદા મતોમાં પરમાત્મા સંબંધીજ વાત હોયછે, તેવીજ રીતે, વાણી, તેના અલંકાર, રચાચિ, સંચારી અને સાત્વીક આદિ તેના બાવે દશે દીશાઓ અને નવે રસ સદગુરૂ અને સતશાસ્ત્રો કહે છે કે એક વીશુદ્ધ પ્રેમતત્વમાંજ સમાય છે.

આખા જગતને ધારણ કરનાર તે મહાન શક્તિ એક વિશુદ્ધ પ્રેમનેજ આધારે રહેલી છે. અને તે વિશુદ્ધ પ્રેમ શક્તિ દરેકની અંદર વીજળીની પેઠે અસર કરે છે; તે શક્તિ ઉપર વારાહ રૂપે પરમાત્મા પૃથ્વીના ગ્રાહક થઈ બેઠેલા છે; તે વારાહ ઉપર કાચ્યો પીઠ પસારી ધ્યાન કરે છે કાચ્યા ઉપર સહસ્ર ફેણ વાળા શેષભગવાન ખીરાજી રહેલા છે તે શેષભગવાન ઉપર આવેલા પહેલા પડને પાતાલ કહે છે; અને તેમાં નાગ લોકોની વસ્તી છે. તેમાં વાસુકી નામ રાજ્ય કરે છે. બીજા પડને રસાતલ કહે છે તેમાં નીલાત કવચ આદિ અનેક દેવતોનો નીવાસ છે. ત્રીજા પડને મહાતલ કહે છે; જેમાં કદ્ર શર્પના પુત્રા અનેક કણ્ણવાળા સર્પો રહે છે ત્યાં કાલી નામ નામના સર્પનુ રાજ્ય છે ચોથુ પડ તલાતલ નામનું છે, જેમાં અસુરોની વસ્તી છે, જેમાં ઇંદ્રમય દાનવ રાજ્ય કરે છે. પાંચમુ સૂતલ કરીને પડ છે જેમાં વિરાચનના પુત્ર બલીરાજા રાજ્ય કરે છે- છઠું વિતલ કરીને પડ છે જેમાં હાટકેશ્વર મહાદેવ રહે છે. અને ત્યાંજ સર્વત્ર શંકરનુંજ સામ્રાજ્ય ખીરાજે છે. સાતમુ પડ અતલ છે; જેમાં બલી

દાનવ રાજ્ય કરે છે એ સપ્ત પાતાલ ઉપર આઠમો ભુર લોક છે. જેમાં વૈવસ્વત મતુ રાજ્ય કરે છે, અને મતુષ્ઠાદી પ્રાણીથી વસેલો છે. નવમો ભુવર લોક છે. જ્યાં વીરભદ્ર તથા મણીભદ્ર વીગેરે શંકર ભગવાનના ગણો વસે છે. દશમો સુરલોક છે, જે શોક રહીત છે અને જેમાં દેવતા સહીત ઇન્દ્ર રાજ્ય કરે છે. અગ્નીઆરમો મહર લોક છે જેમાં સંયમી મહર્ષીઓ અને તત્ત્વવિદ પુરુષો રહે છે આરમો જન લોક છે. જેમાં બ્રહ્મચર્ય પાળનાર પવીત્ર વીરેકી વિદ્વાનોનો વાસ છે. તેરમો તપ લોક છે જેમાં વાનપ્રસ્થ આશ્રમ પાળનારા સ્ત્રી પુરુષોનોજ વાસ છે ચૌદમો સત્ય લોક છે જેમાં સન્યાસીઓ તથા સદ્વીચારના સંતોનો નિવાસ છે આ ચૌદે લોકના કિપર બ્રહ્મલોક છે; જેમાં સુષ્ટિના ઉત્પન્ન કરતા બ્રહ્માજી રહે છે તેના ઉપર વિશ્નુ લોક છે જેમાં સુષ્ટિના પોષણ રૂપ વિશ્નુ ભગવાન બીરાજે છે તેના ઉપર શીવ લોક છે જ્યાં સર્વના સંહારક મહાશ્વર શંકર ભગવાનનો નિવાસ છે અને છેક છેવટે સૌના ઉપર, મન, ચિત, બુદ્ધિ, અહંકાર વેદથી પણ પહોંચી ન શકાય તેવું સતચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ પરબ્રહ્મનું અચળ ધામ છે, જ્યાં અગાડી કોટાનકોટી મહા પુરુષોમાં કોઈકેજ લાભ્યશાળીવિરલ પુરુષ જન્મ શકે છે.

ઉપરના ચૌદ લોક પૈકીનો જે ભુર લોક છે તે આપણી પૃથ્વીનો ગોળો છે. જે પૃથ્વીનો વિસ્તાર વિદ્વાન પુરુષોએ પચાસ કરોડ યોજનનો ગણેલો છે. તે પૃથ્વીના વિસ્તારની મધ્યમાં મેરૂ પર્વત આવેલો છે; અને તે એક લાખ યોજન ઉંચો કહેવામાં આવે છે તેના અનેક શીખરો ઉપર દેવ ગંધર્વીદિ અને કિન્નરોની વસ્તી આવેલી છે. તેની પોહોળાઇ, બત્રીસ હજાર યોજનની કહેવામાં આવે છે. તે પર્વતના મુળ સોળ હજાર યોજન સુધી ફેલાયેલાં છે; અને તેમાંથી સૌના રૂપાદિ

સાતે ધાતુઓ નીકળે છે એમ વિદ્વાનો કહે છે. આ મેરૂ પર્વત પૃથ્વીની મધ્યમાં ઝુકી રહ્યો છે તેની આસપાસ ચારે બાજુએ ફરતો, એકેક દ્વીપ તથા એકેક સમુદ્ર વીંટાયેલો છે. પ્રથમ જંબુદ્વીપ જેનો વિસ્તાર એક લાખ ચોજનનો કહેવામાં આવે છે; તેની ચોતરફ, તેનાથી બમણા વિસ્તારવાળો ખલ્લ નામનો દ્વીપ છે; જેને ફરતો તેનાથી બમણા વિસ્તારવાળો, ધક્કુ અર્થાત્ શેરડીના રસનો ફરીઓ વીંટાયેલો છે. ત્રીજો કુશદ્વીપ છે; જેનો વિસ્તાર ધક્કુ સમુદ્રથી બમણો કહેવામાં આવે છે; તેની આસપાસ તેનાથી બમણો વાણ્ણી સમુદ્ર આવેલો છે. વાણ્ણી સમુદ્રના વિસ્તારથી બમણો ચોથો ક્રૌંચ દ્વીપ આવેલો છે; જેની ચોપાસ તેનાથી બમણો ધૃત સમુદ્ર વીંટાઈ વળેલો કહેવાય છે ધૃતસમુદ્રથી બમણા વિસ્તારવાળો શાકદ્વીપ છે; તેની આસપાસ તેનાથી બમણો મોટો દધિસમુદ્ર આવેલો છે; છઠ્ઠો દધિ સમુદ્રથી બમણો શાલ્મલીદ્વીપ છે જેની આસપાસ તેથી બમણા વિસ્તારવાળો ક્ષીર સમુદ્ર છે. અને સાતમો ક્ષીર સમુદ્રથી બમણો પુષ્કરદ્વીપ આવેલો છે જેની આસપાસ તેનાથી બમણા વિસ્તારવાળો શદ્દ મીઠા જળનો સમુદ્ર આવેલો છે. આ સમુદ્રની ફરતો લોકાલોક નામનો પરવત વીંટાઈ વળેલો છે; અને તેની પેલી તરફ કાચ જેવી નિર્મળ પૃથ્વી આવેલી છે; જે ઉપર, પૃથ્વીના છેડાઓ પકડીને, દશે દીશાઓના દશ દીગંત દાથીઓ ઉભા રહેલા છે; અને છેક છેવટે તેની પછી શુન્ય છે; કે જેનો પાર શ્રીકૃષ્ણ ચરની કૃપા વિના કોઈપણ પામવા સમર્થ થઈ શકતું નથી. આ ભુર લોકમાંના નવ દ્વીપો, જે ઉપર સ્ફટ વર્ણવવામાં આવ્યા છે, તે પૈકીના પુષ્કર નામના દ્વીપમાં બે ખંડ છે, બાકીના પાંચ દ્વીપોમાં પ્રત્યેકમાં પાંચ પાંચ ખંડ છે; જંબુદ્વીપ કે જેમાં આપણે વસીએ છીએ

તેમાં નવ ખંડ છે, જે સંક્ષેપમાં મારા વાંચક વર્ગને આ સ્થળે અવશ્ય કહેવાની જરૂર છે. જંબુદ્વીપની મધ્યે ઇલાવૃત નામનો ખંડ આવેલો છે. પૂર્વે કેતુમાળ ખંડ છે, ઉત્તરે હિરણ્ય, કુરૂ, અને રમ્મ, એ ત્રણ ખંડો આવેલા છે. પશ્ચિમે ભદ્રાશ્વ નામે ખંડ આવેલો છે. અને દક્ષીણે ભરતખંડ, કિન્નરખંડ અને હરિખંડ એ ત્રણે ખંડો આવેલા છે. ઉપર પ્રમાણે નવે ખંડમાં ભરતખંડ એ મુખ્ય છે. તથા વિશુદ્ધ પ્રેમનું સ્થાન છે. તેમાં સર્વ પ્રકારની વખાણુવા લાયક વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થાય છે, ધન ધાન્ય, દાન, માન, સન્માન, ભોગ, યોગ અને શ્રીહરિચુડના અનેક પ્રેમી ભડતોનો જેમાં નિવાસ છે. આવા રસાળ મનોહર ભરતખંડમાં, ચોસઠ દેશ આવેલા છે; તે પ્રત્યેક દેશના પ્કરવેશ રીત રીઠી વીગેરે તદ્દન જુદા છે આ સર્વ દેશોમાં ગંગા નદી ઉપરનો પ્રદેશ અન્ય દેશો કરતાં વધારે પવિત્ર અને પરમાર્થી છે, એમ વિદ્વાનો આજે પણ કહે છે. પતિતને પાવન કરનારી, તથા શ્રીસાક્ષાતશંકર ભગવાનની જટામાંથી નીકળી આવેલી, ગંગા માતાના કીનારા ઉપર, આપણા વૃત્તાંતના નાયકની સ્વભુમિનું કાશી નગર સુંદર શોભી રહ્યું છે. જેની અંદર પુણ્યદાન થયાં કરે છે. જ્ઞાન સંપાદન કરવાને માટે વિવિધ પ્રકારની શાળાઓ સ્થપાયેલી છે; દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાને માટે વિવિધ પ્રકારના સાધનો, જેમાં રચાયેલાં છે; પત્થર અને આરસના મકાનો, તથા રસ્તાઓ ગીચોગીચ જેમાં આવેલા છે. એકથીએક ચઢી-આતા સુવર્ણના શીખરોવાળા દેવળો ઉપર, ધર્મની ખ્વજાઓ ફરકી રહી છે. આવા દિવ્ય અને મનોહર કાશી નગરમાં, આ વખતે શિ-લ્પનીધી નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે; અને તેની રાજ્ય સત્તા, કાશી નગરની આસપાસ ફરતા બે હજાર ગામો ઉપર ગાજી રહેલી છે.

રાજ્ય મહેલની તથા શ્રી કાશી વિશ્વનાથ મહાદેવના કનકમય દેવગતી દેવડીઓ ઉપર, નોખત અને દુદંભીના પોહોરે પોહોરેનાદ થયા કરે છે. પુરવાસી પુરષો અને સ્ત્રીઓ વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્રાલંકાર અને શ્રંગાર સજ્જા દર્શન માટે મંગળ ગીત ગાતાં દેવળોમાં જાય છે. જ્યાં જીવંતો ત્યાં ઠેર ઠેર શંકર અને વિશ્વનુ ભગવાનના મંદીરોમાં બ્રાહ્મણો વેદ ભણી રહ્યા છે. આવા અનેક પ્રકારના ઉત્સવોથી કાશી નગર એવું ભરપૂર અને આનંદમય બની રહેલું છે, કે તેની આગળ ઇન્દ્રપુરી પણ જાંખી પડી જાય. આવી રમ્ય કાશી પુરીમાંથી આશરે ચારસો વરસ અગાઉના આપણા નાયકની વાર્તાની ઉત્પત્તિનો આરંભ થાય છે.

કેટલાક કખીરપંથી સાધુઓ કખીરસાહેબની ઉત્પત્તિ એમ ખતારે છે કે, એક સમયને વીશે વૈકુંઠમાં શ્રીવિશ્વ ભગવાન બેઠેલા છે તેમની સમીપ લક્ષ્મીજી આવીને કહે છે કે હું ભગવાન, આપ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિવાળા આપના ભક્તો અને સંતોની, આટલી બધી ચિંતા રાખો છો ? પણ શું આપ એમ જાણો છો કે તેઓ બધાએ સદાચારી સાચા અને માયાના આવરણથી દુર હોય છે. ભગવાન કહે છે કે હું તો એમ જ માનું છું કે તમે બધા મારા સાચા અને પુરણ પ્રેમી ભક્તો છો.

લક્ષ્મી—જો આપ એમજ માના બેઠા હોતો નાથ આપની જુલ જાય છે.

ભગવાન—મારી જુલ ચતી હોયતો એકાદ મારા ધારવાથી ઉલટી રીતે વર્તન ચક્રાવરો હોય તેવો કાષ્ટ મારો પ્રેમી ભક્ત મારા સમીપ લાવી ઉત્તો કરો ?

લક્ષ્મી—કદીકને ભેઠ આવીશ તો આપને ખાતરી થશે ?

ભગવાન—હા ત્યારે તો સંપૂર્ણ ખાતરી થશે.

લક્ષ્મી—ત્યારે આપ ખાત્રી થયા પછી એવી ચિંતા કરવી છોડી દેશો?

ભગવાન—હા ખાત્રી થશે તો પછી જરૂર એવી નાહકની ઉપાધીથી દુર રહીશ.

લક્ષ્મી—જે જે સ્વામી પછી ફરી ન જાઓ ;

ભગવાન—તમે સંભાળજો કાંઈ જુદા ન પડી જાઓ હિમત હોય અને બરાબર સત્ય વાત હોયતો જાઓ જરૂરને લેઈ આવો.

લક્ષ્મી—મને હિમત છે અને સત્ય વાત છે કે બધાએ એવા નથી હોતા.

ભગવાન—જાઓ ત્યારે ખુશીથી લેઈ આવો ? પણ લેવા ક્યાં જશો ?

લક્ષ્મી—મૃત્યુ લોકમાં.

ભગવાન—મૃત્યું લોકમાં કયે સ્થળે ?

લક્ષ્મી—ગંગાજીના ઘાટ ઉપર આવેલી મનોહર કાશીપુરીમાં

ભગવાન—ભલે ત્યારે જાઓ લેઈને સત્વર આવો ? કાશીપુરીમાં મારા પ્રેમી ભકતો અનેક વસે છે તેમાંનો કોઈપણ તમારા કહેવા મુજબ જણાય તેને આંહી લેઈ આવો. ?

લક્ષ્મી—જેવી આજ્ઞા ભગવાન.

આ પ્રમાણે ભગવાન તથા લક્ષ્મીજીનો સંવાદ થતાં લક્ષ્મીજી સત્વર કાશીમાં ગંગાને કિનારે કોઈએક તપસ્વી મહાત્મીના આશ્રમ નજીક આવી પહોંચ્યા. તે મહાત્મા પોતાના આશ્રમમાં કરેલા પોતાના રામજી મંદીરના દ્વારપાસે મનોહર મૃગચર્મ બિછાવી ખીરાજેલા હતા. શરીરને વીધે તીવ્રીક્ષા તથા કષ્ટ સહન કરતા હતા. ભગવાં વચ્ચે અંગે ધારણ કર્યા હતા. મનપસંદ મુખના સાજથી દુર રહેતા હોય તેમ તેમની બન્ધ મુખ મુદ્રા પરથી જણાઈ આવતું હતું. વળી તેમના મુકામળ શરીર

તેમણે ભરમ ચોળી હતી. નર્મ સુખરૂપ શેયાને તજી ભુમી ઉપર સુવા
ની ટેવ વાળી હતા. સર્વે જગતના સુખને ક્ષણિક જાણીને ધર્મ,
અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે સાધીને બાવધી સર્વ વૈભવ અને
ભોગાદિને ભોગવીને કેવળ અખંડ પરમાત્માના પદને તેઓ પામ્યા હોય
તેમ જણાઇ આવતું હતું. હમેશાં બે વખત સ્નાન ધ્યાનથી પરવારી
પોતાના ઠાકારજીવું પુજન અર્ચન પ્રેમથી કરતા હતા. પ્રાતઃકાળમાં
અને સંધ્યાકાળે એકેક કલાક હમેશાં રામાયણ આદીની કથા પુરવા
સીઓતી સમીપ કરતા હતા. અને વાસ્તવીક આત્મ સ્વરૂપનો
જ્યાં ત્યાં ઉપદેશ કરતા હતા. આખું કાશીનગર તેમનો ઉપદેશ મા
નતું હતું. અને સર્વ ઠેકાણે તેમની વીશુદ્ધ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિના
પ્રનામે તેમની કિર્તી ઘણી પ્રસરી રહી હતી. દુર દેશથી યાત્રાળુઓ
તેમના દર્શન અર્થે જતા હતા અને તેઓ જ્યાં જાય ત્યાં ઘણા પુજતા
હતા. આ સ્વામીનું નામ રામાનંદ હતું, અને કાશીનો રાજા પણ,
તેમને પોતાના સહયુગ તરીકે સ્વિકારતો હતો. આ રામાનંદ સ્વામીના
આશ્રમ નજીક શ્રી લક્ષ્મીજીએ વિશ્વકર્માથી પણ ન બની શકે તેવો
પરમ મનોહર અને ભવ્ય, એતી નીશાળ એક સુંદર બાગ ટુંક મુ
હતમાં રચી દીધો, અને પોતે માળણનું સ્વરૂપ લેષ તે બગીચાની
અંદર કામ કરવા લાગ્યાં; આ વખતે વસંત રૂપ બેસવાથી કુંજનો
સમુદ્ધ પ્રફુલ્લિત થઇ રહ્યો છે. નર્મદી સુંદર મંજરી ઉપર સુગંધ લેવા
આવી બેઠેલો ભમરો યાંજરવ કરી રહ્યો છે. જ્યાં (મોગરાની વૃક્ષ)
મધુમાધવી, ચંપો અને આંબા ઉપરના મ્હોરો ખીલી રહ્યાં છે. ડાહરના
પુલના ગુચ્છોનો પવનના સપાટાથી ઝડપી રહ્યો છે. જેમાં ચંદનવૃક્ષ,
ભમરો, નાગરવેદ અને હજારી ગોટાઓની સુવાસ જહેમી રહી છે.

વળી જામ, જાસુસ, કેસર તાડ તમાલલતા, ચંબેલી; જીમ લીમડો દાડમ નારંગી અંજીર, કમલ, બકુલ, નિર્મળી અને કેળના વૃક્ષોના સ્થંભો આવી રહેલા છે. ફળ તથા ફુલો સહીત તમામ વૃક્ષો દીપી રહ્યાં છે. વળી બાગની શોભાને વધારનાર, કોયલ, મોર, બપેયા વીગેરે અનેક પક્ષીઓ પોતાની મધુરી વાણીથી કલરવ કરતાં કલ્લોલ કરી રહ્યાં છે. વચમાં કોઇ સુંદર પાણીનો પુવારો આવી રહેલો છે. અને તેમાંથી પડતું જળ ચારે બાજુઓના વૃક્ષોને પલાળી મુકે છે. વૃક્ષો ઉપરના પાંદડામાંથી પાણી ઝર્પાં કરે છે તમરાં અને દેડકાં, શીત, મંદ અને સુગંધમય એવો ત્રણે પ્રકારનો સરખો વાયુ વાવાથી મસ્ત થઈ જણ-જણાટ નાદ કરી રહ્યા છે. આવી પ્રકારનો બગીચો સિંધુસુતા શ્રી લક્ષ્મીજીએ આ સ્થળે બનાવી દીધો છે કે જે જોઈને, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ સુદ્ધાં પણ એક વખત મોહ પામ્યા વગર ન રહે. આવો માયાવી ભવ્ય સુંદર બગીચો અને તે માંહેના સુવાસિત પુષ્પો જોઈ, રામાનંદ સ્વામીનું ચિત્ત ધણું પ્રસન્ન થયું. જેથી એક દીવસે તેઓ લલચાઈ પોતાના ઠાકોરજીને ચડાવવા સાર, સુવાસિત સુંદર પુષ્પો લેવા માટે, તે બગીચાની અંદર ગયા. બગીચાની અંદર માલજી હતી તેની રજા લેવી લુકી ગયા અને જામ જીમ, ચંબેલી, ચંપો, મોગરો, ખોરસળી, વીગેરે સુવાસિત પુષ્પો, વૃક્ષો ઉપરથી વૃક્ષો ઉપરથી વીણવા લાગ્યા. એક નાની પુલની બાજુ બરાબ તેટલા પુષ્પો લઈ પોતે બોળો બરી આશ્રમ તરફ ચાલવા માંડ્યું, પણ એટલામાં લક્ષ્મીજીએ માગણી રૂપે આવી તેમનું કાંડું ઝાલી તેમને ઉભા રાખ્યાને કહ્યું, મહારાજ રજા વગર બોળામાં બરીને શું લેઈ જાઓ છો ? પાછું આપી દો ?

રામાનંદ—જા જા પીછે લે લે? તુ લે લે ?

માળાણુ—લાઓ મારૂં પાછું.

આ પ્રમાણે સ્વામીએ પુષ્પો લક્ષ્મીજીના ખોળામાં નાંખી દેખ આશ્રમ તરફ રસ્તો લીધો; અને લક્ષ્મીજી તરત જામ આદિ માયાવી રચના સમેટી લેઈ, સ્વામીજીએ આપેલા પુષ્પો ખોળામાંને ખોળામાં રાખી ભગવાનની સમીપ તે પુષ્પ ચોરીની વાત જાહેર કરવા માટે, વૈકુંઠમાં આવી પોહોંચ્યાં. ભગવાને લક્ષ્મીજીને સન્માન પૂર્વક યોગ્ય આસને બેસારી ક્ષેમ કુશળતા પુછીને કહ્યું કે કહો દેવી ! કોઈ એવો પ્રેમી ભક્ત માલમ પડ્યો કે જે મારા ધારવાથી ઉલટો હોય ?

લક્ષ્મી—તે વના પ્રાણેશ હું કાંઈ આપની પાસે આવી હમ્મશ જુઓ. આ મારા ખોળામાં રહી તે આપને પ્રાણુથી પણ અધિક પ્રિય છે.
ભગવાન—લાવો ત્યારે સત્વર વાર ન કરો ?

આટલું કહેતામાં લક્ષ્મીજી પોતાના ખોળામાંના પુષ્પો ભગવાન-આગળ કાઢીને મુકવાને ધરાદે ખોળામાં હાથ નાંખી જુએ છે તો કોઈ એક તેજસ્વી રામાનુજ સંપ્રદાયના નિલકથી અંકિત થએલા ભગ્ય કપાળવાળું, દીર્ઘ બ્રહ્મી અને લાખાં હસ્ત વાળું, તથા રંજે ધઉંવણું વ્હાલ ઉપજાવે તેવું મનોહર કાંતિવાળું હસતું બાળક માલમ પડ્યું. જોતાંની સાથેજ લક્ષ્મીજી એકદમ લજ્જત થઈ ખસિયાણાં પડી ગયાં. તે જોઈ ભગવાન શ્રી એ હસિત વદનથી તેમને કહ્યું કે સાધવી, લાવો લાવો. તે વસ્તુ સત્વર મને બતાવી દો ! છુપાવો છો શું કામ ? લક્ષ્મીજી આ સાંભળી વધારે સ્તબ્ધ થઈ ગયાં, અને પતિ વગર બાળક ઉપજાવ્યાનું તોહમત આવશે તેની ચિંતા અને ગભરાટને લીધે દીગમૂઠ બની શ્રી ભગવાન સમીપ હાથ જોડી ઉભાં રહ્યાં.

ભગવાન—સાધવી ! આમ એકાએક ખોળામાં લાવેલી વસ્તુ

૧૪ શ્રીમદ્ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

મને નહીં આપતાં, સ્તબ્ધ બની મુખ મ્હાન કરી કેમ હલાં રહ્યાં છો?
લક્ષ્મી—રહેશ ! હું જુદી પડી.

ભગવાન—કેમ એમ થયું. એવું શું થયું ?

લક્ષ્મી—મેં જાણ્યું કે તારા ખોળામાં પુષ્પો છે ને આતો, પ્રભુ,
ખાળક નીકળ્યું.

ભગવાન—અરે ખાળક શી રીતે નીકળ્યું ! વાહ વાહ કામ શું
કરવાનું હતું અને શું કરીને આવ્યાં.

લક્ષ્મી—પ્રાણેશ, હું અપરાધી નથી. આમ સર્વજ્ઞ અંતરયામી છો.
હું ગર્વ કરી આપના આગળ ક્યાં રહેવાની હતી. મેં
ગર્વ કયો તેને આપે આ પ્રકારે તોડ્યો. હવે હું સમજ
હવે આ ખાળકને શું કરું.

ભગવાન—જાઓ જઈને પાછો બનાવ્યો હતો તેવો બગીચો બ-
નાવો અને જ્યાંથી પુષ્પોનો ખોળો ભર્યો ત્યાંજ આગળ
પાછું ખાળકને જઈને મુકી આવો ? જાઓ હવે આવી
પ્રકારનું મિથ્યા અભીમાન કદી પણ કરશો નહીં.

લક્ષ્મી—બહુ સાફ પ્રાણાધાર ત્યારે તેમ કરી સત્વર પાછી આવું છું.
આ પ્રકારે ભગવાનની આજ્ઞાનુસાર શ્રી લક્ષ્મીજીએ પાછાં
ફરી તે સ્થળે આવી, હતો તેવો ખાગ રચી જે સ્થળેથી પુષ્પોનો
ખોળો ભર્યો હતો, તેજ સ્થળે એક સરોવર અગળ ખોરસળીના વૃક્ષ
તળે પેલું ખાળક મુકી દેખ, પાછાં વૈકુંઠમાં જતાં રહ્યાં. ખાળક વૃક્ષ
તળે પડ્યું પડ્યું રમ્યા કરે છે. હસિત વદનથી ટગર ટગર પરમા-
ત્માની અલૌકિક જગત રચનાને જોયા કરે છે. ખાગની અંદર કલ્પલોક
કરતા પક્ષીઓના મધુર અવાજથી કિલકારીઓ કર્યા કરે છે. પોતાના

જમણા હાથનો અંગુઠો ધાવ્યા કરે છે, અને નિર્ભય પણે તે ખોર-
ળીના વૃક્ષ નીચે જમીન ઉપર કુદરતે ખીજાવેલા ધાસના ગલીયા ઉ-
પર આજોટયા કરે છે. આ અનુપમ શ્રી ભગવાનના સંકેત અનુસાર
ઉત્તમન્ન થએણું ખાળકતું સિલા વિમ્બતતું ધણુંજ ખુબસુરત અને
રસ્તાના જનારને પણ પ્રેમ ઉપજાવે તેવું હતું, કપાળ દીર્ઘ અને
તેજસ્વી હતું. બન્ને ભુજ લાંબી હતી, આંખો અંધણના જેવી દીપતી
હતી. મુખ મુદ્રા ઉપર વિશુદ્ધ પ્રેમની છાપ, ગમે તેને પણ તાદૃશ
થમા વગર રહે તેવી નહોતી, આ રમ્ય કાન્તિવાળું અને મનોહર
ખાળક, મન્થરનો જાણે અવતાર હોય તેવું સર્વશ લાગતું હતું. પ્રેમ
સ્વરૂપ પરમાત્મા અદૃશ રીતે, જાણે તેનું રક્ષણ કરતા હોય તે પ્ર-
માણે તેની આસપાસ કોઈ પણ જીવજંતુ દરતું ફરતું ન હતું. કે
તે ખાગ માંહેનું કોઈપણ પરુ પક્ષી આવીને તેને કોઈ પ્રકારે હેરાન
કરતું ન હતું. પણ ઉલટાં સર્વ જીવો શ્રીરામનામનું ઉચારણ પ્ર-
સન્ન થઈ કરતાં હોય, તેવી રીતે મધુર અવાજથી શૃંગાર કરી
રહ્યાં હતાં. આ વખતે પ્રાતઃકાળના સુર્યના કીરણોએ રાત્રીનાં અં-
ધારાને દુર કર્યું હતું. અને કાશી નગરની સર્વ વસ્તી ગંગાએ
શૌચ સ્નાનાદિ કરવા તથા દર્શન કરવા અર્થે આવળ કરી રહી
હતી. ચંદ્રની કાંતિ મંદ થઈ સુર્યના તેજ આમળ, તારાઓનું તેજ
ઓછું થઈ ગયું હતું. આકાશ પ્રકાશિત થઈ જવાથી ખાગ ખગીયા,
વન ઉપવનો, પ્રકૃતિત થઈ આનંદમાં ડોલતાં હતાં. સુંદર સરૌવરો
ઉપર કમળના બુદ્ધો ખીલી રહ્યાં હતાં. ચક્રવા ચક્રવીના જોડાં પો-
તાના મિત્ર સુર્યને જોઈ આનંદ મગ્ન થઈ રહ્યાં હતાં. ચંદ્રમાના
વિયોગનું દુઃખ ચક્રારના રહ્યમાં ઉદય થયું હતું. રાત્રીએ ફરનારાં

પ્રાણીઓ મુંઝાવા લાગ્યા હતાં અને કુંજની લતાઓમાં ભમરાઓ યુગ્મરૂપ દરી રહ્યા હતાં એટલામાં સુર્ય નારાયણ ભગવાનકે પુર્ણ રીતે ઉદય થયા કે તરતજ, દિશાઓમાં લાલાજી પ્રસંસ્વા માંડી હતી. નગર વાસિઓ પોત પોતાના ઉઘમે લાગી ગયા હતા. આવા પ્રભાતના સમયે એક નીમા નામની મુસલમાન વણકર વિધવા વૃદ્ધ ડોસી (હિંદુસ્તાનમાં જેને જીલ્લા લોક કહે છે) તે બગીચાની આસપાસ આવેલી સુંદરવાડ નજીક, વાડ બાહેર પડેલા પાકાં મિષ્ટ ફલો આવી વીણવા લાગી. તે વૃદ્ધ ડોસી પાંચ સાત વરસ થયાં હતાંએ વિધવા બનેલી હતી. તેને પેટ કોષપણ સંતતિ ન હતી. તેથી પોતે પોતાના ઘરમાં એકલીજ હતી. દરરોજ એક બે રેશમી કાપડના તાકા વણી પોતાનું યુગ્મરૂપ ચલાવતી હતી. વિધવા થયા પછી તે ડોસીએ નિરગુણી ભજન ભાવમાં પોતાનું ચિત્ત પરોવ્યું હતું. અને એવા પ્રેમથી ભજનો ગાતી, અને સત્સંગી સાધુઓના ટોળામાં જઈ ભાગ લેતી કે એક હિંદુ શ્રેષ્ઠ સાધુમાતા પણ તેની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ જોઈ દીગમૂઠ બની જાય. આથી કરીને તે વૃદ્ધ ડોસી, જેકે જાતે મુસલમાન હતી તોપણ એક પવિત્ર ભજનાનંદી સાધુ કરતાં અધીક ભજનાનંદી, આખા નગરમાં ગણાતી હતી. તેનું વય આ વખતે પંચાવન વર્ષનું થવા આવ્યું હતું. તેના વાળ શ્વેત થઈ ગયા હતા. ચામડી ઉપર કરચોલી વળી ગઈ હતી. તેની મુખમુદ્રા ઉપરથી તે અનુભવી જણાતી હતી, અને નિરગુણી ભજન ગાતે ગાતે પોતાનું દરેક કાર્ય કરતી હતી. આ સમયે પણ તે નીચેનું ભજન તેની બાષામાં ગાતે ગાતે પુલાદિ વીણી રહી હતી.

ગાયન ૨.

મેરે રામમેં જો મઝાયા, વો ઝાહિર નથા-
કીસમતમેં જો લિખાયા, મુઝે ઝાહિર નથા—મેરે.
જન્મલ દુનિયાકી હમેશાં, લમતીથી મેરે અઝે;
રખ મિલતે છૂટી પલમેં, મુઝે ઝાહિર નથા—મેરે.
હુધ હૈ દુર આયેશો, દીલમેં આરામ હુવા;
મેં મેરા સખ છૂટ ગયા, જો ઝાહિર નથા—મેરે.
જીરકુ મેં હુંહું ફિરં, હમ એક ના છોકું;
સોહંસા દીદાર દેખા, મુઝે ઝાહિર નથા—મેરે.

ઉપર પ્રમાણે મધુર સ્વરે તે, વૃદ્ધ માતાની નજર માતે માતે ફળાદિ વીણતાં પેલા રમ્ય બાળક ઉપર પડી. બાળકને જોતાંની સાથે, તેને કોઈ પ્રકારનો વાત્સલ્ય બાવ ઉપજ્યો; જેવી પોતાના મન સાથે કહેવા લાગી કે “યા રમણાલમિન કયા ખુમસુરત બન્યા હૈ. એમા જો કે એક મુજકો ધનાયત કીયા હોતાતો ઇંસ ખુશપેમેં ઇતની તકલીફ યે બંદી ન ઉઠાતી.” આમ કહી તે બાળકને દુરથી નિહાળવા લાગી. અને તેની આસપાસ કોઇપણ મનુષ્ય ન જણાયું એટલે બગીચાને દરવાજે થઇને જ્યાં બાળક પડ્યું હતું, ત્યાં આગળ આવી ઉભી રહી. આ સમયે બગીચામાં બાળક અને તે વૃદ્ધ ડોસી સિવાય બીજું કોઇપણ જણાતું ન હતું. પાસે આવી આશ્ચર્ય અને આનંદથી તે બાળકને નખથી તે શીખ સુધી નીહાળ્યા કરતી હતી. અચ્છીવાર ત્યાં ઉભી રહી પણ તે બાળકના માતપીતા કે કોઇપણ તેને ઊંઘેરનાર, અમરતો કોઇ લાવી મુકનાર મનુષ્ય તેને દષ્ટિએચર થયું નહીં. જેથી બાળકને તેણે ખોળામાં લઇ લીધું, અને તેના ઉપર

પોતાને કોઈ અલૌકિક પ્રેમ પ્રગટ થવાથી રમાડવા લાગી. પ્રેમના જોરસાને લીધે એને પૂવના રૂણાનુબંધે કરીને રમાડતાં રમાડતાં તે વૃદ્ધ માતાના સ્તનમાંથી દુધની સેર છૂટીને પેલા આળકના મુખમાં પડી, જે જોઈ તે વૃદ્ધ ડોસી એકદમ ચકિત બની ગઈ. તેની આંખો-માંથી હર્ષના અશ્રુ વહેવા માંડ્યા; અને પછી જ્ઞાન દષ્ટિથી વિચાર કરવા લાગી કે “યા મહાયુગ જરૂર થે લડકા મુજકોહિ આપને દે દિયા, ક્યો કે મેરા દુધ ઉસકે મ્હુમે કુદરતી ગિરતા હે, એસકે ધરસે સચ્ચુ હુવા કે મેરે લિયેહિ, મેરે સાંધ; આપને થે સખ કાર કિયા. ચલ અમ મકાનકો ઉસે લે જાકે ધવાડે, નસ્વાડે, આદ ઝુલેકે અંદર ઝુલાડે. ઉસકુહી પાલુંગી, બડા કરુંગી, આદ ઉસકા સુખ દેખકે મરુંગી” આવી રીતનો પોતાના મન સાથે નિશ્ચય કરી તે આળકને લેઈ, પોતાને ઘેર ચાલી ગઈ. ઘેર જઈ તે ડોસીએ મહેન્દ્રાવાળાઓને, પડોશીઓને, અને પોતાના સગાં સહોદરને સમજાવી અથથી તે છતિ સુધી માંડીને આળક ગ્રાસ થયાની વાત કહી. સૌએ તે વૃદ્ધ ડોસીને કોઈ પ્રજા નહીં હોવાથી, તે આળકને પૂત્ર તરીકે ગણી પાલન પોષણ કરી ઉછેરી મોટો કરવાની, ભલામણ કરી તે પ્રમાણે વૃદ્ધ ડોસીએ તે આળકનું નામ કબીર પાડી, તેને પોતાના પૂત્ર તરીકે ગણી, કાળજીથી ઉછેરવા લાગી.

રઘુરાજકૃત અને નાભાકૃત ભક્ત માલના ગ્રંથોમાં વળી કબીર દાસની ઉત્પત્તિ એમ બતાવે છે કે કોઈ એક કાશી પુરીની પવીત્ર વિધવા બ્રાહ્મણી, ઉપર કહેવામાં આવેલા મહાત્મા રામાનંદ સ્વામીની વિશુદ્ધ પ્રેમથી ધણા વખતથી સેવા કરતી હતી. એક દીવસે રામાનંદ સ્વામી તેની અત્યંત પ્રેમ ભક્તિ જોઈ પ્રસન્ન થઈ ગયાં, અને તેથી

તેને એકાએક પૂજવતી મલ અર્થાત પુત્રવાળી થાવો એવું વરદાન આપી દીધું. તે પત્ની વિધવા બાઈએ સ્વામીનું વરદાન જો કે માથે ચડાવ્યું, પણ વીધવાને પુત્ર કેવો એ વીચારથી અત્યંત ગ્લાની પામી સ્વામીજી પ્રત્યે સવિનય કહેવા લાગી. કે ' મહારાજ હું વિધવા છું કલંક લાગશે, અને મારે તેથી આત્મ હત્યા કરવી પડશે. માટે આતો ધર્મ કરતાં ધાડ પડ્યા જેવી આપે મારી સ્થિતી કરી, હવે મારે શા ઉપાય કરવો ? મહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે ' બેટા યોગી પુરુષને એક વખત બોલદીધા શીર વો લોક આપકા બચન શીરાતે નહી હેં અગર કબી શીરાતે ગય તોભી હિનકા બચત દિર શકના નહી હે, વાસ્તે બચનતો હમારા મિથ્યા ન હોગાં. પરંતુ જા જો પુત્ર હોમા ઉસે તુ કલંકીત ન બનેગી, બલકે ઉસ પુત્રસેં તેરી કીર્તી હોગી. ઓર જન્મ મરનસે મુક્ત હોકે રામજીકે સ્વરૂપ મેં જા મિલેગી અબ શાંત હો, નીર્ભય હો, ઓર પ્રસન્ન ચિતસેં રમાપતીકા સુમરન કરો જાઓ મૌજ કરો બે શીકર હોકે અપના કામ કરો " આ પ્રમાણે સ્વામીએ તેને આશ્વાસન આપી તેના કલંકનું નીવારણ કરી વીદાય કરી અને સ્વામી પોતે ગંગાજીએ સ્નાન કરવા ચાલ્યા ગયા આ વીધવા બાઈને આ ઘડીથી ગર્ભ રહ્યો અને નવ માસે તેને ઉપર વર્ણુન થયું તેવો ખુબસુરત બાળક જન્મ્યો વિધવાને પુત્ર પ્રસવ થયાની વાત નમરમાં જાહેર પડતાં નાના મોટાં સૌએ પોતાને કલંકીત બનાવી ધીકકારશે એવા બચથી તે વીધવા બાઈ હૃદયમાં સંતાપ કરવા લાગી આ બચને લીધે સ્વામીજીના કહેલા વચનોમા તેને જે શ્રદ્ધા હતી તે સધળી જાતી રહી. જેથી રાતોરાત બાળકને લેધ કાષ એકાંત જ ગલમાં જાળને મુકી આવી. બીજે દિવસે પ્રાતકાળમાં ઉપર કબી તે

નીમા, નામની મુસલમાન વણકર વૃદ્ધ ડોસી શાય સાર જતી હતી બગીચાની વાડમાં પડેલા પેલા સુંદર બાળક-ઉપર તેની દૃષ્ટિ પડી. પોતાને કંઈ પ્રજા નહીં હોવાથી તે વૃદ્ધ માતાએ તે બાળકને પોતાના પુત્ર તરીકે ઉછેરી મોટા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો નજદીક આવેલા જંગલમાં જલ્દી જલ્દી શાય જમ આવીને તે બાળકને લેઈ પોતાના ઘર તરફ આવી ગઈ. ઘેર જઈ તે બાળકનું નામ કબીર પાડી તેને ઉછેરવા માટે અત્યંત પરિશ્રમ તેણીએ લેવા માંડ્યો એમ પણ કહેવામાં આવે છે.

આમ બે પ્રકારે કબીરદાસની ઉત્પત્તિ કહેવામાં આવે છે. પણ જે પહેલો પ્રકાર છે તેજ સત્ય હોય એમ બાસે છે. કારણ પરમાત્માના સંકતીક લિલા વિગ્રહ તનુઆ ધણે પ્રકારે ઉત્પન્ન થઈ શકે છે એમ ધણા અનુભવી તત્વ વેત્તાઓ કહે છે તેમજ વૃદ્ધ અનુભવી કબીરપંથી સાધુઓ કબીરની ઉત્પત્તિ પહેલા પ્રકાર પ્રમાણે વર્ણવે છે અને કેટલાક વીદ્વાનો પણ તેમજ માને છે. બીજા પ્રકારમાં જે હકીકત કહી છે તે હકીકત માત્ર નાબાકૃત અને રશુરાજ કૃત બકત માલમાથી મળી આવે છે, બીજે કોઈ ઠેકાણે વાંચવામાં કે સાંભળવામાં આવી નથી, તેથી તેના પર વધારે ધોરણ રહી શકતું નથી પણ ગ્રીય વાંચનાર, હું તો બે પ્રકારની હકીકત આપની સમીપ મુકુ છું, પછી જે પસંદ પડે અને સત્ય સમજાય તેને ગ્રહણ કરવાની તમને સ્વતંત્ર સત્તા છે.

આ પ્રામાણી દીનપ્રતીદીન કબીર બાળકના પગલાથી, નીમાની જન્નતી થવા માંડી, અને દરરોજ હુમડાંવણાંવવા સાર ધરાક ઉપર ધરાક આવવા માંડ્યા. અને વણવાની મજુરીના પૈસા ધરાકેએ નીમાને આગળથી આપવા માંડ્યા, નીમા એકલે પડે કેટલું કામ કરી શકે માટે તેણે પોતાની શાલીના વણનાર કારીગરોને શોધ કરી રાખવા મા.

ડમાં અને ધંધો ધમધોકાર ચલાવવા લાગી. કખીર આ વખતે પાંચ
છ માસનાં થયા હતા અને ફક્ત 'રા' એટલો શબ્દ તેમને બોલવાં
આવતો. હવે મોહોદલોનાં પડોસીઓ અને નીમાની સગાં સહોદર
તેમને અનેક પ્રકારના હાસ્યજનક આળાથી રમાડવા અને તેડતા
ત્યારે કખીર માત્ર રા એવો તે દરેકની સમીપ ધણી લાડથી ઉચ્ચાર
કર્તા કરતા હતા. જળ કુલ આદિ પીવાની વસ્તુ, ખાવાની વસ્તુ, અગર
તો તકતો કે કોઈ પૂતળા જેવો પદાર્થ, તેમના સમીપ હરવામાં આ-
વતો ત્યારે, ફક્ત ' રા ' શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી, તેના ઉપર ઝડપ
મારતા. કોઈ બોલાવતું અગર તો તાળી કે સીતકારી વગાડતું કે તરત
પ્રત્યુત્તરમાં તે ' રા ' શબ્દનોજ મુખમાંથી ધ્વની ફાટતા. આ પ્રમાણે
જેમ ચંદ્રમા દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિને પામે, તેમ કખીરજી મોટા થવા
માંડ્યા. બાર માસના થયા એટલે રામ શબ્દનો પુરેપુરો ઉચ્ચાર કરવા
લાગ્યા. પેતાની માતા, દરેક મનુષ્યને અને પ્રાણી પદાર્થને ઓળખાવે
ત્યારે માત્ર રામ એજ શબ્દની સંજ્ઞાથીજ, સર્વને
ઓળખતા હતા. અને રામ એજ સંજ્ઞાથી બોલાવતા હતા. આ
પ્રમાણે ખાવામાં, પીવામાં, હસવામાં, રડવામાં, બોલવામાં, ચાલવામાં
ઉંઘવામાં, સર્વમાં, જાણે શ્રી રામનુંજ સ્વરૂપ જોના હોય તેમ, રામ
શબ્દથીજ દરેક પ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યા. એક ક્ષણ વાર પણ રામ શબ્દથી
જુદા ન થતા હોય, તેમ તેમના મ્હેરા ઉપરથી લાગતું હતું. આવી
રીતે બાલ કખીરનું રામચંદ્ર ભગવાનથી અભિન્નપણું જોઈ તેમની
માતા સાનંદાશ્ચર્યની સાથે, તેમને ધન્યરી અવતાર તરીકે માનવા લાગી.
આસપાસના પાડોશીઓ પણ એવી વિચિત્ર કૃતિથી કખીરમાં પુણ્ય
ભાવ ધરવા લાગ્યાં. આમ કરતાં કરતાં કખીરની ઉંમર પાંચેક વર્ષની

થવા આવી. એટલે તેમની માતાએ વેપારીને જોઇએ તેટલું હીસાખ
 વીગેરેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સાર એક વિદ્વાન મુસલમાન કળને ત્યાં તેમને
 દરરોજ મોકલવાનું શરૂ કરીધું; પણ કાલ કોઇપણ અક્ષરનો ઉચ્ચાર
 કરવાનું શીખવાડે અગરતો કાલ બીજું બધું શીખવવાની ધણીએ
 માથાકુટ કરે પણ રામ શબ્દ સિવાય તેઓ મોઢેથી બીજું કંઈ બોલતા
 કે પાટીમાં લખતા ન હતા. છેવટે તેમનાથી કાલ પણ થાક્યો,
 અને સાત વર્ષની વય થવા આવી છતાં રામ શબ્દ સિવાય કંઈપણ
 બીજું લખી વાંચી જાણતા ન હતા. આથી છેવટે ચાકરીને તેમની
 માતાએ કાળને ત્યાં મોકલવાનું બંધ રાખી, પોતાના સાળ વણવાના
 ધંધામાં તેમને મુક્યા, અને ધરધંધો શીખવવા માંડ્યો. પોતાની
 માતાને તથા પોતાના ધરમાં બેસનાર રોજીંદા વણકર કારીગરોની
 માફક, જોઇ જોઇને એક બે દિવસમાંજ પ્રતિક્ષણ રામ શબ્દના
 ઉચ્ચારથી તેમણે સાળ વણવાનું કામ શરૂ કર્યું અને મોટા મોટા
 પ્રખ્યાત કારીગરોથી પણ એક દિવસમાં પુરા ન થઇ શકે તેવા
 રેશમી કાપડના તરેહવાર તાકાઓ ઉપરા છાપરી દરરોજ કાઢવા
 માંડ્યા. આ જોઇ, તેમની જોડે કામ કરનાર કારીગરો પણ ઝાંખા
 પડી ગયા હતા. અને વણવાના કામમાં કાંઈ પણ સુઝ ન પડે તો
 કબીરને પુછી તે કહે તે પ્રમાણે કરતા હતા. જ્યારે કારીગર વણ-
 કરોના અને તેમની માતાના હાથથી વણાયેલા રેશમી તાકાઓની
 કીમત, દસનીશ રૂપીઆ થતી, ત્યારે કબીરના વણેલા તાકાઓની
 કીમત એથી બમણી ત્રમણી, અને કોઇ કોઇ વાર, તો દશ ગણી થતી
 હતી. પોતાની માતાને હવે કબીરદાસ ધણી મહેનત આપતા ન હતા.
 કારણકે તે વૃદ્ધ માતાની ઉંમર લગભગ ત્રેસઠ વરસની થવા આવી હતી;

દશ બાર વરસની અંદર કબીરદાસના પ્રતાપથી તેમની માએ પોતે અને કબીરદાસ નિતીથી ખરચે તો જીવે જાગે ત્યાંસુધી પોહીએ તેટલું ધન એકઠું કરી દીધું હતું. કબીરદાસે તેરમાં વરસની શરૂઆતમાં ધરધંધા ની ઉપાધિ દુર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો પણ પોતાની માતાની બીકને લીધે તેઓ તેમ કરી શક્યા નહીં. એટલામાં દેવયોગે તેમની માતૃશ્રી માંદા પડ્યાં; એટલે ધરધંધો બંધ કરવાની તેમને ખાસ જરૂર પડી. ધર ધંધો બંધ કર્યાં. ને એક અઠવાડીયું થયું નહીં એટલામાં, ભોગજેએ તેમની માતા, નીમા ગુજરી ગઇ. મોહોલ્લાના પડોશી અને સમાં સહોદરને નીમાના મરણના સમાચાર કાને પડતાંજ તેઓ તેણીના શબ પાસે ભેગાં થઇ રડવા લાગ્યાં પણ કબીર તો પોતાની માતૃશ્રીના શબ પાસે બેસીને આનંદથી નિરગુણી રામનામના પદો, શિક્ષકવિની પેઠે, બનાવી બનાવી એક પછી એક ગાઇ રહ્યા હતા. અને આકંઠ કરનાર સ્ત્રી પુરૂષોને વિવેકથી નમ્રપણે યથાસ્થિત બોધ દેતા હતા. આથી તેમની શાંતિના લોકોએ, શોક છોડી દેઇ આનંદ અને ઉત્સાહપૂર્વક, તે વણકર વૃદ્ધ માતાની દફન ક્રિયા કરી; અને સૌ પોતપોતાના સ્થળે આસ્થા ગમા. કબીર તેર વરસની વયના હવે પોતાના મકાનમાં એકલાજ રહેતા હતા. થોડો ધણો પોતે સાળનો ધંધો કરતા હતા, તે પણ હવે માતાના મરણના બીજા દિવસથીજ બંધ કરી દીધો; અને પોતાના મકાનનાં બારી, બારણાં, બીંત વગેરે તમામ સ્થળો ઉપર રામનામના અક્ષરો પોતાને હાથે લખી દીધા. અને આંગણમાં, ઉપર કહી ગએલા બગીચામાંથી, પાંચ દશ તુલસિના છોડો લાવી, રાખી દઇ તેની આસપાસ ક્યારાઓ કરી દીધા. આ બગીચો અત્યારે કબીરનોજ કહેવાતો હતો. આખા મકાનને

હીંપી ગુંપી એવું તો પવિત્ર અને સુસોભિત બનાવી દીધું કે, તેની આમળ તપસ્વિઓના મઠો અને ગુરૂદ્વારાઓ પણ ઝાંખા પડી ગયા. વળી પોતાના આશ્રમની અંદર મૃદંગ, એકતારો, મંજરા, ખંજરી, ઝાંઝો, પખવાજ વીગેરે ભજન ગાવાનાં સાધનરૂપ વાજાંત્રો પણ એક પછી એક વસાવવા માડ્યા. અને સંતસાધુઓ એકઠા કરી તેમની ચથાર્થ રીતે સપ્રેમ સેવા બળવીને, દરરોજ પોતાના આશ્રમને આંગણે ભજનની રણુઝીક મચાવતા હતા. નગરવાસિઓ તેમની પ્રેમી વાણી સાંભળવાને, દરરોજ ઉપરા છાપરી ટોળાખંધ આવ્યા કરતા હતા; અને હવે કબીર સાહેબના આશ્રમે આઠે પોહોર તે પ્રમાણે ધમધોઠાર શ્રીહરિનામ નોજાઈત વેપાર ચાલીરહ્યો હતો. આવી રીતે કાલ વ્યતિત કરતાં, પોતાની માતાને ગુજરી ગયે એક વર્ષ પુર્યું થવા આવ્યું હતું; અને પોતાને પણ ચૌદમુંવર્ષ બેસી ગયું હતું. આ વખતે કાશી નગરમાં સતનામ સાહેબને નામે તેઓ અતીશય પ્રસીદ્ધિમાં આવી ગયા હતા. અને દેશ દેશનાં રાજાઓના કાસદો મારફત તેમની ખ્યાતિ સાંભળવાથી, આમંત્રણોના તેમના ઉપર પત્ર આવતા હતા. દરરોજ પાંચ પચીસ સંત સાધુઓને જમાડી બાદ તેઓ વખત બે વખત જમી લેતા હતા. અને મોટા મોટા દુર દેશો સુધી કબીર સાહેબનું નામ સતનામ સાહેબ તરીકે અતી શ્રેય પ્રખ્યાત થઈ રહ્યું હતું. અને તેઓ એક મોટા ચમત્કારીક યોગિંદ્ર તરીકે, બાલજીવો, સધળે સ્થળે ઓળખાતા હતા તથા પરમાત્માના સાંકેતીક વત્વદીક લિલાતનુઓમાંના એક તરીકે સર્વત્ર પુખ્તતા હતા પણ કાશીનો રાજ શીલનીધી, શંકાશીલ પ્રુષ્ઠ હોવાથી, તેમની પ્રત્યે અમત્સા રાખતો હતો. અને કબીરજીની પ્રેમ લક્ષણા બહિતને છોકર-મલમાં ગણી કાઢતો હતો. પણ શ્રીમદ્ ભગવાન સીતા પત્નીની ઇચ્છા

થી પ્રકટ થએલા આપણા સાચા ભક્ત કબીરદાસને તે વાતની જરા મજા રપૂઠા ન હતી. કારણકે પોતે બાલવયના છતાં, મહાન યોગીની પેઠે નિઝનંદમાં મસ્ત રહી, એક રમતા રામની માફક પોતાના શ્રી સમજીના રટણમાં અને ભજનમાંજ, જ્યાં ત્યાં બેઠેલા જણાતા હતા. અને સર્વદા સત્ય નિતિરિતિથી વર્તન ચલાવી સર્વના હૃદયમાં પ્રેમ ભાવ ઉપજાવતા હતા.

પ્રકરણ ૨ જી.

કબીરને ઉપદેશ અને તેની ગુરૂપ્રત્યેની

પ્રેમભક્ષણા ભક્તિ.

મનગચંદ વશ થઈ રહે, ચાલે સુરતિ સાથ,

માવતજો બેસે મહી, સદગુરૂ અંકુશ હાથ—

આ પ્રમાણે આપણી વાર્તાના નાયક કબીરદાસને ચૌદમું વર્ષ હવે પુર થવા આવી પંદરમાં વર્ષનો પ્રારંભ થયો હતો, આ વખતે જો કે તેઓ પોતાના શ્રી રામના રટણમાં એકતાર બની હમેશાં રહેતા હતા પોતાને માથે કોપ સમર્થ સદગુરૂ નહીં હોવાથી, કોષ સમર્થ સદગુરૂ શોધી, પોતાને શીરે સ્થાપવાની તિમેચ્છા તેમને ઉત્પન્ન થઈ હતી. કારણકે તે જાણતા હતા કે સુરપતિ ઇન્દ્રે પણ ધ્વજાજીને ગુરૂ કર્યા હતા. જનક રાજાએ અષ્ટાવકને અને રામચંદ્રજીએ પણ વસિષ્ઠને ગુરૂ કર્યા હતા. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પણ ગુરૂ કરવા પડ્યા હતા. એમ દરેકને ગુરૂ કર્યા વિના ચાલ્યું ન હતું. કારણકે તેઓ જાણતા હતા કે ગુરૂ વિના જ્ઞાન નથી, જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી અને મોક્ષ વિના જન્મ મરણ જીતી શકાય તેમ નથી. ધણી લોકો મનને ગુરૂ માની જીવન મુક્તિ ખનવાની, મેરૂ પર્વતની પેલી પાર પોહોચી

જવા જેવી મોટી આશા રાખે છે. પણ જે જગત પ્રસિદ્ધ વાત છે પોતાનો પોતે વૈદનો ધંધો તો કરતો હોય છતાં રામ તે તેઓ જાણતા નથી કે પારકી માતા જ કાન વીધે છે. પોતે જાણીને મટાડી શકતો નથી પણ ખીજે વૈદજ મટાડી શકે છે. માણસથી પોતાના બરડાની કરોડ જોષ શકાતી નથી પણ પારકાજ જોષ શકે છે. આપણા મનથી આપણે ગમે તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જીવનમુક્ત બનવાની આશા રાખીએ, પણ આપણું મન કેવા પ્રકારના ઉપદેશથી કેળવાશે અને કયું જ્ઞાન આપણું અજ્ઞાન આપણુ દુર કરવાને સમર્થ થઈ શકશે, તથા કયો રસ્તો આપણે માટે અનુકુળ થઈ પડે તેમ છે, તે પારકા પુરુષજ જાણી શકે છે. માટે દરેકને માંથે પોતપોતાનો સદ્ગુરુ હોવોજ જોઈએ, એમ શ્રુતિ સ્મૃતિ અને ચારે વેદો પણ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે. પતિ વિનાની વિધવાનો સંસાર જેમ સુનો છે; જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી ને બ્યહવાર અને પરમાર્થમાં પોતાનો પતિ સંસાર સાગરથી તારનાર નૌકારૂપ છે, તેવીજ રીતે પુરુષને તેના સદ્ગુરુ છે. પતિ વિનાની સ્ત્રી જેમ ન ધણીઆતી કહેવાય છે, તેવીજ રીતે ગુરુ વિનાનો પુરુષ તે નુગરો કહેવાય છે. આરાક્ષર અને આરાક્ષરી જાણ્યા વગર આપણાથી કોઈપણ પુસ્તક વાંચી શકાતું નથી. તેવીજ રીતે સમય સદ્ગુરુને શોધ્યા વગર યથાર્થ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતુંજ નથી. સદ્ગુરુ વગર પોતાના સ્વધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી. પ્રીયલાભ આ સંસાર એક ભુલવણી રૂપ છે, અને તેમાં આપણે સૌ ભુલા પડેલા છીએ. આ ભુલવણીના બનાવનાર નૃપતિ, શ્રી ઇષ્ટ પરમાત્મા છે, અને તેમણે તે ભુલવણીના સ્થળોમાં પ્રત્યેક

સ્થળે સદગુરૂપ પોતાના ભોમીઆઓને જાઠવી દીધેલા છે. કે જે ભોમીયા વગર આપણે આડે રસ્તે ચડી હુંટાઇએ છીએ. જેમ કોઇ ભુલા પડેલા ધનીક મનુષ્યને, તેનું ધન વીગેરે હુંટી લેઇ, તેની આંખોએ પાટા બાંધી કોઈ વીકટ જંગલમાંના જાડ સાથે તેના હાથ પગ બાંધી દેઇ, હુંટારાઓ ચાલ્યા જાય, અને તેમી તે ભુલેા પડેલો માણસ રડારોળ કરી રહ્યો હોય, એટલામાં કોઇ દયાળુ મહાત્મા આવી તેને જાડ સાથેના બાંધેલા બંધથી છુટો કરી, તેની કુબઘાયક હકીકત સર્વ સાંભળી, તેને તેના સ્વદેશે જઇ પહોચાડી આવે, તેવીજ રીતે, આ સંસાર રૂપ ભુલવણીમાં આપણે જે ભુલા પડેલા છીએ, કે જ્યાં માયાના આગ્રણુ રૂપી ચોરાએ આપણું જ્ઞાન રૂપી ધન હુંટી લેઇ, આપણી આંખે અભીમાન રૂપી પાટાએ બાંધી, મમત્વ રૂપી જાડની સાથે, આપણને તૃણા રૂપી દોરોથી જકડીને બાંધી દીધેલા છે; જેમાંથી સમર્થ સદગુરૂ રૂપ કોઇ દયાળુ ધર્માત્મા આવી, આપણા બંધોને તોડીને, આપણા સ્વઃસ્વરૂપ રૂપી સ્વદેશે લેઇ જઇ ઠેઠ પહોચાડે છે. માટે જો આપણે માથે સદગુરૂ ન હોય તો પેલા ભુલા પડેલા, હુંટાયેલા, અને જાડ સાથે જકડીને બંધાયેલા પુરૂષની પેઠે, રડારોળ કરી ટળવળીને અ આપણો અંત આવવાનો. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કચ્છીરદાસને સદગુરૂ કરવાની આવશ્યકતા સમજાઇ, અને તેથી પોતાને માથે એવો ફાળુ સમર્થ સદગુરૂ સ્થાપવો, તેનો નિશ્ચય કરવાની ચિંતામાં પડ્યા. આ પ્રમાણે ચિંતાગ્રસ્ત બની, કચ્છીરદાસ પોતાના આંગણમાં તુલસિ ક્યારા પાસે, એકલા ઉઘાડે શરીરે બેસી રહ્યા હતા, તેવામાં વૃષાઝડનું વદપક્ષ હોવાથી રાત્રિ પડી; ને ચાર તરફ વરસાદનું જોર વધી

જવાથી ધનધોર અંધારું છવાઇ રહ્યું હતું. મોર તથા ચક્રી સાક્ષી-
વત સ્થિર થઈ ગયાં, તમરાં અને દેડકાં ખીવરાવવા લાગ્યાં. વીજ-
ળીના ઝબકારા થવા લાગ્યા; સીતળ વાયુની હ્દેરો વાવા માંડી.
ચાતક પક્ષીએ પિયુ પિયુનો ઉચ્ચાર કરવો શરૂ કર્યો; મેઘ
રાગની પધરામણીની નોખત ગડગડવા લાગી કે દુરત થોડીવારે
મહા ગંભીર શબ્દથી અવાજ કરતા મેઘરાગ પધાર્યા;
અને એવા જોરથી તેમણે વૃષ્ટિ કરવા માંડી કે મોટા
મોટા પાણીના ધોધ પૃથ્વીપર ધસી આવ્યા. વનલતાઓ ઝાડની સાથે
વીંદાઈ વળી. સુરપતી ઇંદ્ર રાગને રંગ ખેરંગી ચાપ ચડાવી દીધુ
વાદળીઓ આકાશમાં સુર્યને ઢાંકી એક વસ્ત્રરૂપ બની રહી હતી. દે
ડકા અને તમરાંના શબ્દ રૂપી શુધરીઓ ધમ ધમ ગાજી રહી હતી
મેઘના ગડગડાટ રૂપી મુદંગનો ખ્વની કાને પડી રહ્યો હતો. વીજળીના
ઝબકારા રૂપી પુષ્પના મોટા મોટાઓ જાણે ઉપરાઉપરી ફેંકાઈ રહ્યા
હોય તેવું જણાતું હતું. અને જાણે વાદળ રૂપી ફાનસમાં વીજળી રૂપી
દીવો થયો હોય તેવું આ અંધારી ધોર રાત્રીએ જણાતું હતું આ
પ્રમાણે નવીન જળ આપનાર વહસાદ ઝડી બંધ પડી રહ્યો હતો.
અને પુર્વના પવન વેગથી વાયાં કરતો હતો આટલું બધું છતાં જોમ
મેરૂ પર્વત ડગે નહીં તેવી રીતે આપણા પ્રેમી ભક્ત કબીરદાસ, આ
ગણમાં બાહેર જ્યાં ઉધાડે દીલે બેઠેલા હતા ત્યાંથી એક તસુ પણ
ડગ્યા નહોતા. પણ પરમાત્માજી જ્યારે સદગુરૂ પ્રાપ્ત કરવાનો સત્ય
સુઝાડે ત્યારેજ આસનેથી ઉઠી ધરમાં જવું, એવી દઢ ભાવના કર્યા
કરતા હતા. એટલામાં નીચે પ્રમાણે આકાશવાણી થઈ.

હાલો.

બોટા ચિંતા કર નહીં, કર ગુરૂ રામાનંદ,
એલો તે કરશે તને, ટળશે સહુ જગ ફંદ.

આ શબ્દેઃ શ્રવણ પડતાંની સાથે કબીરદાસ ઉઠી ધરમાં ગયા કે તરતજ મધ્યરાત્રી વીતવા આવી. પ્રાતકાળ કયારે થાય અને રામાનંદ સ્વામીનું શરણ પ્રાપ્ત થાય તેને માટે અધીરા અને પાછળ વિચાર વચનમાં પડી ગયા અને પોતાના મન સાથે એમ શંકા કરવા લાગ્યા કે રામાનંદ સ્વામી મ્લેચ્છને ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવતા નથી તો મને શીરીતે સ્વીકારશે. પણ સાચી વાત મારા રામજી તેમને જણાવશે હરકત નહીં મારા પ્રાણધાર સીતા પત્નીનું આજે વચન થયું છે, તો તે કદીકાળે પણ અફળ થનાર નથી. માટે પ્રથમ ત્રીજા પહેરે ગંગાએ સ્નાન કરી સ્વામીના આશ્રમ નજીક આવેલા ઘાટના પગથીઆ ઉપર બેસી, પ્રાતકાળમાં સ્વામીકથા કરે તે શ્રવણ કરે અને કથાની સમાપ્તિ થયે શ્રવણ કરવા આવનાર પુરવાસીઓ વેગાઇ જશે પછી ઉપદેશ લેવા સંબધી સ્વામીને અરજ કરીશ, પછી તો સીતાધત્તી કરે તે ખરું. આ પ્રમાણે પોતાના મન સાથે નીશ્ચય કરી, રાત્રી વીતી એટલે કબીરદાસ સત્વર ઉઠીને ગંગાએ સ્નાન કરવા આત્માં ગયા. ગંગા નદીપર આવી જુએ છે તો એક કીડી સરખીનેા પણ સંચાર થતો જણાતો ન હતો. પતીતને પાવન કરનારી સાક્ષાત શ્રી શંકર ભગવાનની જટામાં રેહનારી ઉજવળ કાંતિવાળી, નીર્મળ ગંગામાતા આ વખતે મંદ પ્રવાહથી વહે જતી હતી, તેમાં કબીરદાસે સ્નાન કર્યું, અને ધોએધું વસ્ત્ર પહેરી ઘાટના પગથીઆ ઉપર સુતેસુતે હાથમાં તુલસીની સ્મરણી લેઇ, પોતાના રામજીનું એકાગ્રહથીતે અંતરણ્યમાં દટણ કરવા માડ્યું એમ કરતે કરતે નિત્યનિયણ પ્રલાણે રામાનંદ સ્વામી પોતાની શિષ્યામાંથી ઉઠી શોચ સ્નાનક અર્થે ઘાટના પગથીઆ ઉતરી; ગંગામાં જળ

ભરવા સાઈ જતા હતા, તેવામાં લાંબા થઇને ઇષ્ટ સ્મરણ કરતા પડે
લા આપણા કબીરદાસને અંધાઈ હોવાથી અણુઅણુપણે સ્વામીના
જમણા પગની પાવડીની ઠોકર જમણે કાને વાગી, કે એકદમ અરે
રામરે ! પાવડી એવી સખત વાગીકે મારા જમણા કાનમાંનો પદડો
પુટી ગયો એમ કહી કાને હાથ દેઘ કબીરદાસ ઉભા થઇ ગયા
અને જાણે ધણુજ લાગ્યું હોય તેવો ડાળ કરવા વાગ્યા આવો ડાળ
કરવાનો કબીરદાસનો શુભ હેતુ શો છે તે મારા પ્રિય વાંચક વર્ગને
સાધારણ બુદ્ધિથી જણાઇ આવશે. છતાં મારે જણાવવું જોઈએ, કે
તે હેતુ ફક્ત સ્વામિના ઉપદેશ લેવાની આતરજ હતો. સ્વામિને, તેને
દરદથી શુભ પાડતો જોઇ ધણી દયા આવી. જેથી તેના જમણા
કાન આગળ મુખ રાખી, હાથ ફેરવી, પુંકે મારતા મારતા કહેવા લાગ્યા
કે ' ખેટા રામ રામ કરો, સખ મીટ જાયગા. ' ઘોર અંધારી રાત્રિ
હોવાથી રામાનંદ સ્વામી, કબીરદાસને ઓળખી શક્યા ન હતા.
કોઇ પણ જીવને અણુઅણુપણે વાગી જવાથી, દયાજનક થઇ જવાનો
જેવો તત્ત્વવિદ પુરષોનો, કુદરતી સ્વભાવ હોય છે, તેવાજ સ્વભાવથી
ઉભા રહી, કબીરદાસને વાગેલું મટાડી દેવામાં ગુંથાયા હતા. આ
પ્રમાણે કબીરદાસના જમણા કાને સ્વામીએ છ પુંકે મારી, અને
સાતમી પુંકે મારીને તેને કહ્યું કે " કયો ખેટા અખ કાનમે, કોઇ
જી જમે દરદ હોતા હૈ ?

કબીરદાસ—અર કૃપાલુ કાનકા દરદ તો કયસે મિટ ગયા હૈ;
પરંતુ મેરા અખ ભવોભવકા દુઃખ દુર હુવા હૈ રામજી.
રામાનંદ—કાન મ્હેઝ કબીરા ! ચહાંપર ઇતના જસ્દી કયોં સોયાં
હુવા થા !

કબીરદાસ—ગુરુદેવ, મેરે રામજીકી ઐસીહી ઇચ્છા હુધ કે આપકા
શરન લેના, જે આજ આપકી કૃપાસે પ્રાપ્ત હુવા દુઃખ
સખ દુર હુવા. યે કબીરા અખ આપકા તન મન ઔર
ધનસે ગુલામ હુવા. અખ આપકા દીયા હુવા રામમંત્ર,
રાતદીન આપકી સેવામેં ઇસ શરીર કે રખકે, મનમેં જપુગા
ન તિન કાલમેં કોઇસે ડરૂંગા. મેરે જીવનજીન રહ્યકમલ
ખિરાજીત શ્રી રષિકેશ મેરે રામકો કબી ન ખિસરૂંગા.
અખ આપ ચ્હાય સો કરો; વ્હાય ગુર તારો યા મારો.
ચ્હાય વો મુજકો કર ડરો રામજી. (સ્વમત) રામજી
શ્રી રામ રામ રામ.

ગાયન ૩.

તોરી જલ બલ હૈ ન્યારી—એ રાહ

યે તનમન તુમારા રામા, ધનલી તુમારા રામા

મુજકો લેના હૈ, એક રામ નામ રામ—યે,

મુખ દુઃખ લોલ મોહ, રાગ દ્વેષ શોક મોહ (૨)

ખંધ મોક્ષ મનકા હૈ કારજ તમામ

મેરે અંતર કે હો રામા વિશ્રામ રામ—યે

રામાનંદ—ખેટા કબીરાહ ? હમને તો તુજકો આજસે ખેટા બનાયા

પરંતુ સારી કાશીપુરીમેં જે અજ્ઞાન લોક હૈ, વો જહાંતક

ન સમજે, વહાંતક હમારે તુમારે નિંદા પાત્ર ઉતોડો

બનવાયા. ક્યોં કે સ્વતઃ કાશીરાજી ઔર ઇસકી સખ

રૈયત, જાનતી હૈ કે કબીરા ખેચ્છ હૈ, ઔર ઉસકો

પ્રસાદથી વર્ગ કબી ઉપદેશ ન દે સકતેહે બધે ભોલેભક્ત
સ્પર્શથી કિમિંત ન કર સકતે હૈ !! ભોલે કબીરેકો
સ્વામીજીસે રામનામ ક્યાં દિયા જામ, ઓસા કહા કરેજે.
ઔર સખકો માલુમ હે કે તેરા તનુ ભોલે હૈ પરંતુ
રામજીકી કૃપાસે તેરા સિવા વિગ્રહ તનુ હમ જાનતે હૈ;
જીસે ઉન અમાનીઓસે કેવલ નિહર રહેતે હૈ ઉનકો
સમજાયંગે; હર દષ્ટાંત દે મનાયેજે. હમને જો તુજકો
આજસે બાલકા બનામાહૈ, વો ચારહી જુગમેં રામજીને ફર-
માયા હુવા જાહીર ફરમાન હૈ. જીસ વાસ્તે હમ સખકો
રામજીકી ઇચ્છાસે ઉત્તર દે દેંગે. પરંતુ બેટા કબીરદાસ,
તુમહારી રામનામકી સચ્ચી કમાઇકી કસોટી અજ કાશી
રાજ કરને કે લિયે કુછ તંત્ર રચેગા. જો વ્યકિત તુ-
મહારી પરિક્ષા લેને કે વાસ્તે અગર ચાહ કર લે તો
આપ બે ધડક હોકે બરાબર પરિક્ષા દેના; કસોટીમેસે
કબી ડરકે ભાગના નહીં. સચ્ચે ખારે રામ કે અંદર
પુરન શ્રદ્ધા રખકે ઇષ્ટમંત્ર કે જાપ નીશ દીન કરતેહી
રહેના. તો તિન કાલમેં બેટા તેરા કોઇ નામ ન લે
સકેગા. તેરા એક જાલથી કિસીસે બાંકા ન હો સકેગા.
જા હમારી બેટા અસીસ હૈ, હમે જેપરયા મસ્ત રામકો
કયા વિશ્વકી દરકાર હૈ. હમારે રામજી વિશ્વનાથ હમારે
પર સદા કૃપાળુ રહેતે હૈ. હમારી કમાઇ કો જાનતે હૈ.

આ પ્રમાણે કબીરદાસને રામાનંદ સ્વામિ ઉભા ઉભા સદમોક્ષ
આપ્યા કરતા હતા. વળી તેને અંતઃકરણ રહીત અજ્ઞાન અને શા-

નના લક્ષણો, અને તેનો ધર્મ, સારી રીતે સમજાવ્યા કરતા હતા. જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ વા નિવૃત્તિને અર્થે જ્ઞાની આગ્રહ રાખતો નથી. કારણ કે તેને ખબર છે કે પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ એ સંધળા મનનાજ ધર્મો છે. નિષ્કેવળ ચિન્મય સ્વરૂપ સર્વ ધર્મોથી રહીત છે. અને જ્ઞાનીના જ્ઞાનની પરાઅવધીએ સર્વ ધર્મોનું પરિતજ્ય મામેકું શરણં વ્રજેત. એ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનજીને શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં કહેલા વાક્યાનુસાર સર્વ ધર્મોનો ત્યાગ, અને માત્ર એક શ્રી ઇશ્વરનું શરણજ તે જ્ઞાનીને રહે છે. વીગેરે ઉપદેશ કબીરને દેતાં દેતાં, પ્રાતઃકાળનો પ્રથમ પ્રહર વીતી ગયો પણ સ્વામી ઉભા રહ્યા હતા. આ પ્રમાણે સ્વામી તથા તેમના શિષ્ય કબીરદાસ, અને જગ્યા ઘાટના પગથીઆ ઉપર સામ સામા ઉભા છે, સ્વામિ ઉપદેશના વચનો કહ્યા કરે છે આપણા પ્રેમી કબીરદાસ એક ચિતે શ્રવણ કર્યો કરે છે એટલામાં સ્વામીએ પ્રાતઃકાળ થવાથી સ્નાન ધ્યાન દર્શનાદિ કાર્યો નિમીત્તે; લોકોની આવગ્ન શરૂ થઈ ગયેલી જોઈ; કે સમય ઘણો વીતી જવાથી; અને હજી સ્નાન ધ્યાન ધુપ દીપ પુજન અર્ચન વીગેરે કરવાનું બાકી રહ્યું હતું તેથી, હિંચું જોઈ એકદમ ચોક્યા, અને કબીરને કહેવા લાગ્યા કે બેટા; હમ સ્નાનાદિક કાર્યો કરને કે લીયે, ગંગાકો જાતે હે, તુમકો કયા શ્રવન કરનેકી હમ્છા હોવે તો બેટો. અબી કયાકા પ્રારંભ કરેંગે.

કબીરદાસ—ભવોભવ સ્વામી, મેરેકા મેરે રામજી ને બડી નિવૃત્તિ દી હય, બડી કૃપા કી હય, યે ગુનામતો રાત દીન અબ આપ સદગુર સમીપ નિવાસ કરેગા. પ્રસાદ લેનેકી રામજી જબ હમ્છા હોમી, તબ હધર ઉધર થોડી દેર જાકે પાયગા; પશ્ચાત સત્વર આ જાયગા—

રામાનંદ—ખેટા જેસી લેરી ઇચ્છા ! મંદીર મેં કિંવા આશ્રમમેં
કુતા ન ચલા જામ દેખતે રહના હમ શોચ સ્નાન ક-
રકે અભી આવત હે.

આટલું કહી રામાનંદ સ્વામિ વીદાય થયા અને તેમના શીષ્ય
આપણા પ્રેમી કબીરદાસ ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞા મુજબ, આશ્રમમાં
સરત રહે તેવી રીતે આશ્રમની છેક મજીક બાહેર દ્વારપાળની પેઠે
ગંધીઆ ઉપર બેસી રહ્યા. સ્વામિ સ્નાન કરીને આવ્યા તે વખતે
કથા શ્રવણ કરવા આવનાર પુરવાસીઓ એકઠા થઈ ગયા હતા.
અતે દરરોજના વખત કરતાં આજે કથાને ઘણીવાર થએલી જેઠી
માહોમાંહી તેનું કારણ શું હશે તે શોધવા લાગ્યા, સ્વામિ
રામાનંદ તો આવીને આડે પડદો નાંખી પોતાના ઠાકોરમંદિરની
સેવા કરવા માંડી પડ્યા. ઠાકોરજીને ચડાવવાનો પુલનો હાર સાંકડો
હોવાથી, ભગવાનના ગળામાં આવી શકતો ન હતો અને જો પરાણે
ઠાકોરજીના ગળામાં હાર પહેરાવે તો ઠાકોરજીના માથા પરનો મુકુટ
પડી જાય તેવી તેમને ધાસ્તી લાગતી હતી રામાનંદ સ્વામી જેથી
ભગવાનના ગળામાં હાર કેવી રીતે આરોપવો તેનો વિચાર કરતા
ઠાકોરજી સમીપ ઉભા રહ્યાં હતા. દરરોજ કરતાં કથાને વાર ઘણી
લાગી હતી અને ઠાકોર સેવામાં પણ ઉપરના કારણને લીધે વાર
થવા માંડી તે જોઈ લોકો ઘણું અકળાયા અને કહેવા લાગ્યા કે
સ્વામીજી આજતો હદ કરતાં વધારે સેવાને વાર લાગી. અને દર્શન
ન થયાં માટે કૃપા કરી જલ્દી પાર લાવો, આ પ્રમાણે લોકોને
અકળાયલા જોઈ પગથીઆ ઉપરથી, આપણા પ્રેમી કબીરદાસે ધાંટો
પાડી કહ્યું કે સ્વામીજી હાર છોટાહો જીસે આપ સંકોચ કરતે હો,

ઓર કબી પુષ્પમાલા રામજી કે ગલેમે આરોપનેસે તો! રામજીકા મુકટ ગિરજનેકા આપકો લય લગતા હે જીરસે હાડે રહે હો, તો યે આપકા બાલકા કબીરકી અરજ હે, કે પુષ્પમાલા રહાય જીતની છોટી હો, પરંતુ ઉસકો ખીચમેસે તોડકે કબી રામજીકે ગલે આરોપોગે તો નિસંશય પૂહેના સકોગે ” આ પ્રમાણે કબીરદાસે પડદામાંહેની વાત બાણી લેધ, તેનો સ્વામીને ખુલાસો કરી આપ્યો. જેથી સ્વામીએ તે પ્રમાણે હાકોરજીને હાર પહેરાવી દીધો, અને આરતી વીગેરે કરી પડદામાંથી બહાર આવી બધા પુરવાસીઓની વચ્ચે કબીરદાસને કહેવા લાગ્યા કે “ બેટા કબીરા નહીં નહીં તું સર્વજ્ઞ સિધ્ધ પુરૂષ હે અઘસા આજ હમકો નિશ્ચય હુવા સોક રહાય વો કહે પરંતુ હમને તુજકો હમારા ધરમ પરમ પ્રિય બાલકા બનાયા ” આવી રીતના સ્વામિના વચન સાંભળી પુરવાસીઓ એક દમ ચોકી બિઠી સ્વામીને કહેવા લાગ્યો કે અરે સ્વામી કબીરતો મ્હેરજી છે, અને તેને આપે ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવ્યો, એ કંઈ હીક ન કર્યું. એતો આપે ધર્મ વિરૂધ પગલું ભર્યું લોકામાં ખોટું કહેવાશે અને મ્હેરજીને ઉપદેશ આપ્યો તેથી અનેક બારે મ્હેરજી થઈ હિંદુધર્મ સ્વીકાર્યો તેથી તમારા બંનેની હાંસી થશે પછી આપ જ્ઞાની યોગિંદ્ર પુરૂષ છો એટલે આપને અમારે વીશેષ કહેવું ઘટવું નથી. કારણ કે આપ મોટાછો, આ પ્રકારના વચનો, પુરજનો જે કથા શ્રવણ કરવા આવેલા છે તે સ્વામિને કહી રહ્યા છે, એટલામાં કાશીરાજ શીલનિધીની સવારી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ગુરૂઆશ્રમે કથા શ્રવણ કરવા અર્થે પધારી, અને સહ પોતપોતાના સ્થાને વિવેક સહીત બેસી ગયા.

૩૬ શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

અને રામાનંદ સ્વામિ પણ કથા કહેવાને પોતાને આસને બીરાજ્યા રાજ શિશુનિધીને પણ રામાનંદ સ્વામીએ કબીરને શિષ્ય બનાવ્યા તે વાતની ખબર પડી હતી જેથી રાજાએ પણ, લોકોની પેઠે સ્વામીજીને વિવેક સહીત કપકો દેવા માંગ્યો, પણ રાજા પોતે સ્વામીજીનો શિષ્ય હતો. જેથી વધારે બોલી ન શક્યો, આ સધળાનું કહેવું બધું સાંભળી લેઈ, પછી રામાનંદ સ્વામી સર્વના સમાધાન અર્થે. પ્રત્યુંતરમાં નીચે પ્રમાણે, સર્વને કહેવા લાગ્યા “ મહાશયો કબીર મ્હેએદ નહી હૈ પરંતુ એક સાકૈતિક લિજા વિમ્બ રામજીકી ઈચ્છાસે પ્રકટ હુવા તનુ હૈ વો પુરુષ હૈ સો, હિંદુ મુસલમાન દોનોકો સમાન હૈ તુંમ અંતઃકરણસહ અજ્ઞાન આત્મણસે મનકે ધર્મોકો રચયં આત્મામે નીરોપણ કરતે હોઝાર હમ અંતઃકરણસે રહીત હોકે જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કરકે મનકે મર્મોકા ત્યાગ કરકે, સર્વત્ર અપને આત્મ સ્વરૂપમેહી નિમગ્નરહેતે હૈ.

શિશુનિધી—પરંતુ ગુરૂદેવ ધર્મ જેવી બાબત એકસરખાને લાગુ પડવી જોઈએ, તેને બદલે દરેક ધર્મમાં એક બીજાનું ઉલટાપણું જોવામાં આવે છે, તેનું શું કારણ હશે ?

૧ લો પુરવાસી—નૃપેશનું કહેવું સત્ય છે, મહારાજ, કારણ કે વૈશ્ણવો વાવ કુવા તળાવ આદિ બાંધવામાં પરમાર્થ સમજે છે, ત્યારે જૈન તે કામમાં હિંસા ગણી બેઠા છે, આપણે હિંદુઓ શિખા રાખીએ છીએ ત્યારે મુસલમાનો ચોટલી કાઢી નાંખી, માથું બોકું અને ઢાઢી શાખવામાં ધર્મ સમજે છે જ્યારે આપણે પૂર્વ તરફ બેસી પ્રભુને ભજીએ છીએ ત્યારે તેઓ પશ્ચિમ તરફ બેસે છે. આપણે અંગ-

રખે બેરીયું જ્યારે જમણી તરફ હોય છે, ત્યારે તેમને
ડાબી તરફ હોય છે, આપણે જ્યારે કપાળ ઉપરથી
પ્રથમ હાથ ફેરવીને મોઢું ઘોષએ છીએ, ત્યારે તેઓ
દાઢી નીચેથી હાથ ફેરવી ધુએ છે. આપણે જ્યારે
આકાશ તરફ મ્હોં રાખી ધ્યાન ધરીએ છીએ, ત્યારે
તેઓ જમીન તરફ મોં રાખે છે. વૈશ્નવો ઉભું તિલક
કરે છે ત્યારે શૈવિઓ આડું ત્રિપુંડ કરે છે અને
સ્વામિનારાયણના પંથના, પ્રણામી પંથના વીગેરે અનેક
પંથના સાધુઓ વળી પોતપોતાનું જુદુંજ તિલક કરે
છે. આવા મતભેદોં પડી ગયા છે. તે શું ?

રામાનંદ--મહાશયો, સખ વર્ણુકા સામાન્ય ધર્મો તો કેવલ સમાન
હૈ. જેસે, આંખકા ધર્મ દેખને કાઢે. કાનકા શ્રવન
કરનેકા હૈ. નાસિકાકાં સુવાસ લેનેકા હૈ. અગ્નિકા
પ્રજ્વલનેકા ધર્મ હૈ મ્હાય ફિર દિંદુ યા મુસલમાન,
અંગ્રેઝ યા પારસી કયોં નહો. સોમલ, ધણુરા, અશીષુ
સર્પ આદી વીષકો પ્રકટ કરકે પ્રાન હરનેકા ધર્મ
ખજતે હૈ. ઔર જો વિશેષ ધર્મોંકા મતભેદ તુમ કહતે
હો વો તો અપની અપની વૃત્તિ ઔર અનુકુળતા
અનુસાર સર્વને રચ દીયા હૈ. પરમ જ્ઞાની મનુષ્યકા
નિશ્ચય દુસરા હોજા હૈ.

શીલનિધી--ત્યારે પ્રજુ તે નિશ્ચય અમને સર્વને સમજાવો આજે
તેનેજ કથા રૂપે શ્રવણ કરી અમારા સંશય ખોદશું.

અધા પુરવાસીઓ--હા સ્વામી અમારો પણ તે વધે સવિનય
આગ્રહ છે.

શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

માનંદ—અચ્છા જ્યાં અધ્યાત્મ રામાયણમેં, શ્રી વસિષ્ઠ મુનીને
ભગવાન રામચંદ્રજીકો જો જ્ઞાનિકા નિશ્ચય પ્રતિપાદન
કરકે સમજાયા હે, વો તુમારે સમક્ષ નિવેદન કરતા હું,
સો ધ્યાન દેકે શ્રવન કરના ?

મહાશયો ! જ્ઞાનિકે નીશ્ચયકે ચાર પ્રકાર હે. પ્રકારમેં જ્ઞાની ચે
શ્રવ કરતા હે કી મેં અથસે ઇતિ તક માતપીતાકા બનાયા હુવા
પરંતુ વો ઉસકા નિશ્ચય અસત્ય હે, જીસે બંધનકારક હે. દુસરા
શ્રવ ચે હે કે દેહ છંદ્રી આદી સર્વ પદાર્થોસે મેં ન્યારા હું. ઓર
મ મેં જી સુક્ષ્મ સ્વરૂપ હું ચે નિશ્ચય મોક્ષ કારક
કયોં કે જી સ્વરૂપકો સ્પષ્ટ કર દેતા હે. ત્રીસરા પ્રકારકા ચે નિશ્ચય હે.
મેંહી અનંત પદાર્થોસે ભરા હુવા જગતસ્વરૂપ અવિનાશી આત્મા
ચેબી નિશ્ચય અત્યંત મોક્ષકારક હે. કયોંકે, ચે નિશ્ચય શરીર કે
આત્માકી ભ્રાંતિકા નાંશ કરનેવાલા, ઓર આત્માકા વ્યાપકત્વકો
કરારનેવાલા હે ઓર ચોથા નિશ્ચય ચે હે, કી ચે દેહાદિક ઓર
ત તિન કાલ મેં હેબી નહી, ચેબી નહી,* ઓર હોનેવાલેબી
ઓર ઉસ સર્વસે રહીત જો અખંડ સતચિદ ઓર આનંદ
પ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા હે, વો મેં હું. ચે નિશ્ચય કેવલ વાસ્તવિક
જાતા હે કયોં કે ચે નિશ્ચય સર્વ દ્રશ્યવા અદ્રશ્ય પદાર્થોકા
બંધક હેતુ હે. ઓર અપના વાસ્તવિક ચૈતન્ય સ્વરૂપકો પ્રકટ
સાક્ષાકાર કરાતા હે. જીસ લિયે વસિષ્ઠ મુનિ કહતે હેં કે, હે
જી ઇસ ચાર પ્રકારકે નિશ્ચયોમેં પેહેલે પ્રકારકા નિશ્ચય. મલિન
ના પ્રકટ કરનેવાલે મનુષ્યકો બંધનરૂપ હે. બાકી કે ત્રીન પ્રકારકે
ચ માત્ર જીવનમુક્ત પુરુષોકે અંદર પ્રકટ હોતે હે. હે રામજી

યે બિશ્વ જો હે. સો મેં હું, ઇસ પ્રકારકા જો તિસરા નિશ્ચય કહા
 વો જીસને સ્વિકાર લિયા, ઉસકી સુધિ કબીબી ચત્રાચમાન હોકે
 ખેઠકો પ્રાપ્ત ન હોતી હે. ઉપર, નીચે, સર્વત્ર આત્મ સ્વરૂપ માત્ર
 વ્યાપ્ત હે, એસા નિશ્ચય જીસકો હોતા હે, ઉસકો કોઇ પ્રકારકા બં-
 ધન લગતા નહી હે. ચોથે પ્રકારકે નિશ્ચયમેં કેવલ પરંતત્વ રહેતા
 હે, જીસકો બિન્ન બિન્ન વાદીઓને શૂન્ય પ્રકૃતિ, માયા, બ્રહ્મ,
 વિજ્ઞાન, શિવ, પુરુષ, ઇશ્વાન નિત્યનિરામયઆત્મા, પરમાત્મા, રામ,
 રહેમાન, આદિ અનેક નામ અભિધાન કીયે હે. પરંતું દ્વંદ વરતુ
 હે નહીં ઔર સખ જગત, સમ સર્વત્ર નિર્દંદ, નિષ્કેવલ, બ્રહ્મમય
 ભરપુર હે. એસા નિશ્ચય જીસકો હોતા હે ઉસકો જ્ઞાતિ ફિર કબી
 હોતી નહીં હે. ઔર સર્વત્ર બ્રહ્મ વિદ્યાસ દેખતા હે પ્રત્યેક દશ્ય
 પદાર્થ ઔર યે દશ્ય જગત ઔર યે માયા જો પ્રત્યક્ષ હો રહી હે, વો
 સર્વ પુરુષબ્રહ્મકે સાક્ષાત્કાર હુવે પ્રજ્ઞાત, મિટ જાતે હે. સૂર્ય ચંદ્ર
 આદિ સર્વકા પ્રકાશક વો સર્વજ્ઞ, સાક્ષીભૂત કુટસ્થ બ્રહ્મતત્વ હે.
 વોહી મેહુ, આપહો, ઔર યે બ્રહ્મ કબીરાબી હે, એસા જાન લેના.
 કોઇ બી બિન્ન નહીં હે પરંતુ સર્વ વાસ્તવિક ચિદાનંદરૂપ હો
 એસા નિશ્ચય કરકે માન લેના. ચલો અખ મહાશયો, હાકુરકી ભોગ
 સામગ્રીકા વખત હુવા, જીસે બિખેચન બંદ હોતા હે.

આ પ્રમાણે રામાનંદ સ્વામિએ ઉપદેશ બંધ કરી ઉઠવાની
 તૈયારી કરી; અને શ્રવણ કરનારાઓ પણ આ ઉપદેશને સત્ય માની
 સ્વામીએ કયું હશે, તે સત્યજ્ઞ હશે એમ સમજી, સાષ્ટાંગ કરી એક
 પછી એક વિદાય થયા. કાશીનો રાજા સિદ્ધનીધી પણ મનમાં વિરામ
 પામ્યો. અને તેની સ્વારી પણ સિદ્ધનીધી માર્ગ આપણા કબીરદાસ

પણ કથા શ્રવણ કરી પરવાશી અને ઘેર જવાની સ્વામિ પાસે આગ્રા લેવા ગયા. પણ તે દિવસે તેમણે ઉપદેશ લીધેલો હોવાથી સ્વામિએ તેમને જવા ન દીધા. આથી કબીરદાસ ગુરૂ આશ્રમેજ રહ્યા. અને સર્વે નામસ્મૃતિઓ વેરાઈ ગયા બપોરનો અમલ થવા આવ્યો. એટલે રાજભોગની સામગ્રી તૈયાર થઈ, અને ઠાકોરજીને થાળ ધરાવીને રામાનંદ સ્વામિ, કેટલાક અતિથી સાધુઓને લેઈ, તથા પોતાના શિષ્ય કબીરદાસને પણ યોગ્ય સ્થળે ખેરારી, ભોજન કરવા બેઠા. કાશીનો રાજ, સ્વામિનો શિષ્ય હોવાથી દરરોજ ઠાકોરમંદીરમાં છપનભોગની સામગ્રી તૈયાર કરાવી, થાળ ધરાવ્યા પછી, અને સ્વામિએ પ્રસાદ લીધા પછી પોતે, પોતાને ત્યાં જમવા બેસતો હતો. શ્રી રામજી ની થાળ પુરણ થઈ અને સંતસાધુઓ સહીત સ્વામિ પ્રસાદ લેઈ, પરવારયા. દરરોજ સ્વામિ પરસાદ લઈ રહેતા કે સત્વર એક તોપનો અવાજ થતો કે જે ઉપરથી રાજ, પોતાને પ્રસાદ લેવાની વખત થઈ, એમ સત્વર જાણી લેતો હતો. ધણી ખરા રાજભક્ત અને ઇશ્વરભક્ત પુરવાસિઓ આ તોપ પડ્યા પછીજ પ્રસાદ લેતા. કબીરદાસે પુણ્યપ્રેમથી ગુરૂપ્રસાદ લીધો. અને બીજે દિવસે ગુરૂદ્વારામાં પોતાના તરફથી થાળ કરવાતું સ્વામિજી પાસે માગી લીધું. સ્વામિજી વિશુદ્ધ પ્રેમને અતિશય આધીન હતા, જેથી કબીરદાસની થાળ સ્વિકારી. કબીરદાસ જો કે તન મન ગુરૂનેજ અરપી બેઠા હતા. પણ જે કંઈ અત્યારે સંત સાધુઓને ખવરાવતાં કરતાં પોતાની પાસે થોડુંક ધન રહ્યું હતું, તે સધળું થાળમાંજ ખરચી નાંખવાનો, તેમણે મન સાથે નિશ્ચય કર્યો હતો. ઠાકોરજીની ભોગસામગ્રી સ્વામિના આશ્રમે ભવરાવવાની, તજવીજ કરવાને, સ્વામિ પાસેથી આગ્રા માગી, પોતાને ઘેર

આવ્યા; અને જેટલું ધન પોતાની પાસે હતું, તે તમામ લાહી લોહીને
ધરમાંથી લેઈ, સામગ્રી એકઠી કરવાને ઇરાદે શહેર તરફ સિધાવ્યા.
આ પ્રમાણે આપણા વિશુદ્ધ પ્રેમી કબીરદાસે સોળ વરસની વયે તન
મન તથા ધન ત્રણે ગુરૂને અર્પણ કરી, પોતે સધળા ઉપાધીથી
દુર થયા હતા.

હવે રામાનંદ સ્વામી પોતાના આશ્રમમાં બેઠા વિચાર કરે છે
કે, કબીરાની થાળ આવતી કાલે ઠાકોરજીએ સ્વીકારી તો ખરી પણ
રાજાને અપવાસ પડશે, કારણ કે રાજા પોતાની થાળ, ઠાકોરજીને
ધરાવ્યા વગર જમશે નહીં. અને રાજા જમશે નહીં, એટલે તેની
નવસોનનેવાણું રાણીઓ પણ જમશે નહીં, અને એમ સહજ જીવ
જીવ્યા રહેશેને તેમનો નિશ્વાસ પડશે. કહેતાં શું હા કહેવાઈ ગઈ,
પણ ઉપર પ્રમાણે તેમના રદયમાં ખેદ થવા લાગ્યો, વળી એમ
વિચારે છે કે, લાવ રાજા પાસે આજ રાત્રીએ જઈ આ વાતની તેને
ખબર કરું; જોઈએ કાંઈ ખુલાસો કરે છે. પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પ
પોતાના મન સાથે કરે છે, એટલામાં સાયંકાળની સ્નાનધ્યાનાદિક
ક્રીયાનો સમય થવા આવ્યો, જેથી રાત્રીએ રાજાને મળી સર્વ રીતે
ખુલાસો કરવાનો મન સાથે નિશ્ચય કરી, પોતે નિત્ય નિયમના કાર્યો
કરવામાં ગુંથાયા, અને પુરવાસીઓના ટોળેટોળાં સાયંકાળના દર્શન
અર્થે તથા ઠાકોરજીની આરતી નિમિત્તે એક પછી એક આવવા
લાગ્યા અને આપણા કબીરદાસને તો રામ નામ સીવાય બીજું
ભાનજ ન હતું.

ગાયન ૪

રામ નામ સાચુ લાઈ રામ નામ સાચું.

રામજનું નામ જો ન હોય

રહેશે પહોળું અંતે ડાચું—રામ
 મિથ્યા માયા મમતા ત્યાગી,
 શ્રી હરિ ભજે સદ્ ભાગી,
 ગુરુજની તાળી જેને ભાગી,
 ધન્ય તેને ચણું રાચું—રામ.

પ્રકરણ ૩ જી.

ગુરુ આશ્રમમાં કબીરની થાળ અને કાશી
 રાજની કબીરમાં શ્રધ્ધા.

સત્ય પુરૂષ સત્ય રહે, સાક્ષી સુરજ સત્ય.
 સાચે આંચ ન આવતી, તરે : કદી ન અસત્ય.

પ્રિય બંધુ ! આપણા પ્રેમી કબીરદાસ ધરમાંથી હતું તેટલું
 નાણું બધું સમેટી લેઈ સામગ્રી લેવા અર્થે બપોરના ગએલા તે
 હજી ગુરુઆશ્રમે આવ્યાજ નહોતો. તેનું કારણ એમ બન્યું કે
 રસ્તામાં જતાં કોઈ એક વૃદ્ધ આહીરના પ્રેમને લીધે, તેને ત્યાં
 મંડળીમાં ભજન ગાવાનું મંડી પડ્યા હતા. પ્રભુના ભજન પ્રત્યેના
 પ્રેમના આવેશમાંને આવેશમાં થાળ માટે સામગ્રી લેવાની, તે તેને
 ઠેકાણે રહી હતી. તથા પૈસા પણ તેમની કફનીના ગજવામાં હજી
 એમને એમ પડ્યા હતા, ઉપરા ઉપરી નિયુક્તિ વાણી માટે માટે
 રાત્રીનો પ્રથમ પ્રહર વીતવા આવ્યો પણ સમય તરફ તેમનું લક્ષ
 જતું નહીં હતું. અને વૃદ્ધ આહીરને ત્યાં પ્રભુ ભજનનો આનંદ
 વર્તીતો હોવાથી તેમને તે ભજન મંડળીમાંનું કોઈ એમ પણ સુચવતું
 નહીં હતું. કે ભગત સમય ધણો રિત્યો છે; આપ ચાકમા હશે

માટે બંદ કરો રામાનંદ સ્વામિએ નિત્ય નીચમ પ્રમાણે આશ્રમે
 કબીરદાસની રાહ જોઈ હતી; પણ જ્યારે કબીરદાસ આશ્રમે નાજ
 આવ્યા ત્યારે હેવટે થાકીને, કાશી રાજને સંકેત પ્રમાણે મળવા
 સાર રાજમેહેલ તરફ જવા નીકળ્યા. આ વખતે ઉન્હાળાના દિવસો
 હતા. કાશી નગર વાસિઓ પોતાના આંગણે પાણી છાંટી મુવાસિત
 પુષ્પો સહીત કોઇ નીચે તે કોઇ ઝરખામાં, કોઇ બારી પાસે તે
 કોઇ અગાસીમાં પડેલા હતા. મંદ મંદ પવનની ઠંડી હોરે આવ્યા
 કરતી હતી. દેવ દેવજોમાં લજનો કિર્તનો થયા કરતા હતા. તાન
 ટપાઓ ઢોલક સાથે કોઇ કોઇ જગોએ ચાલ્યા કરતા હતા, ગંગાના
 નિરરૂપી આલુષણને જટામાં ધારણ કરનારા, અર્ધાંગમાં મહામાયા ઉમી-
 માળને રાખનારા, ચંદ્રમાને પોતાના લલાટવીષે ધારણ કરનારા, લાઝમાં
 કાલ બિંદી અને ત્રિજ નેત્રમાં અગ્નિને રાખનારા, હાથમાં સર્પ
 રૂપી કડાં અને કંઠમાં મુંડમાલ રૂપી હારને પેહરીને કરવીશે ત્રીશજ
 અને પીનાક ધનુષ્યને સજનારા, ડાક ડમરના અવાજ સાથે અનેક
 પ્રહારોને જીતનારા, જીત પ્રેતાદીને રમાડનારા, હસ્તિના આળા થઇ
 યેલા ચર્મનું વસ્ત્ર પહેરનારા, કેશરીસિંહના ચર્મનું આસન કરનારા,
 વેલુતિને ધારણ કરનારા, યોગીના ધ્યાનમાં પ્રાણને દ્રઢાવનારા,
 વ દાનવ પર્વત વીગેરેથી નિત્ય પુજ્ય અને ભકતોના સર્વ દુઃખનો
 હાર કરનારા અને મન્વન્મુક્ત કામના પુર્ણ કરનારા, એવા
 પિકાશીવિશ્વનાથ મહાદેવના દેવળ આગળ આવી પોહોઆ. દેવળની
 પંદર આખી રાત્રિ આવ જા થયા કરતી હતી, તથા પોહોરે પોહોરે
 વડી ઉપર ચોધડીઆં વાગ્યા કરતાં હતા. સ્વામી પુર્ણ સમદષ્ટિવાળા
 વાથી રામ અને શિવમાં બિન્નકુલ એક ગણતા ન હતા. જેથી

૪૪ શ્રીમદ્ વિઠ્ઠલ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

અંકરના દર્શન કરવા ગયા. દર્શન કરીને શ્રી કાશી વિશ્વનાથના દેવજમાંથી નીકળે છે કે રામનો ખાનગી મંત્રી દર્શન નીમીતે આવતો હતો. તે સામે મળ્યો, તેને જોઈ ઉભો રાખી પ્રશ્ન કર્યો કે રામ શું કરે છે અને ક્યાં છે. મંત્રીએ વીવેકથી ઉત્તર આપ્યો કે મહારામ રાણીવાસમાં પધાર્યા અને હું પરવારી દર્શન કરી ઘેર જઈ છું. સ્વામિએ કહ્યું. હવે રામજીનો મેળાપ થવાનો કે નહીં ? મંત્રીએ ઉત્તર દીધો અગત્યના પ્રસંગ સીવાય તેઓ કદી મળતા નથી; આપને મળે તો કોણ જાણે. આ પ્રમાણે વાતચિત કરી રામાનંદ સ્વામિ રાજમેહેલના રસ્તા તરફ ચાલતા થયા. અને મંત્રી દરશન કરીને તેને ઘેર ગયો, રામાનંદ સ્વામિ થોડેક દુર ગયા નહીં, એટલામાં કબીરદાસના જેવો અવાજ કાને પડ્યો, કે તરતજ ત્યાં ઉભા રહ્યા, અને આસપાસ ચોતરફ કાન અને દષ્ટિને સ્થિર કરી જુએ છે તો, તેજ રસ્તાપર આવેલી કોઈ એક નાની સુંદર ઝુંપડીમાં, કરતાલ, મંજીરા તથા એક તારાની સાથે, કબીરદાસ ભજનની રણગીત મચાવતા માલમ પડ્યા, નાદબ્રહ્મના એકતારમાં ઉંચે નીચે દષ્ટિ ફેરવ્યા વગર નીચું માથું રાખી ભજનની લહે, સાથે કબીરદાસ, આ ધડીએ ધુણ્યાજ કરતા હતા. રામાનંદ સ્વામિ અત્યારે કબીરદાસનું સ્વરૂપ જોઈને, અને તેમના મુખમાંથી નીકળતી અસો-કિક નિર્ગુણી વાણી શ્રવણ કરી, ત્યાંને ત્યાં દરી ગયા. અને ઝુંપડીની બાહરે સ્તબ્ધ થઈ ઉભા રહ્યા; ઝુંપડીની અંદર મંડળાની મધ્યસ્થ પીતળની દીવીમાં એક દીવો બળતો હતો; જેથી બારણાની વચમાં થઈને છેક આંગણું સુધી પ્રકાશ આવતો હતો. ઝુંપડીનાં દારની બંને બાજુએ નાના સુંદર એટલાઓ હતા. જ્યાં અંધાર

પડ્યું હતું, તેથી રામાનંદ સ્વામિને શુપચુપ બેસી, કબીરદાસના ભજન સાંભળવાની આ વખતે ઘણી રમુજ પડી હતી. આ વખતે રાત્રિના મધ્યચોઘડીઆ વાગવાને માત્ર ધડીબેગડીનીજ વાર હતી. કબીરદાસ એક પછી એક શીઘ્રકવિતી પેઠે ભજનો બનાવી બનાવી ગાતા હતા. થોડીવાર થઈ એટલે, તે વૃદ્ધ આહીરે ગાયનું કંઢેલું દુધ સર્વને પાવા અર્થે મંડળી આગળ આણ્યું, અને કાશીના ભરત કામ કરેલા પીતળના શુદ્ધ પાત્રોમાં, ભરી ભરી દરેકની સમીપ, એકેક પાત્ર ગોઠવી દીધું. સર્વે ભજનીક એકઠા થયેલા સંતસાધુઓ ભજન બંધ રાખી દુધ પીવા બેઠા. આપણા કબીરદાસના સમીપ દુધ આવ્યું કે તરતજ, ભજન બંધ રાખી દુધ પીવાનું તેમને કહેવામાં આવતાં રામજીની થાળ માટે લાવવાની સામગ્રીનું સ્મરણ થયું, જેથી તે દુધ ત્યાંનું ત્યાં પડતું મુકી, કાશીના બજારની દુકાનો બંધ થઈ જશે. અને પછી કશું નહીં મળી શકે; એવી ચિંતાથી ત્યાંથી એકદમ ઉડી ચાલતા થયા. સ્વામિજી પણ ઠપકો દેશે એમ તેમના મનને થઈ આવ્યું હતું, જેથી કોઈનો આગ્રહ માન્યા વગર સન્મુખ મોઢે તેમણે બજાર તરફ ચાલવા માંડ્યું, થોડેક દુર ગયા એટલે રામાનંદ સ્વામિએ તેમને હાંક મારી પાછા ફરવાને કહ્યું, સ્વામિનો અવાજ કાને પડતાં એકદમ પાછા ફરી સ્વામિજી પાસે આવી સપ્તેમ વીનયથી સામ્રાંગ કરી કરી ઉભા રહ્યાં.

રામાનંદ--કયો બધ્યા છતની દેરસે યહાં ભજન કરતે બૈઠ રહેહો
ઓર હમારે રામજીકો રાજ બોગડી સામગ્રી લે કે
અબી આતા હું એસા વિશ્વાસ દે ગયે થે. વાહ તુમારી
દેહકા તુમકો જીવ જાન નહી ફિર દુસરાં કહાં સે હોવૈ
રામજી રામ રામ રામ.

કબીરદાસ—સ્વામિજી યે બાલકેકો સદગુરકા ભજન સિવા દુસરા કોષ ન જાતા હૈ વારંવાર ચરન ન મેં રહનેકેલિયે જી લુભાતા હૈ. પરંતુ વખત બહોત હોગયાહૈ અખ બખર મેં સામગ્રી બેચને વાલેકી દુકાન ખુલ્લી ન હોગી. ગુર મહારાજ અખયે ગુલામકો ક્ષમા કરકે કુચ રસ્તા બતાઓ.

રામાનંદ—અરે બેટા સામગ્રી તો ચાહીયે ઉતની મિલ સકેગી, પરંતુ પ્રથમ કાશીરાજકો મિલકે અબીએક ખુલાસા કરનેકી કેવલ આવસ્યકતા હૈ જરૂરે હમ રાજકે પાસ ધતની રાત્રિકું જાતે હૈ ચલો તુમકોબી લે જાતે હૈ.

કબીરદાસ—ગુર મહારાજ કયા ખુલાસા રહાતે હો ?

રામાનંદ—ખુલાસા યે રહાતે હૈ કે હમેશાં અપને દ્વારેમેં ઠાકુર-જીકો રાજકી થાલ ચઢતી હૈ. થાલ રામજીને આરોગલિ કે એક તોપ હમેશાં દુખારકો પડતી હૈ; પશ્ચાત રાજ પ્રસાદ લેતા હૈ. ઓર બહોતસી પ્રજાલી તખ ભોજન પાતી હૈ. કલ તુમહારી થાલ હોવે ઓર રાજકી ન હોવે તો, રાજકો અપવાસ કરના પડે, ઓર રાજ જખ અપવાસી રહે, તખ ઉસકી નવસો ઓર નખ્યાનું રાનીયે લુખી મર જાય, ઓર વો સખકા અપનેકો પ્રાશ્નિત લગે જસ લિયે કુછ ન કુછ રાજકો ખખર દેકે ઉપાય રચાયા જાય, તો નિવિધને તેરી થાલ પુરન હો જાય.

કબીરદાસ—સ્વામિજી બહોત અચ્છા, ચલીયે જખ રાજકો આપ ખખર દેવે, ઓર વો જો યુક્તિ દિખા દેવે વો અપને

સહી કર લેવે. ફિર અપના કુછ દોષ હે— મેરે રામજી
જીસકી થાલ કષ્ટુલ કરેંગે, ઉસકી સહી હોગી. અપને
વૃથા ચિંતા ક્યોં કરે. પ્યારે રામજીકા કામ રામજી
કરેંગે.

— રામાનંદ—અચ્છા ચલો જામ મેહેલમેં જાકે રાગકા મિલકે
ખુલાસા કરલે.

આ પ્રમાણે ગુરૂ શિષ્ય બંનેએ રાજ્યમેહેલ તરફ ચાલવા
માંડયું. રાજમેહેલ નગરમાં સર્વથી ઉચો, અને ઘણા વિસ્તારવાળો
હતો. આસપાસ ફરતા તેને સાત કોટ હતા, અને તે પ્રત્યેકને એક
એક દરવાજો અને એક એક દેવડી હતી. એમ સાત દરવાજા અને
સાત દેવડીઓ પસાર કર્યા પછી રાજમેહેલમાં પ્રવેશ થઈ શકતો
હતો તે મેહેલમાંહે છેક આઘી ત્રણ ચોકીઓ વટાવીને જનનાખા-
નામાં જવાતું હતું. બળવાન અને ભયંકર દેખાવના પ્હેરેગીરો કાયમ
હથીઆરબંદ આ સર્વ ચોકીઓ ઉપર, સચેતપણે રહેતા હતા.
મેહેલની અંદર દશે દીશાએ દારો, સેંકડો ખંડો, અને ચોરડાઓની
સંગે મરમર અને ચારસની ભીંતો, મેઘની શુભ ઘટાની પેઠે આવી
રહી હતી. મેહેલની મધ્યમાં એક મોટા વિસ્તારવાળો ચોક હતો.
અને તેમાં ઘણી જાતના સુંદર ચિત્રોવાળી ચાંદની બાંધેલી હતી.
મલયાગીરી ચાંદનની બાર સાખોવાળા કમાડો, અને તે પ્રત્યેકના
ઉપર શીતળ અને સુવાસિત ખસના વાળાઓની ત્રટ્ટીઓ બાંધેલી
હતી. આખો મેહેલ સુવાસથી મ્હેકી રહ્યો હતો. સોનારૂપાની દીવા-
લગીરીઓ, ઝુકી રહી હતી. દરેક ખંડમાં સુવર્ણની વિશાળ પાટો,
અને રત્નજડીત સિંહાસનો ખેસવા માટે ગોઠવી રાખેલાં હતાં.

ખારણે ખારણે હાંડીઓ, ઝુમરો, દીવાસગીરીઓ અને કાંગરાની
 કીનારો ઉપર હળ્મરો દારખંધ ગ્લાસો સળગી રહ્યા હતા. તેથી આ
 રાજમેહેલ દંદ્રસુવન હોય તેવું લાગતું હતું. સ્વામિજી રાજના સદગુરૂ
 હોવાથી પોતાના શિષ્ય કબીરદાસને લેઈ. સાતે દરવાજા અને સાતે
 દેવડીઓ પસાર કરી આ અલોકિક રાજમેહેલના દાર આગળ
 આવી દારપાળને કહ્યું, કે રાજને જગાડીને કહો કે જરૂરના પ્રસંગે
 રામાનંદ સ્વામિ તથા તેમના શિષ્ય કબીરદાસ તમને મળવા માગે
 છે. દારપાળે પેહેલી ચોકીને આ પ્રમાણે ખચર આપી. એટલે પેહેલી
 વાળાએ બીજીને, બીજી વાળાએ ત્રીજીને, એમ કરતેકરતે રાણીવાસમાં
 દેડ ખચર પહોંચાડવામાં આવી. ખચર પહોંચતાં રાજ જગી ઉઠ્યો, અને
 સ્વામીજીનું અને કબીરદાસનું નામ સાંભળતાં તેમને બંનેને જનાનખાનામાં
 પોતે જ્યાં બેઠો હતો ત્યાં લેઈ આવવાનો હજુરીને હુકમ કર્યો. જ-
 નાનખાનામાં અતઃપરનો કદી પ્રવેશ થતો નહી, અને આજે રાજએ
 આ બંને ગુરૂ શિષ્યને અંદર બોલાવ્યા, તેથી તેમાં કાંઈ ભેદ હોવો
 જોઈએ, એમ સ્વામિજીને કબીરદાસને અને બધા ચોકીદારોને લાગ્યું.
 પણ રાજને પુછવાને કોઈ હિમત ધરી શકે તેમ નહતું. એક ચોકી-
 એથી બીજીએ અને બીજીથી ત્રીજીએ એમ કરતે કરતે ખચર
 આવી પહોંચી કે હજુર બંનેને જનાનખાનાની અંદર બોલાવે છે;
 રામાનંદ સ્વામિએ પાછું કહેવરાવ્યું કે સ્વામિજી કોઈ પણ સ્ત્રી જા-
 તનું મ્હોડું જોતા નથી; તેથી તેઓ અંદર આવી શકશે નહી. માટે
 બીજે રથને કહો ત્યાં મળે, અથવા તો ત્યાં કોઈ પણ સ્ત્રીનું મ્હોડું
 ન દેખી શકાય તેવો બંદોબસ્ત થાય તો આવે. આ પ્રમાણે રાજને
 તાર પહોંચે તેમ સત્વર પાછા કહાવેલા શબ્દો પોંચી ગયા. જેથી

સર્વતા રાણીઓને મહેલની પાછલી બાજુના વિહાર મેહેલમાં જ રહેવાની આજ્ઞા કરી રાજ્યએ સ્વામિજીને સમાચાર કહાવ્યા કે આપની આજ્ઞાનુસાર બંદોબસ્ત કરી દીધો છે માટે નિશંક થઇ પધારો સ્વામિજીને ખબર પહોંચતા કબીરદાસને લેઇ જનાનખાનાની દોઢીમાં પ્રવેશ કરી રાજ્ય જ્યાં બેઠા છે ત્યાં આવી પહોંચ્યા કે તરત રાજ્ય બારણા આગળ સામે ઉડી લેવા આવ્યો અને પોતાના સદશુરનો ધણાજ પ્રેમ અને વિનયથી સત્કાર કરી રત્ન જડીત આસન ઉપર બેસાયા અને તેમની પાસે પોતે નિચે ગંધીયા ઉપર બેઠો. આપણા પ્રેમી કબીર ભકત પણ સ્વામિને પગલે પગલે ચાલ્યા આવ્યા હતા અને તે પણ સ્વામિજીના ચરણ આગળ બેસી સ્વામીના ચરણ ચાંપી રહ્યા હતા. થોડીવાર થઇ એટલે રાજ્યએ કહ્યું કે સ્વામિ આટલી મોટી રાત્રે આ સેવકનું શું કામ પડ્યું ? સ્વામિએ થાગ વિશે સઘળા હકીકત કહી અને તેનો ખુલાસો કરવા માટે રાજ્યને આજ્ઞા કરી ? રાજ્યએ થોડી વાર વિચાર કરી પછી પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો કે ભલે કાલે રામજી કબુલ કરે તો કબીરની થાગ કરજો, પણ મારા વિહાર મેહેલમાં અત્યારે તેમને મોકલું અને તેઓ ત્યાં મારી નવસે નવાણુંએ રાણીઓના શૃંગાર અને હાવભાવથી મોહ ન પામે; અને નવસે નવાણુંએ રાણીઓની એકત્ર સહીઓવાળો લેખ લાવી બતાવે કે કબીરદાસ છતેન્દ્રિય મહાત્મા છે તો મારે તેમને કબુલ કરવા, અને પછી તેઓ જે કહેશે તે માનવા જોગ ગણાશે. સ્વામિ બોલ્યા “ જબ કયા જનાનખાનેમેં હમકો લાનેકા તેરા ચેહી ઉદેશ થા ? હમકો તો કબીરકી સાધુતામેં પુર્ણ ખિશ્વાસ હે, પરંતુ પુન્હારેકું નહી હે તો ઉસકો એકલેકો અંદર ખુલાકે પરીક્ષા કરની

થી. હમારે રામજીકે યે અપવિત્ર ભૂવનમેં કાયકો બુદ્ધાકે નાહક અપવિત્ર બનાયે ? રાજાએ પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું યુર મહારાજ આપને આરણે ખેસારી કબીરદાસ એકલાને બોલાવત તો કબીરદાસ આવત નહી. અને મારી ધારણા પાર પડત નહીં, માટે આપ કદી મારા આ જનાનખાનાને અપવિત્ર મણી તેમાં પ્રવેશ કરી થોડીવાર ખેસવાથી અપવિત્ર થવાની શંકા લાવતા હો તો મંગોદકથી સ્નાન કરી નાંખજો. પણ કબીર બરાબર ત્યાગી છે કે નહીં, તેની પરીક્ષા કરવાની આજે મને અમુલ્ય તક મળી છે તો આપને પડેલી તરદીની ક્ષમા આપી યુરદેવ જરા કબીરદાસની ખાતરી કદી લેવા દો. કબીર દાસે આ શબ્દો સાંભળતાંજ ધૈર્યથી નિર્ભયપણે રાજાને કહ્યું કે નૃપેન્દ્ર પરીક્ષા મેરી ન હોગી મેરે રામ : કી હોગી. યે ગુલામ કબીરા તો સદા નિર્ભય ઔર નિશંક રહેતા હૈ. સ્વામીજી કા શરત ઔર ઇષ્ટમંત્રકા રટનકાહી કેવલ ચાંતા કરતા હૈ સ્વામીજીએ વળી ઉત્તર દેતાં રાજાને કહ્યું કે કબીર બડા સુદદ યોગિ હૈ ઔર જીતેન્દ્રિય પુરુષ હૈ વો નિશ્ચય કરકે હુમ જનતે હૈ. પરંતુ તુમકો ખિશ્વાસ નહીં હૈ. તો બેલાશક ઇચ્છાનુસાર પરિક્ષા કર લો ? કબીરદાસ તૈયાર હૈ આ પ્રમાણે રાજાને સ્વામીએ કહ્યું કે તરત રાજાએ પોતાની સર્વ રાણીઓ ઉપર, એક પત્ર, જેમાં અનેક યુક્તિથી કબીરને ફસાવવા સંબધી લકીકત લખી. પત્રને પરખીડીઆમાં બીડી, કબીરને આપ્યો અને એક દાસીને બોલાવી તેણીની સાથે વિહાર ભૂવનમાં પોતાની રાણીઓને તે પત્ર આપી, તેમનું સમાધાન કરી, શરત પ્રમાણે લેખ લખ આવવાને કહ્યું. તરતજ રામાનંદ સ્વામીએ કબીરને આજ્ઞા કરી. આજ્ઞા થતાની સાથે આપણા પ્રેમી કબીરદાસ, પેલા રાજાની દાસી

સાથે રાણીઓ જે વીહાર મહેલમાં બેઠી હતી ત્યાં ગયા. વિહારમહેલની સન્મુખના સ્કાટીક અને સુવર્ણથી મહેલા વિશાળ દિવાખાનામાં પે સ્તાવેતજ તરત એક રંભા જેવી મનહર ભરયૌવના આવી તેમની પાસેથી પત્ર લેઇ અંદર ચાલી ગઇ. અગાઉથી જાણે પોતાની પરીક્ષા કરવા અર્થે સંકેત કરીતમુકયો હોય તેવું કચ્છીરે અનુમાન કયું પણ તેમની લક્ષણાવૃત્તિ સદગુરના ચરણમાં અને રામજીના રમરણમાં એવી સદૃષ્યે ચોટેલી હતી. કે એવી લાખો અને કરોડો ભરયૌવના ઓ છગવા આવે તોપણ કોઇ પ્રકારે કદી ભોળવાય તેવા નહીં હતા. આ પ્રમાણે દીવાનખાનામાં પ્રવેશ કરી પેલો પત્રનો ઉત્તર લેઇ પછી જવું, એવો નીશચય કરી, ધારની અંદરની ખારસાખ આગળજ કે કચ્છીરદાસ સ્થિર ઉભા રહ્યા તેમને લાવનાર દાસીતોં દીવાનખાનાના દ્વારમાં તેમને પ્રવેશ કરાવી તરત પોતાના સ્થળેચાલી ગઇ હતી. જેથી કચ્છીરદાસ અત્યારે એકલા દીવાનખાનામાંજ ઉભા હતા. દીવાનખાનુ રાજના વિહાર મહેલનું હતું. અને વિષયી વસ્તુથી ભરપૂર હતું, છતાં કચ્છીરદાસ તો મનમાં પોતાના ઇષ્ટમંત્રના જપ કરતે કરતે સર્વ વસ્તુઓમા પોતાના ઇષ્ટરૂપ સદગુરનેજ જેવાની ટેવવાળા હતા. તેથી આનંદથી ઇષ્ટાભિમુખવૃત્તી રાખી હસમુખે ચહેરે આમતેમ દીવાનખાનામાં નિહાળ્યા કરતા હતા. તેમની મુખમુદ્રા ઉપર કોઇ પણ પ્રકારના ભયની કે ગ્લાનીની, વ્યા મોહની કે શોકની, સુખની કે દુખની વા લાભની કે હાનીની અસર જણાતી ન હતી. કેવલ નીશચીંત ની ભય અને નીશંક કચ્છીરદાસની કાન્તિ' તરત સામાને પુણ્યભાવ ઉપજાવે તેવી હતી એવા શ્રીવીરનુભગવાન રામચંદ્રજીના સંકેતથી પ્રકટ ચએયા સિલાવીગ્રહ દીવ્ય દેહધારી આપણા પ્રેમી કચ્છીરદાસ કાશીરા

૫૨ શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

જા શિલનીધીના વિહારમ્હેલમાં આશરે હજારો સુર્યો ઝાંખા થઈ
જાય તેવી રોશનીવાળા, સુવર્ણ અને રક્ષાટીકના દીવાનખાનાની અંદર
પત્રના પ્રત્યુંતરની રાહ જીંઘ, એકલા ઉભા રહી ચોતરફ જોયા કરતા
હતા. એટલામાં ગુલાબજળથી નહાઈ, જરીના છેડાનું કીનારીદાર પી
રોજા રંગનું પાતળું વસ્ત્ર પહેરી પગની આંગળીએ વિંછુંવા પગે લંગર
અને કેડ ઉપર સુવર્ણની કંડી મેખળા બાંધીને કંડે મોતી માણેકની
માલા તથા હાથે બાજુબાંધ તથા ચુડીઓ પહેરી શુક જેવા નમેલા
નાક ઉપર નથ પહેરી કપાળમાં કેસરની આડ અને કંકુની ચિંદી
કરી કાનમાં હીરાના લોલક અને ચોટલામાં પુષ્પની વેણી ખોસીઆંખ
માં આછું કાજળ આંજીમુખમાં પાનચાવતી ચાવતી એક ઇંદ્રની અપસરાને
પણ લજ્જત કરે તેવી, કામકળામાં અતી કુશળ દેખાતી, અને સર્વ
એક સરખી જણાતી નવસે નવાણું કામનીઓનું સામેથી જુથ્થ,
કખીરદાસ તરફ ઘાઘ આવ્યું. ને તરત સંકેત મુજબ, કોઈ કોમળ
હસ્તથી કખીરને તેલ મર્દન કરવા મગી પડી. તો બીજી કેશ ઝોળવા
લાગી, તો ત્રીજી ગુલાબ જળ, અને અતરે નહવરાવવા લાગી તો,
ચોથી સુંદર વસ્ત્રો પહેરવાના તૈયાર કરવા લાગી, તો પાંચમી સેજ
સમારવા લાગી, એમ આ પ્રમાણે સૌજણીઓ કખીરને લોહતુંબકની
પેઠે વળગી પડી. કખીર ખસી ખસીને આધા જાય પણ તેમાંની કોઈ
પણ કખીરને અસકવા દેતી ન હતી. આ પ્રમાણે કખીરની સમીપ
બધી જણીઓ, અનેક પ્રકારના લલચાવા સારૂ આળાઓ અને હાવ
ભાવ કરવા લાગી. દરમ્યાન ચંદ્રજીના નામની શીલનિધી રાગની
મુખ્ય પટરાણી, કખીરને ઉપદેશ દેવા લાગી, કે કખીર ભકત આજે
તમે પુણ્ય ભાગ્યશાળી છો; જુઓ તક દીક મળી છે. કામ દેવની

ગતિને તે જાણે. છએ શુઓના ઉપચારને તો સમજે ? સોળ પ્રકારની કામકળામાં કુશળ થવું હોય, કામદેવને રહેવાના ચઢ ઉતરના, પંદર સ્થાનોને જાણવા હોય; કોકશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો હોય; સંસારનું રહસ્ય સમજવું હોય; તો અમારી સાથે તનમનથી સુરત સાંધો ? જુઓ પછી કેવી કામરૂપી વાદળની ઘટા ચઢીને અમૃતનો વરસાદ વરસાવે છે. અમૃતથી ભરેલી અમે સૌ એક સરિતારૂપી છીએ તો તેમાંથી અમૃત ભરી ભરી, આજ પીવાય તેટલું પીવાનું તમારા હાથમાં છે. કામદેવરૂપી સોનીએ આ તનરૂપી દુકાન માંડી છે. તેમાંથી ધીરજનો ધુમાડો, શ્વાસને રસ્તેથી બાહર આવે છે. જેમ જેમ વિરહ અગ્નિની જાળ લાગે છે, તેમ તેમ પ્રેમ રૂપી કાન્તિ તવાઈને શુદ્ધ થાય છે. જે કીકીઓરૂપ કાંટામાં રતીરૂપ લાલ ચણેડી મુકીને, સર-ખાવતાં આંખોરૂપી કસોટીમાં કબી જેતાં, ઘટતી કે લઘતી નથી; એવો ભેદરૂપ મણીઓથી જડીત્ર હાર તે સોની બનાવે છે; માટે પ્રેમનો પ્રકાર સમજી ઉત્સાહથી અંદરના રંગ મેહેલમાં રતિનાથનું પૂજન કરવા પધારો ? અને અમને સર્વને પ્રેમમંત્રમાં પ્રવેશ કરાવીને આપ અનંગરૂપ અમારા યોગી બની ગુરૂ દીક્ષા આપો ? આ પ્રમાણે રાણીઓના શબ્દો સાંભળી કબીરદાસે ઉત્તર દીધો કે માતૃશ્રીઓ ? તમેતો બધી મારી માતૃશ્રીઓ છો અને હું તમારું એક બાલક છું. મારા પ્રારબ્ધમાં દુનિઆના ક્ષણિક ભોગ ભોગવવાના રામજીએ લખ્યા નથી, એટલે વિષય જન્ય સુખના દરય હેતુઓમાં, મને કદી પણ પ્રેમ પ્રગટ થવાનો નથી. બાકી ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવ્યા વગર, વિરાગ સીદ્ધ થતો નથી એ ખુદ્ધું છે. દેવતાની સર્વ કળા કાષ્ટમાં રહેલી છે પણ તે લોકડાને માત્ર રપજ કરવાથી બાળી શકતો નથી.

પૃથ્થરમાં પણ અગ્નિ રહેલો છે, પણ તે માત્ર જાણવાથી આજ્ઞાતો નથી. કાચમાં પણ અગ્નિ છે, પણ હાથમાં તેને રાખવાથી દહાડતો નથી. મારામાં એ પ્રેમ નથી કે જેથી કોઈ પણ વિકાર કાયામાં ઉત્પન્ન થઈ શકે. મારામાં એ પ્રેમ નથી કે જે ધમ્યું સોનું હુણમાં કાઢે. મારામાં એ પ્રેમ નથી કે જે મિથ્યા પાણીને વસોવ્યા કરે ? મારામાંતો રામજીનો એકજ તે વિશુદ્ધ પ્રેમ છે કે જે પ્રેમથી દેવતાને પણ દુર્લભ, લાખો સૂર્યના તેજ રૂપ, ગજેન્દ્રના વક્ત્રભ, નળ રાજાના જ્ઞાનમાં રહેનારા, સભાના સૂર્યરૂપ, કામરૂપી પતંગીઆના અને શત્રૂરૂપી જળના દીવાકર, વિદેહી જનોના ધ્યેયરૂપ, અજ્ઞાનરૂપી તારાઓને ઢાંકી દેનાર ચંદ્રરૂપ, આનંદ અને જ્ઞાન સ્વરૂપ, અનેક જ્ઞાતાંડના નાયક, અને આ સૃષ્ટિના કર્તા હતાં અને સંહર્તા મારા સિતાપતિ શ્રી રામચંદ્રજી સંહોદિત આધીન વર્તે છે. હે જીજ્ઞેસુ ! તમે જાણો છો કે વિષયજન્ય પ્રેમ વિશુદ્ધપ્રેમ આગળ કોઈ વીસાતમાં નથી. વિશુદ્ધ પ્રેમતત્ત્વતો અનંત, અભેદ, લક્ષમાં પણ આવી ન શકે તેવું, આદી, મધ્ય અને અંત પણ જેને નથી એવું, પરમ જ્યોતિ સ્વરૂપ છે. તેમાંથીજ નિરાકાર અને સાકાર એવા બે ભેદથી પ્રકૃતિસ્થ માયા ઉત્પન્ન થયેલી છે. તે માયામાથી મહતત્ત્વ ઉત્પન્ન થયું છે અને તે તત્ત્વની જોડે પ્રેમતત્ત્વની સત્તા જોડાવાથીજ આકાશ આદી પાંચે તત્ત્વો પ્રકટ થઈ, અતિ પ્રચંડ વૈરાટરૂપ છંકાર સ્વરૂપનો વીસ્તાર થયો છે. ઓમકારની ત્રણ માત્રા રૂપ પ્રેમસત્તામાંથી મહામાયા ઉત્પન્ન થયાં છે, અને મહામાયાથી સત્ત્વરજ અને તમ એ ત્રણે ગુણને ઉપજાવ્યા છે. એ ત્રણે ગુણથી જગત નિપજ્યું છે. અને એ રીતે સર્વ સ્થાવર જંગમ વસ્તુ પ્રેમથીજ પ્રકટેલી છે.

પરબ્રહ્મમાં પણ પ્રેમનોજ પ્રકાશ છે. પ્રેમથીજ શ્રદ્ધા નીપજે અને શ્રદ્ધાથીજ પરબ્રહ્મના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય છે. વિશુદ્ધ પ્રેમનુબંધ સોનું અને લોહું એક કરી માને છે. અમૃત અને વીર સમાન ગણી પીએ છે. કિર્તિ અને નિંદાને હિંચ અને નિચને, અને રાચને, અને કીટથી કુંજર સુધી સર્વને એક સરખાજ મ છે. એવા અખંડિત વિશુદ્ધ પ્રેમની પ્રાપ્તિ થતાં માણસ વિસયાસર રહેતો નથી, પણ જીવન મુક્ત બની જાય છે. અને જે તમા વિષય મુખનો પ્રેમ છે, તેતો વાયુરૂપી દીવાના જેવો છે. પથ્થર ત્રાપા જેવો છે. ડાહરના ફુલના રથ જેવો છે. તે પ્રેમ જળામાં ઝાકળના મોતી જેવો છે. અર્થાત તે પ્રેમ ક્ષણિક છે. જેથી પ્રેમને અનિત્ય અને નાશનો હેતુ સદ્યશ અને સતશાસ્ત્રોએ કહે છે. માટે હે ભગનીઓ ! તમે દેવતાને ઉધછ લાગી શકતી નથી કેમજળ જળમાં રહે છતાં તેને જળ જેમ સ્પર્શ કરી શકતું નથી તેવીજ રીતે તમારો આટલો બધો ફસાવવાનો પરિશ્રમ, મને બીલકુ અસર કરી શકે તેમ નથી. પણ ઉલટો મારા સ્વસ્વરૂપ પ્રત્યે મ વધારે દૃઢ બનાવે છે. માટે એટલેથીજ બંધ કરો. અને જ્ઞાન દષ્ટિ વીચાર કરો ? પ્રભુના સ્વરૂપને ઓળખો ? તેનાથી ડરો ? અને મિથ્યા મમતા મુકી જે તમારા મનમાં રહે તે લખી આપો ? આ પ્રકાર કખીરદાસના વચનો સાંભળી તે દરેક જણીઓ ત્યાં ને ત્યાં સ્તબ્ધ થઈ ગઈ, અને તેમને કખીરમાં પુજ્યભાવ પ્રકટયો. રામચંદ્રજી સિક્કા વડે કરીને, કખીરને પોતાના ચુર તરીકે માનવાને તેમનાર આવેશ પ્રગટ થયો. તેઓને હવે ખાત્રી થઈ હતી, કે કખીરદાસ જીવેદ્રિય અને સત્પૂરૂષ છે, તેથી એકના બે થવાના નથી. જે

ખાત્રીનો લેખ સર્વ જશીઓની સહી સાથેનો લખી કખીરદાસને આપ્યો. કખીરદાસે લેખ રાજ અને સ્વામિ બંને જ્યાં બેઠા છે ત્યાં પેલો લેખ લાવી રાજના હાથમાં મુક્યો. રાજ વાંચીને દિંગ થઇ ગયો; અને કખીરને બધા વિનયથી અભિવંદન કર્યું. કખીરના મનમાં સાફ જોડું કશુંજ હતુંજ નહીં, તેથી તેને હર્ષ વા શોક આથી થયોજ નહિ તો આ વખતે રાત્રિનો ચોથો પ્રહર વીતવા આવ્યો હતો. જેથી સ્વામિને શૌચ સ્નાન આદી નિત્યકર્મ કરવાનો સમય થયો હતો. કખીર અને રાજ બંનેની થાળ થાય, અને ઠાકોરજીને રૂચે તેનો અંગીકાર કરે, એ પ્રમાણે થાળનો ઠરાવ કરી આશ્રમે જવા સાફ સ્વામીજીએ રજ માગી. રાજ હેઠ્ઠા દરવાજા સુધી ગુરૂ શિષ્ય બંનેને મુકવા આવ્યો. અને તેઓ બંને રાજમેહેલના કોટ બાહર નીકળી મયા, એટલે પાછો વળ્યો. બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળમાં નિત્ય નિયમ પ્રમાણે પૂજન અર્ચન કરી, કખીરે થાળની સામગ્રી લાવી ગુરૂ આશ્રમે રજુ કરી દીધી. રાજના કોઠારેથી તો હંમેશા મુજબ વખતસર સામગ્રી આવતી, તે પ્રમાણે આવી હતી. બંનેની સામગ્રીઓ તૈયાર કરી બંનેની થાળો પુરી, બંને થાળો ઠાકોરજી સમીપ મુકી દેઇ, બારણાં બંદ કરી સ્વામિજી બાહર આવ્યા આપણા પ્રેમી કખીરદાસને ખાત્રી હતી કે ભગવાન આપણી થાળ સીવાય, બીજી આજે કદી ગૃહજી કરવાના નથી. જેથી તેમના મનમાં નિરાંત હતી. ચોડી વારે સ્વામિજી ઠાકોરમંદીરમાં જઇ જીએ છે, તો કખીરદાસ તરફથી થએલી થાળ બીલકુલ ખાલી થઇ ગએલી હતી. અને રાજની થાળ એમને એમ ભરેલી હતી સ્વામિને ખાત્રી થઇ કે ભગવાને પ્રત્યક્ષ કખીરની થાળ આરોગી, અને રાજની થાળ કમુલ ન કરી.

રાજા કબીર તથા સાધુઓ વીગેરે બાહેર આશ્રમમાં બેઠા હતા. ત્યાં સ્વામીજીએ બંને થાળો લાવીને બતાવી સર્વ આ બનાવ જોઇ વિસ્મય પામ્યા અને કબીરદાસને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. રાજાને પણ આથી ખાતરી થઇ ગઇ. અને તે દિવસથી આપણા પ્રેમી કબીરદાસમાં કોઇ પ્રકારની શંકા કરવાની, રાજા ખોડ છુટી ગયો. કબીરદાસની થાળ દાકારજીએ પ્રત્યક્ષ, સ્વિકાર્યાની વાત જાહેર થતાં, કબીરદાસ પ્રત્યે લોકોની પણ શ્રદ્ધા વધી. અને તેથી કરીને આપણા કબીરદાસને પુણ્ય મહાત્મા તરીકે ગણી, ઠેર ઠેર લોકો તેમની પધરામણી કરવા લાગ્યા. તેમની જોડે લજ્જન લાવમાં નિરંતર લાગ લેવા લાગ્યા; કેટલાકે તેમની કંઠી બાંધી. અને એ પ્રમાણે કાશી નગરમાં કબીરદાસ દીન પ્રતિદીન અત્યંત પ્રખ્યાતીમાં આવવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૪ થું.

કબીર મઠ તેમાં કબીરનો યોગાભ્યાસ.

મનુષ્ય જન્મ દુર્લભ અતિ મળે ને બીજીવાર

ફક્ત પાકી નીચે પડયું, પછી ન લાગે ડાળ.

પ્રિય ભાઇ આ પ્રમાણે આપણા કબીરદાસ, પોતાની સત્તર વર્ષની વયે, અત્યંત પ્રખ્યાતિમાં આવવા લાગ્યા. અને રાજા સિલાનિધીના જનનખાનાનું અનુમતીપત્ર પ્રાપ્ત કર્યાથી તેમને રાજા તરફથી, એક મોટા વિસ્તારવાળી જગ્યામાં મોટો આશ્રમ કરી આપવામાં આવ્યો હતો. અને પોતે બેસવાનું આ આશ્રમેજ સતત રાખતા હતા. આ આશ્રમમાં તેમના કંઠીબંધ સેવકો, તથા પચીસ પચાસ સંત સાધુઓ, જાથુ પડી રહેતા હતા. લજ્જન કિરતન દરોજ આ

આશ્રમમાં થયા કરતાં હતાં. અને કબીરદાસ સર્વને રામ શબ્દનો અર્થનો ખોધ ચલાવતા હતા કબીર આશ્રમમાં સદાવૃત્ત અને ગુરુ ભક્તિમાંજ તનમન અને ધન ગાળતો હતા. લોકોને બાવ અને પ્રેમ, કબીરદાસની પવિત્ર અને પરમહંસ જેવી રહણીકરણીથી અત્યંત વધી ગયો હતો. અને તેથી કબીર સાહેબનો મહેનો નિર્વાહ, ધમ-ધોઢારથી ચાલતો હતો. આપણા કબીરદાસના પ્રારબ્ધમાં, પ્રથમથીજ વિપ્રયેનો ત્યાગ અને રામચંદ્રજીની ભક્તિમાં અનુરાગ, ધડાએલો હોવાથી જોગીપણાના રહસ્યનું, તેમને દીનપ્રતિદીન વિશેષ તાત્પર્ય જણાવા લાગ્યું. અને તેથી પોતાના આશ્રમમાં યોગી વીશે યથાર્થ વીચાર કરવા લાગ્યા. કે યોગીની ચિદાનંદરૂપી ધુણી એવી સળગે છે, કે જેમ જળનું છુંદ પડતું જાય, તેમ બમણી સળગે છે તે ધુણીમાં લાકડાં કે અગ્નિ હોતો નથી, પણ કદી ઓલવાતીજ નથી. તે ધુણીનો અગ્નિ ચર્મચક્રથી જોવાતો નથી. સર્વ વ્યાપ્ત છે, છતાં તેનો તાપ લાગતો નથી. વળી એમ વિચારવા લાગ્યા કે યોગિ તો એક અંત્રિક્ષ પાણીથી છલકાઇ જતું સરોવર છે; જેમાંથી ચારે તરફ જળધારા નીકળી રહી છે. તેની તીર ઉપર હંસનો નિવાસ છે. યોગિતો એક મેરૂના શિખરરૂપ છે; તે શીખરની ટોચ ઉપર બમરાઓ ઉડે છે. તેથી કોઈપણ પ્રાણી જઈ શકતું નથી; પણ માત્ર પત્ર વીનાના પાંગળાઓ જઈ શકે છે. સોયની અણીથી પણ સુદમપર, અહ્મ ચારે બાજુ ઉદભીજ, અંદજ, જરાયુજ, સ્વેદજ, એ ચાર નગર વસ્તા છે અને તેને જીવ ધધ્વર અને માયાએ ત્રણેની ત્રીપુટી વીંટાઇ વળેલી છે. માથારૂપી ભુમી ચૈતનરૂપી બીજ રોપાયું છે જેમાંથી વૈરાટરૂપી કંપતરૂં ઉગી, આખા વીશ્વને ઢાયા કરી રહ્યું છે; અને

મોક્ષ અને મોક્ષરૂપી ફલની આશાથી મુમુક્ષોએ તે નિચે વાસ કર્યો છે. વળી એમ કબીરદાસના મનમાં થઇ આવ્યું કે, નહીં નહીં, યોગિ, સંસારરૂપી, વિષમય સાગરની પાર પોહોઆ પછી અનેક હર્ષ શોકરૂપી પરિતાપ, અગ્નિનો ખેટ આવે છે, તેમાં અનેક સંકટોરૂપી તલવારની ધાર જેવા પાંદડાંવાળા વૃક્ષોની ઝાડીને છેદી નીકળી જાય છે તો નિસંશય લવણધનથી મુક્ત થઇ, અંતે પરમપદમાં લય થાય છે. આ પ્રમાણે એક પછી એક ઉકિતની સાથે ખરા યોગીનું રહસ્ય જાણવાના, અને અષ્ટાંગ યોગ સાધી, તેવા યોગી જનવાના વિચારોમાં, કબીરદાસ તદ્દલીન રહેતા હતા. અષ્ટાંગ યોગ પ્રાણ જાય તો ભલે, પણ વિધિ સહિત સ્વામીજી પાસે રહી સાધવો, એવો નિશ્ચય કરી, એક દીવસે અનુકુળ સમય જોઇ, કથા વિસરજન થઇ અને સ્વામીજી એકલા પડ્યા, એટલે કબીરદાસે યોગાભ્યાસ કરવાની માચના કરી. સ્વામીજીએ તેનાથી થતાં લાભ, અને હાનીનું વર્ણન કરી, કબીરદાસને ધણું સમજાવ્યા છતાં અર્થ સાધયામિ કે દેહ પાતયામિ એ કહેવત મુજબ. તેઓ એકના બે થયા નહીં. જેથી સ્વામીએ તેમને મથાવિધિ યોગાભ્યાસ કરાવવાનું કબુલ કરી, બીજા દીવસના પ્રાતઃકાળથી યોગસાધનોનો પ્રારંભ કરવા આજ્ઞા કરી. ગુરૂ મહારાજે કૃપા કરી અરજ સ્વીકારી એટલે કબીરદાસ ધણા ખુશ થયા: અને પ્રેમથી સ્વામીજી આગળ એક નિર્દોશ અને આનંદી બાતકની પેઠે નૃત્ય કરી, સ્વામીના ઓવારણાં લેખ, ચરણમાં કેટલીકવાર સુધી આનંદથી આખોટમા. યોગાભ્યાસનું સ્થાન સ્વામીએ કબીર મડમાંજ રાખવાનું નકી કયું; અને સ્વામીજી કબીરના વિશુદ્ધ પ્રેમભાવથી કબીરદાસને એવા વશ

ચઢ ગયા હતા, કે જતે કબીર મઠમાં આવી, હમેશાં કબીરને યોગવિદ્યાનો ક્રમ આપતા હતા. કબીરદાસ દરરોજ સવા જે પોહો-રમાંજ સ્વામીએ ખતાવેલી પ્રત્યેક ક્રીયા સાધ્ય કરતા હતા. પ્રથમ ચમ નિયમ આસન એ ત્રણ સિદ્ધ કર્યા પછી પ્રાણાયમને સાધ્ય કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ગુરૂ માર્ગે વહીને, ગુરૂની સમીપ રહીને, યોગ્ય રીતે પ્રાણાયમ અને તેના પ્રકાર સમજી સમજીને, તે તે પ્રમાણે કરવા લાગ્યા. જે વાયુ બહારથી અંદર અને અંદરથી બાહર જાય છે તેને યોગિજનો પ્રશ્વાસ કહે છે. અને તેની ચાર પ્રકારની પ્રાણાયામમાં વપરાતી ક્રીયા જેમ કે અંદરનો વાયુ બહાર આવે તેને બહાર રોકવો બાહરનો અંદર જાય તેને અંદર રોકવો; શક્તિ પ્રમાણે બાહર અને અંદરના વાયુને સ્તંભી રાખવો. એ રીતે રેચક કુંભક અને પુરકના બેદોને સિદ્ધ કરવામાં કબીરદાસ ગુંથાયા હતા. નાડીઓના બેદને પણ જાણવા લાગ્યા; જેથી નાકના ડાબા છીદ્રથી ઇંડા નામની નાડીથી, વાયુને પુરી જમણી બાજુના છીદ્રથી પીંગલા નામની નાડીથી, વાયુને પાછો કાઢી, સુષમ્ના નામની નાડીથી, રોકી પ્રણવમંત્ર સહીત યથાવીધી સગર્ભ પ્રાણયામ સિદ્ધ કરી સૂર્ય. બેદન ઉજળી સીતકારી, શીતલી, ભક્તિકા, બ્રામરી, મુર્છા, પ્લવિની, એ આઠે પ્રકારના કુંભકના બેદોનો પણ પુર્ણ અનુભવ લીધો, ત્યાર પછી મહામુદ્રા, મહાબંધ, મહાવેદ, ખેચરી, ઉઠ્ઠીયાન, મુલબંધ, જલબંધરબંધ, વિપરીત કરણી, વજ્રેલી અને શક્તિચાલન એ દશ મુદ્રાઓ જેને જરા મરણને જમ કરનારી તત્વાવાદ પુરૂષો કહે છે, તેને પણ યથાવિધી ગુરૂને પગલે પગલે અનુસરી, કબીરદાસે જાણીને સિદ્ધ કરી જેથી તેના કળરૂપ અતિ શ્રેષ્ઠ, અણીમા મહીમા; મરીમા;

લધીમા, પ્રાપ્તી, પ્રાકાશ્ય, ઇશીતા અને વશીતા એ આઠ સિદ્ધિઓ પણુ ગુપ્ત રીતે પ્રાપ્ત થઇ, ત્યાર પછી પાંચમું અંગ જે પ્રત્યાહાર, અર્થાત સર્વ ઇન્દ્રિયોના નિરોધ છે, તેને પણુ ક્રમે ક્રમે સાધવા લાગ્યા અને તે તે સાધવાના યોગી પુરૂષોએ નિશ્ચય કરેલા અષ્ટાદશ સ્થાનો પમનાઅંગુકા, ગુહ્ય, જંધાનું મધ્ય, ચિત્તીમુળ, જાનુ, ઉરનું મધ્ય, વાડનું મુળ, શરીરનું મધ્ય. ઉપસ્થનું મુળ, નાભી. રદય, કંઠ કુપ, તાલુનું મુળ, નાસિકાનું મુળ, એ આંખોનું મધ્ય, બે શ્રગુડીનું મધ્ય, લલાટ અને મુઘાં, ને લક્ષ પુર્વક સાધવા લાગ્યા અનેક જાતનાં આવતાં વિદ્વાને ગુરુ સંનિધ રહેવાથી. લેશ પણુ ગણકારતા નહતા. અને તેના પ્રત્યેક સ્થાનોના અંતરના પ્રકાર પણુ સમજવા લાગ્યા. ત્યાર પછી ધારણાને નાભી, રદય નાસિકાગ્ર. ત્રિકુટી, મુઘાં, વીગેરે સ્થાનોની અંદર મનના વિરોધ પુર્વક સિદ્ધ કરવા લાગ્યા, એ રીતે ધ્યાન અને છેવટે સમાધી પણુ સવિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ એકાગ્રતાથી સાધી; પરમાનંદ સ્વરૂપનું સુખ ભોગવવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે અષ્ટાંગ યોગ સાધી, કેવલ બ્રહ્માનંદ ભોગવી, રામમય થઇ ગયા હતા, તોપણુ શ્રીસદગુરુને હરીમાં જરા પણુ ભેદ ન લાવતાં. સદગુરુના આશ્રયનોજ સ્વતંત્ર રીતે સ્વિકાર કરતા. આ પ્રમાણે આપણા પ્રેમી કબીરદાસે પોતાના સદગુરુ રામાનંદને પાસે રાખી, અષ્ટાંગ યોગ પરીશ્રમ વેડી, એક હજાર દીવસમાં રૂંડે પ્રકારે સાધી લીધો, અને એકવીસ વર્ષની તરૂણ વયે એક મોટા સિદ્ધ તપસ્વી તરીકે દેશ પરદેશ ઓળખા; વરા લાગ્યા.

ગાયન પ.

(હર હર હર આપ દરસ-એ રાહ.)

સદગુરુ વિણુ જય ન થાય.

ગુરૂ વિષ્ણુ જ્ઞાન નાથમાય-ભવ મુંઝાય
 જીવ સદાય, અંતે સ્વ સ્વરૂપ નવ શમાય-સદ.
 યુગે યુગના છે એ ભગવાન,
 સર્વત્ર સર્વદા છે સમાન.
 પણ જીવ થકી ના સમજાય, અને પસ્તાય
 ચિત જીવીત મુધિ ચિરાય-સદગુરૂ

પ્રકરણ ૫ મું.

કબીર પંથ અને તેના મહાન સેવકો.

જવ લગિ તારા જગમગે, ત્યાં લગી ઉગે ન સુર.

ત્યાં સુધી જીવ જગ કર્મ વશ, જ્યાં સુધી જ્ઞાન ન પુર.

પ્રિય વાંચનાર ! આપણા પરમ વૈશ્ણવ પ્રેમી કબીરદાસનો જ્ઞાન રવિ અત્યારે સોજે કળાએ સંપૂર્ણ ઉગી રહ્યો હતો. દરરોજ સાંજ સહવાર એ વખત કાશી નગરીના લોકો મંડપમાં બસાતા, તેમને તેઓ રામ નામનો ઉપદેશ કરતા, અને સર્વને પોતાનું આત્મસ્વરૂપ જો-ળખવાને પ્રયત્ન કરવાનો, આગ્રહ કરતા હતા. આવી પ્રકારનો કબીર-દાસનો સદ્બોધ ગૃહજી કરવા જેમ લાગવાથી, કેટલાક અધિકારી સજ્જનોએ કબીરદાસને સદ્ગુરૂ તરીકે સ્વીકારી કબીરપંથનું સ્થાપન કર્યું. હાલના કબીરપંથમાં અનેક મત ભેદો પડી ગયા હશે; પણ તે તે વખતે તો માત્ર પુલ્હસીની કંઠી અને રામ મંત્રનો ઉપદેશજી આપવામાં આવતો હતો. અને નવધા પ્રકારની ભક્તિમાંથી જે પ્રકારની ભક્તિનો જેને અધિકાર હોય તે પ્રકારની ભક્તિદોર ઉપર તેને ચઢાવી, અંતે પોતાના સદ્વિચિત અને આનંદ

સ્વરૂપ ચિન્મય પરમાત્મા પ્રતિ દોરતા હતા. અને સર્વના હૃદયમાં સંતત જગતનિષંતા, શ્રીરામજીના વાસ્તવિક સ્વરૂપને દઢાવવાને, પ્રમ પુર્વક યતન કરતા હતા. તેઓ ને ગુરૂ કે શિષ્ય ભાવ જરા પણ ન હતો; તેઓ તો સમદ્રષ્ટિવાળા, માત્ર સદગુણના આહિ, પ્રાણીમાત્રના દિતમાં રહી, અને નિમકલલાલ મિત્ર રૂપે, સર્વત્ર સદાકાળ સર્વને પ્રતિત થતા હતા. આથી તેમનું વર્ચસ વધ્યું; અને સેવકોનો સમુદાય દિનપ્રતિદિન વધવા માંડ્યો. આ પ્રમાણે કબીર મઠમાં મધુર રાગ રાગણી વાળાં એવાં ભજન કિરતન દરરોજ થવા લાગ્યાં કે રામાનંદ સ્વામિ પણ દીવસનો ઘણો ખરો વખત કબીર સાહેબ પાસેજ ગાળતા હતા. આપણા કબીરદાસ પણ પોતાના સદગુરૂ રામાનંદ સ્વામીને પોતાના ઈષ્ટ સમજતા હતા; તેથી કોઈ વાતે સ્વામિજીની સેવામાં કદી ખામી આવતી ન હતી. સાયં અને પ્રાતઃ વંદના વખતે અને કથા વખતે ગુરૂ આશ્રમે જવાના નીયમનો, કબીરદાસે અત્યાર સુધી કદી ભંગ કર્યો ન હતો. જેથી રામાનંદ સ્વામિનો પ્રેમ દિનપ્રતિદિન કબીરદાસ પ્રત્યે અત્યંત વધતો જતો હતો અને સ્વામિને પણ કબીરદાસની રહેણી કરણી પરથી પુર્ણ ખાત્રી થઈ ગઈ હતી કે કબીરદાસ એક સિદ્ધ પુરૂષ અને જીવનમુક્ત મહાત્મા છે જેથી તેઓ વારંવાર કબીર પ્રત્યે પુજ્ય શ્રદ્ધિ રાખતા હતા. કબીરપંથના સાધકો સ્વામીજીને દાદા ગુરૂ તરીકે માનતા હતા; અને યથાવીધી તેમનું પુજન કરતા હતા. કાશી રાજ પણ બીજે ત્રીજે દીવસે કબીરમઠમાં આવી, કબીરપંથના બે ચાર નિર્ગુણી કિરતનો શ્રવણ કરતો હતો. આ રીતે કબીરપંથનો સિદ્ધાંત એ હતો કે પરમાત્મા એક છે. તે આપણા દેહમાં ચિત્તીશક્તિ જ્યોત્તી સ્વરૂપે બીરાજે છે. તેને જાણવાને યોગાભ્યાસ દેહકષ્ટ અને

પવિત્રતાની જરૂર છે. ધર્મશાસ્ત્રો જ્ઞાન ઉદય કરે છે. રામ રહીમ જીદા નથી પોતાના આત્મારામને ઓળખી તે રામની ભક્તિ એજ પ્રાણી માત્રનો ધર્મ છે.

કબીરદાસને કમાલ વિમાલ. જમાલ દાદુ અને ધર્મદાસ એ પાંચ મુખ્ય શિષ્યો હતા. અને પાંચ જણાએ કબીરદાસની તન મન અને ધનથી સેવા કરતા હતા તેમાં પશુ કમાલ દાદુ, અને ધર્મદાસ એ ત્રણે તો ધન ધામ ધારા કુટુંબ પરિવાર આદી સર્વરવ ગુર્વાપણુ કરી, કબીર સાહેબની સંનિધજ રહેતા હતા. કમાલ અને દાદુ બંને જણાઓએ, યોગના આઠે અંગ સિધ્ધ કર્યા હતા: અને પુર્ણ રીતે કબીર સ્વરૂપ બની ગયા હતા. અને ધર્મદાસ તો ધર્મના અવતાર રૂપજ હતા. કબીર સાહેબને પોતાનો ૬૪ માની, સદા સર્વદા સદગુરૂની સમીપ રહીને, કેવળ ૬૦૪ મંત્રના જપથીજ સાક્ષાત્કાર કરવાના નિશ્ચયને સેવના હતા. તેઓ પશુ આ વખતે ત્રણે પ્રકારની વાણીનો જય કરી છેલ્લી પરા નામની વાણીમાં રમણુ કરતા હતા. અને ૬૦૪મંત્રના ખરા રહસ્યના સુખને ભોગવના હતા. વિમાલ અને જમાલ એ બંને તાષ્ઠ જાતિના હતા, અને પાદસેવન તથા કિરતન ભક્તિવાળા પ્રેમ અંશી પુરૂષો હતા. કમાલ તથા દાદુ તો આઠે પહોર મઠમાં સદગુરૂની સમીપજ વસતા હતા. અને ધર્મદાસ વ્યવહારિક કાર્યોના સમય સિવાયના સમયમાં રહેતા હતા. કારણ કે તે બ્રુદેલખંડમાં આવેલા બાંધવગઢના રહીશ એક મહાન ધનાઢ્ય વણિક સદગૃહસ્થ હતા. કાશી પ્રયાગ અને આગ્રામાં તેમની શરાફની પેઢીયો હતી. તેમને ચુડામણિ નામે એક સદ્ પુત્ર હતો. તે તમામ પેઢી વીગેરેનો

વ્યાપાર કબીરદાસની સલાહ પ્રમાણે ચલાવતો હતો. ધર્મદાસ પોતે તો પરમાર્થિ કાર્યોમાં ચિત્ત રાખતા; બાકી સર્વ કાલ મઠમાંજ પડી રહેતા હતા. અને વાનપ્રસ્થાશ્રમને પાળતા હતા. જેયધ્યેય પોતાના આત્મસ્વરૂપનો લક્ષ કરી સમાધાનમાં રહેતા હતા. આ પાંચ શિષ્યો સિવાય બ્રુધન દેદાસ વીગેરે અનેક શિષ્યો હતા.

પ્રકરણ ૬ હું.

કલિ કુડો જગ આંધળું, શીખ ન માને કોય
શીખ દેવા કદી જો જશો, સત્વર વૈરી હોય
પ્રકટ કહોતો મારતા, પટે ન સમજે કોય.
કાણાને કાણું કહે, સત્વર વૈરી હોય.

કબીરદાસની ચારે ધામની યાત્રા અને છેવટ
દિલ્લીમાં આગમન.

આ પ્રમાણે કબીરદાસની વય પાંત્રીસ વર્ષની થવા આવી, એટલે તેમણે ચારે ધામની યાત્રા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, તેથી પોતાના શિષ્ય કમાલ તથા ધર્મદાસને લેઈ યાત્રા અર્થે નીકળી પડ્યા હતા. પ્રથમ તેઓ પશ્ચિમ આમ્નાય, જે શારદા મઠ કહેવાય છે ત્યાં આવ્યા, તે મઠના શિષ્યો તિર્થ અને આશ્રમ પદને ધારણ કરે છે. તેનું ક્ષેત્ર દારકું છે. તેના દેવ સિધ્ધેશ્વર છે. તેમાં ભદ્રકાળી દેવી આવેલી છે. બ્રહ્મા અને વિશ્વુ આ મઠના આચાર્ય છે. ગોમતી મંગાનું તિર્થ છે. તે વિગેરેની કબીરદાસે યથાવિધી પુજા કરી બીજી જે ગોવરધન મઠ દક્ષીણમાં આવેલો છે તે તરફ પ્રયાણ કરીશું. પંચ લાંબો હોવાથી એક માસે ગોવરધન મઠમાં આવી પહોંચ્યા. આ

મઠનો ભોગવાર સંપ્રદાય તદ્દન જુદો છે. એ મઠના શીષ્યો વન અને આરણ્ય પદને ધારણ કરે છે. ત્યાં પુરુષોત્તમ નામનું ક્ષેત્ર છે. અને જગન્નાથજી દેવતા છે. ત્યાં આવેલી દેવીનું નામ વિમળા છે. અને અલ્લભદ્ર તથા યજ્ઞાચાર્ય આ મઠના આચાર્યો છે. મહોદધિનું મોટું તિર્થ છે. તે સર્વની યથાવીધી પુજા કરી તથા યાત્રા પરીપુર્ણ કરી નાગે ઉતર આમ્નાય, જે જ્યોતિમઠ કહેવાય છે તે તરફ વિદાય થયા. કેટલેક દિવસે જ્યોતિ મઠમાં આવી પહોંચ્યા. આ મઠનો સંપ્રદાય આનંદવાર હોય છે. અને તે મઠના શીષ્યો, ગીરી, સાગર અને પર્વત પદને ધારણ કરનારા છે. ક્ષેત્ર અદ્રિકા-શ્રમ કહેવાય છે. અને ત્યાંના દેવતા નારાયણ છે. ત્યાં પુર્ણ ગિરી દેવી છે, અને મિસ્લકાનંદનાથ નામે આચાર્ય છે. તથા નિયંતા તિર્થ છે એ સૌ તિર્થોની પુર્ણ રીતે કપ્પીરદાસે યાત્રા કરી, ચોથા અંગેરી મઠ તરફ પ્રયાણ કર્યું. આ મઠનો પુરીવાર સંપ્રદાય છે અને આ મઠના શીષ્યો પુરી, ભારતિ અને સરસ્વતિ એવા પદને ધારણ કરનારા હોય છે. સેતબંધ રામેશ્વરનું ત્યાં તિર્થ આવેલું છે. શુભ નામેક્ષેત્ર તથા વારાવ નામે દેવતા આ મઠના અધિપતી છે. કામાક્ષી કરીને દેવી છે. અને શૃંગી રૂપિ આ મઠના આચાર્ય ગણાય છે. આ પ્રમાણે આ મઠની પણ સમગ્રી યાત્રા કરી. એમ ચારે મઠની યાત્રા કરતાં, તેમને ત્રણ વરસ લાગ્યા હતા. યાત્રામાં પણ બ્રહ્મમંડળ અને સાધુઓમાં જેસી બ્રહ્મ સંપ્રદીજ કપ્પીરદાસ નિરંતર ચર્ચા ચલાવતા હતા. અને રાત્રે કીર્તન આદી કરતા હતા એ પ્રમાણે આડત્રીસ વરસની વયે ચારે ધામની યાત્રા કરી પછી ગોકુળ પ્રધામ અયોધ્યા વીજેરે ઠેકાણે યાત્રા કરવા ગયા. અને એક વરસની મુદ-

તની અંદર, ઉત્તર હિંદુસ્થાનની યાત્રા કરવા લાયક સર્વ સ્થળો
જેઘ વળ્યા યાત્રામાં તેમની સંબંધમાં આવનાર લોકોમાંથી ધણા
ખરાઓએ તેમને સદગુરુ તરીકે સ્વિકારી શરણ થયા હતા. અને
તેમાંના કેટલાક તો તેમને છોડી કદી ખીજે જતાજ નહતા. આ
રીતે તેમણે સાત વરસમાં, કુચ, કાઠીયાવાડ, ગુજરાત, મધ્ય પ્રાંતો,
અંગાળા, ઉત્તર હિંદુસ્થાન સિંધ મેવાડ, મારવાડ વીગેરે તમામ દેશો જેઘ
નાંખ્યા હતા, અને એકતાળીસ વરસની વયે આખા ભરતખં-
ડની પ્રદક્ષિણા તથા ચારે ધામની યાત્રા કરી લેઘ, છેવટે શિખો
સહીત દિલ્લીમાં આવી, એક ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો. આ વખતે
દીલ્લીની ગાદીએ ખાદશાહ સિકંદર લોદી રાજ્ય કરતો હતો તે પોતાના
મુસલમાની ધર્મમાં અતિશય ચુસ્ત હતો. આ વખતે મુસલમાનોની
સત્તા પુર જોસમાં હતી. દીલ્લીની અંદર એક વૈશ્ણવના મંદીર આગળ
આવેલી ધર્મશાળામાં સંત સાધુઓ સહીત આપણા કબીરદાસ ઉતર્યા
હતા. તેથી ધર્મશાળામાં ભજન કરીતનની રણગીત વાગી રહી હતી
કિરતનો સાંભળવા લોકોનાં ટોળે ટોળાં આવતાં હતાં. તેમાં ધણાખરા
મુસલમાનો પણ આવતા હતાં. મુસલમાનોના રદ્યમાં પણ કબી-
રની વાણીની ધણી અસર થતી હતી, અને તેથી પાંચ પચીસ મુસ-
લમાનોએ તો કબીર પંથને સ્વીકારી, કબીરજીની સાથે ભજન
ગાવામાં ભાગ લેતા હતા. આમ કરતાં આડેક દીવસ થયા એટલામાં
તો સો બસે મુસલમાનો કબીરપંથને સ્વીકારી કબીરદાસને સદ-
ગુરુ તરીકે માની પુજવા લાગ્યા. આ વાતની ખાદશાહ સિકંદર
લોદીને ખબર પડતાં તેણે કબીર સાચો છે કે જુઠો તેની ખાતરી
કરવા માટે કબીરદાસને કહાવી મોકલ્યું કે કાશીપુરીમાં ખાદશાહ

આવી કાશી રાજની મદદ લેઇ તમારી કસોટી કરનાર છે. માટે તમારે તાબડોતોબ સીધા કાશી જવું. આપણા કબીરદાસે આ સાં-
ભળી નિર્ભયતાથી ઉત્તર વળાવ્યો કે કબીરની કસોટી તેના રામ-
જીએ ક્યારનીએ કરી લીધી છે. તમારું ખાકી રહ્યું હોય તો તમે પણ કરજો. કબીરને કોઇ વાતે ના નથી આ પ્રમાણે બાદશાહને જવાબ મોકલાવી તેજ રાત્રીએ કબીરદાસે કેટલાક સંત સાધુઓ સાથે પવિત્ર કાશીપુરી તરફ પ્રયાણ કરી દીધું કબીરદાસે આ વખતે પોતાની પાસેનું સવળું દ્રવ્ય ખરચી નાંખ્યું હતું; અને જે જે મળતું તે તે દરેરાજનું દરેરાજ ખરચી નાંખતાં હતા. પાસે કોડી પણ તેઓ રાખતા ન હતા. હવે તો સિતાપતી શ્રી રામચંદ્રજીના નામ રૂપી ધનનો તેમણે ભરપુર સંચય કર્યો હતો; એટલે હવે આ ક્ષણિક સુખજન્ય અસ્થિર લક્ષ્મીની તેમને જરા પણ સ્પૃહા ન હતી. એક અઠવાડીઆમાં તેઓ કાશીપુરીમાં પોતાના મઠમાં લોકોનાં વધામણા સહીત આવી મળી પોહોળ્યા. અને કાશીપુરીના દરેક સંત સાધુઓ, આપણા પ્રેમી કબીરદાસ યાત્રાએ થઇ આવ્યા હતા. તેમને એક પછી એક આવી જતા હતા. રામાનંદ સ્વામી તો કબીરદાસની વૃત્તિ, અને પ્રેમ વક્ષણ લક્ષિત જેમ સંતુષ્ટ થયા હતા. કાશીમાં કબીરદાસને આવ્યાને પાંચેક દીવસ થયા એટલે સીકંદર લોદીની ઊવણી કાશીપુરીમાં કબીરદાસની કસોટી કરવા અર્થે આવે છે માટે કબીરદાસે તૈયાર હોવું એમ રાજ શીલનિધી તરફથી કહેવરાવામાં આવ્યું. જેથી કબીરદાસે રામાનંદ સ્વામિને પુછ્યું કે બાદશાહનું કહેણ માનવું કે માનવું. સ્વામીએ ઉત્તર વાળ્યો કે શુદ્ધ કુંદનની પરીક્ષા ગમે તે

રીતે તાવીને કરવામાં આવે છતાં શુદ્ધ કુદન તો નિર્ભયજી છે. આટે તમારે પણ નિર્ભય રહેવું. અને બાદશાહ જેમ કસોટી કરે તેમ કરવા દેવી. કબીરદાસે સ્વામિજીની આજ્ઞા માથે ચઢાવી અને કાશીરાજ ભારફતે સિકંદર લોદીને કહાવી મોકલ્યું કે બેઘડક કબીરની કસોટી કરો. કબીર પોતાની કસોટી કરાવવા તૈયાર છે. આડેક દીવસ ગયા નહીં તેટલામાં બાદશાહનો મુકામ કાશીપુરીમાં આવી પહોંચ્યો; અને કાશીરાજને મળી સિકંદરે કબીરદાસની કેવી રીતે કસોટી કરી જોવી તે સંબધી યુક્તિ પ્રયુક્તિ રચવા માંડી.

પ્રકરણ ૭ મું.

કબીરની કસોટી અને ચમત્કાર.

કબીર કસોટી રામની, જીઠો ટકે ન કાય.

રામ કસોટી તે સહે, જે મરજીયો હોય.

પ્રિય વાંચનારા આપણા વૃત્તાંતના નાયક અને આખા હિંદુ-સ્થાનમાં પ્રખ્યાત પામેલા સિદ્ધ પુરુષ કબીરદાસે રાજ અને દીલ્હીનો બાદશાહ મળી કસોટી કરવાની યુક્તિઓ રચના હતા. તેથી જરા પણ ભય જેવું લાગતું ન હતું. તેઓ તો સર્વને એમ કહેતા હતા કે કુદનકી પરિક્ષા હોતી હૈ લોહકી પરિક્ષા કોઇ મનુષ્ય કરતા નહીં હૈ વાસ્તે યે તો બડા આનંદ જનક ઓર હમારે શ્રેયકે લિયે કાર્ય હોતા હૈ. " ઇસમે કયા કર હૈ સખ આનંદસે જો હોવો વો દેખો. આ પ્રમાણે કબીરદાસ કહેના જેથી કોઇ પછી બોલતું ન હતું. એક દીવસે મંગાજીના કીનારાપર ફરતા ફરતા કબીરદાસ એક વીકટ જંગલમાં આવી પહોંચ્યા છે ત્યાં એક વનખંડી વૈરાગીની પશુકુટી દીઠી

૭૦ શ્રીમદ્ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

ત્યાં જઈ જરા વિત્રાંતી લેવા બેઠા થોડીવાર થઈ એટલે એક વીસ વરસની લોઈ નામની કન્યા તેમાંની સમીપ આવીને ઉભી રહી કબીર-રદાસને પુછવા લાગી કે મહારાજ આપ કોન હો ?

કબીર—હમ કબીર હૈ

લોઈ—આપકી જાતી કયા હૈ ?

કબીર—કબીર હૈ.

લોઈ—આપકા બેખ કયા હૈ ?

કબીર—કબીર હૈ

લોઈ—મહારાજ ! બહુતસે સંત થકાપર આતે જાતે હૈ પરંતુ એસા નામ જાતી બેખ નહી સુના હૈ ?

કબીર—બેટા તું સચ કહતી હૈ. પરંતુ યે તિનો સજશે ન્યારે હૈ.

આ પ્રમાણે કબીરદાસ તેને કહે છે તેટલામા પાંચેક સંત ત્યાં આવીને બેસી ગયા, જેથી લોઈ નામની કન્યાએ સત્વર પર્યુકુટીમાંથી સાતશેર કહેલું દુધ લાવી, વડપલ્લવના ખતાવેલા પડીઆમાં બહેંચી આપ્યું આશરે શેરનો ભરેલો દુધનો પડીઓ ભરી, કબીરજીના પાણુ મ્હોં આગળ મુકી દીધો, અને સાતમો પડીઓ લેઈએ પોતાને માટે રાખ્યો. સર્વ મહાત્માઓ પોતપોતાનું દુધ પી મુક્યા ત્યાં સુધી આપણા કબીરદાસે તેમનું પીધું ન હતું, તેમનો પડીઓ એમને એમ ભરેલો હતો તેમના મ્હોં આગળ પડી રહ્યો હતો. જેથી સંતો કબીરદાસને કહેવા લાગ્યા.

સંતો—મહારાજ આપને દુધ અબીનક ક્યોં ન પીયા હૈ !

કબીરદાસ—હમારે રામજી એક મહાત્મા ગંગાપારસે અબી આતેહૈ ઉનકો દેગે.

લોહ—કબીર સાહેબ આપ અપના ખાંટા પી જાઇયે, ઉન મહાશયોકે લિયે ઓર ગુર કૃપાસે બહુતેરા હૈ.

કબીરદાસ—ખેટા લોહ ! દેખ હમારે રામજી તો શબ્દ અહારી હૈ.

કબીરદાસ ગંગાપારથી આવનાર જે સંતની વાતચિત લોહની સાથે આમ કરી રહ્યા છે, તે સંત મહાત્મા આવી પોહોઆ; કે સત્વર લાલુપણુ વાર ન લગાડતાં સત્વર દુધ પી લીધું. અને પેલી લોહ કન્યાને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

સંત—હે સુતા ? તું થે જંગલ ગિયાબાનમૈં કિસતરહ રહતી હૈ ?
તેરે માતપિતા કદાં રહતે હૈ ?

લોહ—મેરે માતપિતા કોઇનહીં હૈ ! જે સંત પર્યુકુટીકે વિષે રહેને વાલે થે ઓરે જીસને ઇસ પર્યુકુટીકા બનાઈ હૈ ઉનકા થોડે અરસેસેં સ્વધામગમન હુવા હૈ, વોહી મહાત્માને મુજકો પાસથા અબમેં એકલી રહતી હું.

સંત—માઇ ! વો સંત કૌન થે ઓર કિસતરહસે તું ઉનકે પાસ આઇ.

લોહ—મહારાજ ? જે મહાત્માને મુજકો પાલીથી વો સંત યહાં રહતેથે ઓર વો બનખંડી દુધાધારીયે જે કોઇ સંત યહાંપર ઉનકે પાસ આતે જતેથે, ઓર વો જબ મેરે આનેકા હાલ ઉનસે પુછતેથે તો વો થે કહેતેથે કી કે ' લૈયા જબ હમ ગંગાજી કે તીરપર સ્નાન કરને લગે, ઇતનેમેં એક કમલીમૈં લિપટા હુવા ગદા આનકર હમારે બઢનસે લગા હમને ઝટલોકે ખોલા તો ઉસમેસે થે લડકા મિલા જીરસે લે જકે લોહ નામ રખકે દુધ દેદેકર પાલાલે.

૭૨ શ્રીમદ્ વિશ્વ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

સંત—અચ્છા અખ બેઠ પાયા ? વચ્ચેકે ગદ્ડેમે મિલનેસે
તેરા નામાભિધાન લોધ કહાયા.

લોહી—(કખીરદાસને પગે પડીને) હે સ્વામિજી ? આપ કુછ
મુજકો અકસા ઉપદેશ કરીયે જીસમે મનમે
શાંતિ હોવે.

કખીરજી—ખેટા તેરા સ્વજ દિવ નજર આતા હઈ વાસ્તે
હમારે રામજી યો કહતે હૈ કી ખેટા સતનામ શ્રી
સિતાપતી રામજી કો નિરંતર જપાકર ! ઔર સદ-
ગુરકી યથાર્થ સેવા ક્રિયા કર ?

લોહી—જખ સ્વામિજી આપહી મેરે સદગુરુ બન જાઓ !
ઔર મુજકો આપકી સેવા કરનેકે વાસ્તે લે
જાઓ ? આપકી એક લડકી કે તરહાં આપકે ચરનોમે
રહુંગી; ઔરે તન મનસે સેવા કરુંગી.

કખીરજી—ખેટા જોસી તેરી ઇચ્છા.

આ પ્રમાણે કખીરજીની પરોપકારી વાણી સાંભળી તે પર્યુકુટી
પેલા આવેલા છ મહાત્માઓને હવાલે કરી, લોહી કખીરજીની સાથે
કખીર આશ્રમે આવી. અને સંત સાધુઓની તનમનથી વિશ્વખ્ધ
પ્રેમ રાખી સેવા કરવા લાગી. લોકોમાં વાત એવી ચર્ચાઈ કે કખીર
ભગતે ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યો અને હવે કખીર સંસારી થઈ ગયા;
સધજું તપ અને દૈવત ગુમાવી ખેડા. આ રીતે કખીરદાસની નિંદા
થવા માંડી. અને ધણાખરા લોકો તો હવે તેમને મોઢે કહેવા લાગ્યા.
આપણા કખીરદાસ એથી વધારે ખુશી થયા હતા; કારણ કે કખીર
સંસારી થવાથી, દહવત ગુમાવી ખેડા એમ માની કેટલાક સંસ્કારાત્મા

જીવોના સંગથી થતિ ઉપાધી અને પોતાના રટણમાં નડતા વિદ્વે-
પથી કખીરદાસ દુર થયા હતા. દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા કખીરદાસના ખરા
જીતેન્દ્રિય સ્વરૂપના જાણીતા જે પુરૂષો હતા, તેજ કખીરદાસને આ
સમયે વળગી રહ્યા હતા. આ જોઈ કખીરદાસમાંથી કાશીરાજનો
વિશ્વાસ પશુ જતો રહ્યો હતો. ખરી રીતે જોતાં આપણા કખીરદાસ
અહચારી અને નારીના ત્યાગી હતા તોપણ લોધ આવ્યા પછી
જગત ગમે તે પ્રકારે તેમની નિંદા કરવા લાગ્યું. કખીરદાસ નીચે
આપેલી સાખી નિંદાના ઉત્તરમાં સર્વને કહેતા હતા.

ભગ ભોગે ભગ ઉપજે, ભગતે ખયા ન કોય.

કહે કખીર ભગતે ખયા, ભગત કહાવે સોય.

આ પ્રકારના કખીરદાસના વર્તન તરફ રાજ તથા બહેલોલ
લોદીનો પુત્ર સિકંદર લોદી ખારીક રીતે તપાસ રાખતા હતા. અને
કખીરને સંસારી સમજી અદરશ રીતે કખીરના વર્તનની ધડીએ
ધડીની તોધ લેતા હતા. કખીરજીએ મનમાં વિચાર્યું કે જ્યારે આખું
કાશીનગર ગૃહસ્થાશ્રમી કહે છે. અને સર્વેના મનમાંથી પ્રતિતિ ઉઠી
ગઈ છે. ત્યારે છેક સુધી જગતને પશુ કસી જોવું, કે કયાં સુધી
તેની શ્રદ્ધા ટકી રહે છે. અને સત્યના સંગી છેવટે કેટલાજણ રહે
છે, માટે લિલા પુરી કરી ખતાવવી. કખીરદાસના આ નિશ્ચયને કેટ-
લાક દીવસ વિતી ગયા. પછી એક સમયે તેઓ ગંગાજીના તટ
ઉપર એકાંતે ફરતા હતા તેવામાં એક પ્રખ્યાત મુસલમાન કાશીન-
ગરનો શેખ આવી પહોંચ્યો. તેને જોઈ કખીરદાસ નમ્યા એટલે તે
પણ કખીરદાસને નમન કરી ઉભો રહ્યો. શેખ ઉભો રહી આસપાસ
જુએ છે તો એક ખેત્રણ માસનું મુએલું ખાળક ગંગાતટ ઉપર
પડેલું માત્રમ પડ્યું,

૭૪ શ્રીમદ્ વિશ્વનુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

શેખ—દેખો દેખો સ્વામિજી કેસાં ચે લડકા ખુબ સુરત હૈ મગર
બેગન હૈ ?

કપીરદાસ—(જોઇને) આહા ! લડકા સુંદર હૈ. ઉસકા પ્રાણુ કહાં
હૈ ! ઝીર કિસ દ્વારસે ગયા હૈ ખબર હૈ ?

શેખ—સુરશદ ! ચેતો ન માલુમ હૈ મગર ચે જાનતા હું કે ચે
મરેલા માસુમ હૈ આપ ખતાઇયે કે ઉસકા જાન કહાં
હૈ ઝીર કહાં ગયા હૈ ?

કપીરદાસ—શેખ સાહેબ ઉસકા જાન ન કહીં ગયા, ન આયા.
જહાંથા વહાં મૌજુદ હૈ.

શેખ—અગર મૌજુદ હૈ તે ! બુલાઓ ?

કપીરદાસ—(છોકરાને) બેટા ચેતન હોગ્ગ રામજી કી ઇચ્છા હૈ ?

શેખ—(ખચ્ચાને ચેતન થએલું જોઇ આશ્ચર્યથી) સ્વામીજી આ-
પને કમાલ કીયા, બેગન માસુમ ઝીન્દા હુવા.

કપીરદાસ—કમાલ કીયા, અચ્છા જમ હમને ઇસ ખાલકે કા
નામ બી કમાલહી રખ્યા, ચલો પાલેંગે; જમ્મો
થહી રામજીકી આજ ઇચ્છા હૈ.

આમ કહી બાળકને લેઇ કપીરદાસે પોતાના આશ્રમ તરફ
ચાલવા માંડયું. અને શેખતો આલો બની ત્યાં ઉભોજ થઈ રહ્યો.
અને થોડીવાર પછી કપીરજીના ચમત્કારથી અચરજ પામી પોતાને
ઘેર ગયો. આ બાળક કપીરજીને ત્યાં આવ્યા પછી શાહ અને
લોકોમાં એમ વાત ચાલી કે કપીરજીની સ્ત્રી લોઇને પેટે બાળક
ઉત્પન્ન થયો; અને કપીર હવે પુરાપુરા ધરખારી થઇ ગયા. કપીરજીએ
આ બાળક લાવીને, લોઇને સોંપ્યો હતો. એને લોઇએ તેને ખવરાવી

પીવરાવી ઉછેરી મોટા કર્યો હતો તેને કાશીનગરમાં કપીરના પુત્ર તરીકે સૌ કોઈ ઓળખતા હતા. આ બાળકનું નામ કમાલ હતું અને તે કમાલ પછીથી કપીરદાસનો મુખ્ય શિષ્ય અને તત્ત્વવિદ્ધ યોગી પુરૂષ તરીકે ઓળખાયો હતો. કપીરદાસને ત્યાં આ પ્રમાણે ગૃહસ્થાશ્રમ મંડાયો હતો એમ સૌ કોઈ નગરવાસીઓ જાણતા હતા પણ તેમાં સત્ય શું હતું તે કપીરદાસજ જાણતા હતા. કે તે લોક તે પોતાની પુત્રીવત્ હતી અને આ કમાલ નામનો બાળક તે પુત્રીના પુત્ર રૂપે હતો દુનીયા ગમે તેમ કહેતી પણ તેની દરકાર આપણા કપીરદાસ જરાપણ રાખતા નહીં હતા. કારણ કે તેમની રહેણી કરણી કેવલ જલમાં કમલવત્ હતી, આ પ્રમાણે કમાલ મોટો થયો એટલે તેને તત્ત્વબ્યાસ કરાવી કપીરદાસે પોતાના જેવો બનાવી દીધો એ કમાલના રાખતા પણ જ્યાં ત્યાં પ્રસીધ્ધ છે. જેમાંનો એક રાખતો કુપ્પાટ તરીકે મારા પ્રીય વાંચક વર્ગની ખાતર મુકું છું.

રેખતો.

તુંહી હૈ ગુર, તુંહી હૈ હુર, તુંહી હૈ પીર, પેગંબર,
તુંહી હૈ સિંહ, તુંહી હૈ શાહ, તુંહી હૈ હંસ તુંહી હૈ સરવર,
મનીકે માર ધનીકર ચાહ સદાએ રંગ નહી રહેતા;
કહત હય કમાલ કપીરકા બાલ ઘેલે હાત સીંધુ બહેતા.

આવા અનેક રેકતાઓ કમાલે રચ્યા છે જે વેદાંત વિષયમાં સર્વોપરી ગણાય છે આ સમયે કપીરદાસના વર્તનની સઘળી નોંધ ઇશ્વારીય લોકોનો પીતા અને બેહેલોલ લોકોનો પુત્ર સીંકદર લોકો રાખતો હતો વળી જ્ઞેનપુરનો રાજા વિરસીંહ વાઘેલો પણ કાશીમાં આવ્યો હતો અને તે કપીરજી સાથે ઘણો રનેહ રાખતો હતો. કરેલા

૭૬ શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

સંકેત મુજબ કાશીરાજ શીલનિધીએ તથા સિંકદર બાદશાહે, કબીરની કસોટી કરવાનો નિશ્ચય કરી, કબીરદાસને દરબારમાં બોલાવવામાં આવ્યા. કબીરદાસે એવી લીલા કરી કે એક બગલમાં રૈદાસ ભક્તને લેઇ બીજી બગલમાં કોઇ એક વેચાને લેઇ બે ચરણામૃત ના સીસા બન્નેના હાથમાં આપી બજારને રસ્તે થઈ બાદશાહના દરબારમાં જતા હતા. રસ્તે જતાં જતાં લોકો આવો કબીરજીનો દેખાવ જોઇ, કબીરજીના ઉપર ધુળ ઉછાળવા લાગ્યા. અને કહેવા લાગ્યા કે “અરરર કબીરજીએ તો હવે ખીલકુલ માઝા મુકી.” આથી સૌ કોઇ કબીરજીની પ્રત્યે ધીક્કારની દ્રષ્ટિથી જોવા લાગ્યા. અને તેમના બાવનલાખ બનાવેલા ઉપદેશના ભજનો લોકોએ ઉતારી લીધાં હતાં, તે લેખને ગંગાજીમાં નાંખી દીધાં. આ પ્રકારે કબીરની નિંદા થવા લાગી, અને કબીરજી શાહના દરબારમાં આવી પોહોળ્યાં. દરબારમાં પણ બાદશાહ તથા કાશીરાજ વીગેરે તેમના આવર્તનની નોંધ વાંચી વાંચીને તથા અપકિર્તિ સાંભળી સાંભળીને તેમને અયોગ્ય શબ્દો સંભળાવા લાગ્યા. કબીરદાસ તો મૌન્ય ધારણ કરી સર્વ સાંભળી રહ્યા. અને પેલા બે સીસામાંનું ચરણોદક દરબારની મધ્યસ્થ ગલીયા ઉપર રેડી દીધું. આ જોઇ સર્વ વિસ્મય પામ્યા. જોનપુરનો વિરસીંહ વાઘેલો રાજા કબીરદાસને કહેવા લાગ્યો કે કબીરદાસજી આ બધી જર સભા વચ્ચે આપે આ સીસા ઢોળી કેમ દીધા.

કબીરદાસ—રાજા મેં પરમાર્થકા કાર્ય કરીયા હે. કયૌં કે જગન્નાથજી કે મંદીરસે પંડ્યાજી આગસે જલ જતેયા. જીસ લિયે પાનીસે ઉસકી આગ જુઝા દી.

સિંકદર—અરજા દેખતે હૈં અગર કબીયે બાત સચી હોગીજીતો

તો કુછ હરકત નહીં હૈ. લેકિન કબી સચ્ચી ન હોગી.

તો શીર ઇઝત જાયગી.

કબીરદાસ—મેરે રામજી જાને કે ઇઝત કયા યા બેઇઝત કયા ?

તુમકો મેરી ખાતમેં ગર બિશ્વાસ ન હોયે તો ખાતર.

જમા કરો ?

શીલનિધી—બેશક ખાતરી થશે.

સિકંદર—અરે કોઇ હાઝર હય ?

હજુરી—હ હજુર.

સિકંદર—જાઓ જગન્નાથજી કે જાકે પંડ્યાજીકો ચે ખત દે આઝો.

બાદ જવાબ લેતે આઝો.

હજુરી—જો હુકમ જહાંપનાહ (હજુરી પત્ર લેઇ જગન્નાથજી જાય છે.)

આ પ્રમાણે સિકંદર લોદીનો હજુરી જગન્નાથજી પત્ર લેઇ સાંઢણી ઉપર સ્વાર થઇ રવાને થયો. દરબાર બરખાસ્ત થયો અને કબીરજી પોતાના આશ્રમે આવ્યા. પછી કેટલેક દીવસે જગન્નાથજીથી પ્રત્યુત્તર લેઇ પેત્રો હજુરી સાંઢણી સ્વાર આવી પોહોઝ્યો, અને બાદશાહને પત્ર આપી દીધો. બાદશાહે પત્ર ગંચી પુછેલી હકીમત સાચી જણાયાથી કબીરદાસને બીજો દીવસે પ્રાતઃકાળે દરબારમાં બોલાવ્યા. પણ કબીરદાસ આવ્યાજ નહીં. જોનપુરનો વિરસિંહ વાઘેલો આ હકીકત સત્ય જાણી કબીરદાસનો શિષ્ય થયો અને પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી કબીરદાસનું મથાવિધી પુજન આદી દરોજ કરવા લાગ્યો. અને કબીરદાસે પણ સત્ય નામનો યથાર્થ ઉપદેશ તેને કદી દીધો. સિકંદરને કબીરદાસમાં હજી પૂર્ણ વિશ્વાસ ચોટ્યો ન.

હતો. જેથી તેણે કાશીરાજને કહ્યું કે કખીર મુસલમાન હોઈ કંઈ તિલક લગાતા હૈ, હિંદુ ઔર મુસલમાન દોનોકે મજબુદી હાંસા કરવાતાહ ઐજા કયા ઇસ કાશીનગરી મૈં અધેર ચલતા હૈ. કાશી-રાજએ કહ્યું કે જહાંપનાહ ત્યારે તે કખીરદાસની રહેણી કરણી સાચી છે કે નહીં તેની પુર્ણ ખાતરી કરી પછી તેને વીધે ગમે તેવો અભિપ્રાય બાંધવો ઉચીત છે. કાશીરાજનું આવું બોલવું સાંભળી, કખીરદાસની કસોટી કરવાનો લોહીએ નિશ્ચય કર્યો જેથી કખીરદાસને ફરીથી દરબારમાં બોલાવવા હુકમ કીધો. પ્રાતઃકાળમાં કખીરદાસને બોલાવેલા પછુ તેઓ છોક સાંજે બાદશાહ પાસે આવી મૈન્ય ધારણ કરી બરદરબાર વચ્ચે ઉભા રહ્યા. બાદશાહ તેમને જોઈ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

બાદશાહ—કયોં. કખીર ભગત કુછ સદલામ યા અદબ કુછ લ્યાકત ન જાનતે હો. કયા એ અફસરો દરબારીયો ઔર ખુદ મેરેકોબી મિસ્લે ફત્તરકી દીવાલ માનતે હો ?

કખીરદાસ—જહાંપનાહ મુજકો સલામ કરતા નહીં આતા હૈ

બાદશાહ—ભગતજી તુમકો ફઝરકે વખત ખુલાયાયા અબ તુમ શામકે વખત આયે ઇસકા કયા સબબ.

કખીરદાસ—શાહ હમારે રામજીને એક ગજબ હોતા હુવા દેખા ? તમાશા બડા ભારી યા અકલ ફુરીયારી કા થા.

બાદશાહ—ઐસા કયા તમાશા યા જીસકે લિયે તુમને શાહી હુકમ અહલ નમાના.

કખીરદાસ—જહાંપનાહ ઐસા એક તંગ રાસ્તાયા જૈસા એક સુષકા નાકા. પરંતુ ઉંસ નાકેમે સો હજારો ઉટોકી કતાર

જાતી હુમ દેખનેમેં આઇ, હમકો તમાશે કી હો પડી
વો કારવાઇ.

બાદશાહ—કયા ભગત એસી જૂઠ્ઠાં બાતેં અચ્ચોકે માફિક બનાતે હો.
ન શરમાતે હો, ફકીર કહલાતે હો ?

કબીર—સિકંદરશાહ હમારે રામજી કબી જુઠ્ઠાં ન બોલતે હૈ.

સાખી.

કબીર જુઠ્ઠાં ન બોલિયે, જખ્મ લગ પાર બસાય,
ના જનો કયા હોયગા, તિલકે ચોથે ભાય,
કબીર જુઠ્ઠાં સમુદમેં, સહજ સમાના હોય,
કબીર સમાના જુઠ્ઠાંમે, જુઠ્ઠે બિરલા કોય.

બાદશાહ—અરે ભગત તુમારી સાંખીમેં અચ્છા સમજયા હૈ. મગર
હમકો કેસિ જનપરેકી ઉંટકી કતારેં સુધ કે નાકે મેં
સેં ચલી જાતી દેખી વો સચ્ચ બાત હૈ.

કબીરદાસ—અરે બાદશાહ હમારે રામજી ઈસકા ખુલાસા તુજકો કર
દેતે હૈ. દેખલો જમીન ઓર અસમાસમાનકી દુરી ઓર
ચાંદ સુરજ કે ઇતને અરતુલ કે અંદર કિતને ઉંટ ઓર
હાત્તિ આદી અનેક જીવ જાતે આવે હૈ. વે સખ
તુમહારી આંખકી પૂતલી જો સુધકે નાકે સેબી બહોત
બારીક હૈ, ઉસમેંસે જાતે હૈ. કયોં સચ્ચ બાત હૈ
કે જુઠ્ઠાં ?

બાદશાહ—હાં વોતો ચકીન હૈ અચ્છા આપ અખ જાય જો કુછ
હોગા વો ફિર દેખા જાયગા.

કબીરદાસ—અચ્છા રામજી.

૮૦ શ્રીમદ્ વિશ્વનુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

આ પ્રમાણે રાગ મળવાથી આપણા વિશદ્ધ અને ખુલ્લા અંતઃકરણ વાળા કબીર સાહેબ પોતાના આશ્રમ તરફ ચાલતા થયા. લોધ અને કમાલ ઉત્પન્ન કરી ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યાનો જુડો આરોપ આવવાથી અજ્ઞાની લોકોમાં કબીરદાસની ધણી નિંદા થતી હતી. તેથી હવે ભંડારાતું ખરચ તદ્દન નરમ પડી ગયું હતું. જે કબીરદાસના ખરા સ્વરૂપના જાણીતા અચળ શ્રદ્ધા વાળા તેમના ધર્મદાસ આદી શિષ્યો હતા. તેઓથી તથા કબીરદાસના સદગુરુ રામાનંદ સ્વામિથી માત્ર કબીરદાસની યથાર્થ ગણના થતી હતી, બાકી સંશયાત્મા વાળા પુરુષોએ તો ક્યારનોએ કબીરદાસનો સંગ તજ્યો હતો અને તેમાં રૈદાસ ચમોર તથા એક વેશ્યાને બગલમાં લેઈ તેમના હાથમાં સીસા રખાવી શાહ સિકંદરના દરબારમાં ભર બગલને રસ્તે થઈ બેચારથી કબીરદાસ ઉઘાડે છે.ગે ગયા હતા તે દીવસથી તો તેમની પ્રતિષ્ઠા પણ છેક ઓછી થઈ ગઈ હતી, અને કાશીની તમામ વસ્તી તેમની કશોટી કેવી રીતે શાહ કરે છે ને પરીણામે શું નીવડે છે તે જોવા-નેજ આ સમયે ઉત્સુક થઈ રહી હતી. આટલું બધું આપણા વૃત્તાંતના નાયકને માથે દુઃખ હતું કે દૂંડામાં અનામુરતિ અન્ન મળે તો આશ્રમનો નિર્વાહ થતો. નહીં તો મઠમાંના સર્વ ઉપવાસ કરતા આ વખતે આશ્રમમાં માત્ર કમાલ, લોધ અને કબીરદાસ એ ત્રણ રહેતા હતા. ધર્મદાસ તો નિત્યનિયમ પ્રમાણે ગુરુ દ્વારામાં નિરંતર જતા અને વાનપ્રસ્થાશ્રમને સેવતા હતા. પોતાના સદગુરુની કસોટી થાય છે અને સદગુરુની હવે કેવલ નિધના સ્થિતિ થઈ ગઈ એવી જ્યાં ધર્મદાસને ખાતરી થઈ ગઈ કે તરતજ, પોતાના પુત્ર સુડામણિને બોલાવી દરરોજનું કબીર મઠનું ખરચ પુરું પાડવા.

ધર્મદાસે આજ્ઞા કરી દીધી કબીરદાસ આશ્રમમાં આવ્યા તે વખતે મઠમાં ધર્મદાસ શેઠને ત્યાંથી સીધું આવી ગયું હતું; અતે લોઈતયા કમાલ આવેલા અતિથી સાધુઓની પરોણુ ગત કરવામાં આશ્રમમાં મચી પડ્યાં હતા. કબીરદાસે મઠમાં આવી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે પોતાના આસને બેસી પોતાના સત નામ સાહેબ શ્રી રામજીનું રટણ કરવા લાગ્યા. તેમની મુખ મુદ્રા ઉપર પ્રસન્નતાનો ભંગ થએલો કદી પણ જોવામાં આવતો નહીં હતો. તેઓ તો એક નિરપૂઠી સિદ્ધ પુરૂષની સમાન સદા હાલમસ્ત રહેતા હતા. કબીરદાસને જાણનાર સર્વ સત્સંગી સાધુઓ તો કબીરનાજ પક્ષમાં રહેતા હતા અને તેમની આસપાસ બેસી દરરોજ જ્ઞાન ચર્ચા ચલાવતા હતા. તથા કબીરદાસ સર્વના સંશયો દુર કરતા હતા. પરંતુ કાશીની પ્રજા અને કાશીનો રાજા, તેમની કસોટી કરવાના સામા પક્ષમાં હતાં જેથી, કબીરની કસોટીના શુભ પરિણામે કબીરની પ્રતિષ્ઠા હતી તેવી જામે એમ સૌ કોઈ નગરમાં એકે અવાજે કહેતા હતા. કસોટી થાઓ વા ન થાઓ તેનો કબીરદાસને હર્ષ શોક ન હતો. તેતો પોતાના સતચીદ અને આનંદ સ્વરૂપ શ્રીમદ ભગવાન રામચંદ્રજીના ચરણકમલમાંજ નીરંતર અહોરાત્રી વૃત્તી રાખતા હતા અને મસ્ત-પણે જ્યાં ત્યાં વીચરતા હતા. કબીરમઠની સધળી દેખરેખ તથા તેનો સધળો નિભાવ લોઘ કમાત્ર ધર્મદાસ તથા રામાનંદ સ્વામિ મળી કરતા હતા. દાદુ, જમાલ, વિમાલ, પદ્મનાભ, પીપાળ વીગેરે કબીરદાસના મહાન સેવકો જેકે કબીર સાહેબની સેવા કરતા પરંતુ આશ્રમનું ધોરણ ઉપરના ચાર શિષ્યોથી ચાલતું હતું ત્યાર-પછી આઠેક દીવસ વિત્યા એટલે ફરીથી સિકંદર લોદીએ ખીજ અનેક

૮૨ શ્રીમદ્ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમમક્ત.

રીતે કબીરદાસની કસોટી કરવાનો નિશ્ચય કર્યો જેથી કબીરને દરબારમાં આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું; તથા પુરવાસીઓ અને રામનંદ સ્વામિને પણ કબીરમાં તાત્પર્ય કેટલું છે તે જોવા સારૂ બોલાવવામાં આવ્યા. કબીરદાસ કમાલ વીંધેને લેધ દરબારમાં આવી પોહોંચ્યા. રામાનંદ સ્વામી પણ બીરાજ્યા હતા. અને કબીરની આસપાસ પ્રેક્ષક મંડળ પણ વિંટાઈ વળ્યું હતું. બાદશાહે કબીરજીને પ્રશ્ન કર્યો.

બાદશાહ—કબીરદાસ તુમ મુસલમાન કયોં નહીં હોતેહો ?

કબીર—અરે શાહ સખ ઘટમે એકહી તુર હૈ.

બાદશાહ—અરે મગર તુમ મુસલમાન જુલાહા હોકર અપને આપકો કબીર કહતા હૈ. ચેતોઃ ખુદાકા નામ હૈ વાસ્તે તુમ્મારા અસલી નામ ખતાઓ ન દરગીઝ દેર લગાઓ ?

કબીર—

ગાયન ૬.

(તજ્જીયા પ્રાણુ—એ રાહ.)

નામ હૈ કબીરા મેરા, સખ જગ જાહીર—

જે હૈ ઘટોઘટ સાંધ, ભીતર બાહીર—નામ.

તીન લોકમેં નામ હમારા, આનંદ હૈ અસ્થાના રામ;

પાનિ પવન સુમેરૂ સમાના, રચ્યા ચહબીધ જહાના

સખ જગ જાહીર—નામ.

અનહુદ લહર ગગનમેં ગરજે, બાજે સોહંતાલી—રામ—

બ્રહ્મબીજ હમતો પરકાસેં, હમ હૈ અજબ ખિયાલી—સ

યમ બંધનને લેવોં છુડાઇ, નિર્મલ કરો શરીરા રામ,

મુરનર મુનિ કોઈ અંત ન પાવે, પાવે સંત ગંલીરા—સ

એક કીતાબસે પાર ન પાવે, બડે મલિકે ધીરા રામ;
કહે કબીર તુમ સુનો સિકંદર, દાનો દીનકી પીરા-સખ

બાદશાહ—જખ કબીરદાસ એસે તડપતે તુમ બોલતે હે.
તો જરૂર લોગોંકા કહના સચ્ચ દે, અબી બી સમજ
જઓ નહીં તો દોજખ મેં જઓગે.

કબીર—જસકો રામ રહેમાન મેં લેદ માલુમ હોતા દે જો
અપને કુદર કો ન તોડતા હે ઉસકો દોજખ મિલના
હે હમારા નામ, હમારા મજબા, હમારી જતી, હમારા
કુલ, હમારી ઔલાદ સખ કબીર દે,

આર્યાવૃત્ત.

ગગન ધરની પુનિ નાંહી, દિસે મેરે જ્ઞાન રહ્ય ધારા;
આત્મરૂપ પરગટ નિજ, જગમેં સોતો નામ હે હમારા.

બાદશાહ—અરે બડી બડી આતેં બનાતે હો તો કયા કુછ
પીતે ખાતે ન હો.

કબીર— સાખી,

પાનીતે પેયદા નહીં, ધાસા નહીં સરીર;
અન્ન અહાર કરતા નહીં, તાકા નામ કબીર.
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમે, બંદી છોડ કહાય;
સોતો પુરૂષ કબીર હે, જનની જનન માય.

કમાલ—

ચોરાસિ બંધન કટે, કીની કલપ કબીર;
લવન ચતુર્દશ લોક સખ, દૂટે ચમજંજીર.

૪ શ્રીમદ્ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

બાદશાહ—એસા કયા જખ કખીરદાસજી આપકો કયા કંઝીરબી
કાર ન કરેગી.

ખીરદાસ—હમારે કો રામજીકે ભજન રૂપ બેડી જડી હુધ હૈ
જીસે અખ દુસરી જજીર હમકો તૃણવત હૈ.

બાદશાહ આવા કખીરદાસના બેદરકારી વચનો સાંભળી 'ધણે
ડીડાઇ ગયો અને કખીરદાસને કહ્યું કખીરદાસજી અગર આપ સમ્યે
હાવે તો કલ શામકો ગંગાકે કાટ કે ઉપર બડા દંગલ બનાયા
નયગા, વહાં પર આપકી ફકીરીકા મસ્તેહાન લેનેમેં આયગા તો બરાબર
જાગર રહેના અબી દરબાર બરખાસ્ત કરના લાઝીમ હૈ. આટલું કહી
હાતે અને કાશીરાજ પોત પોતાના સિંહાસના ઉપરથી ઉઠી આઘ્યા
યા અને દરબાર વેરાઇ ગયો. આપણા જ્ઞાતાંતના નાયકની કસોટી
રવાનો ખીજ દીવસનો ઠરાવ થયો, જેથી કખીરદાસજી કમાલને લેઇ
વામીજી સાથે પોતાના આશ્રમે આવ્યા; અને નિર્ભયપણે ચિતની
મસન્નતા પુર્વક નિત્યનિયમ પ્રમાણે પોતાના છપ્પ, સદગુરુનું સ્મરણ
રવા લાગ્યા. લોહી બાદશાહનું કાશીમાં આવવું, રાજ શીલનિધીની
સાથે મસલત ચલાવી કખીરદાસની કસોટી કરવી, અને કખીરના
મમતકારી ખુલાસા વીઝેરે બનાવો, કાશીપુરીના લોકોને તો તમાશા
પ્રેમ પડ્યા; અને તેથી તેઓ કખીરની કસોટીનું પરીણામ
જેવાની ઉતકંઠા વાળા હોવાથી, ક્યારે ખીજે દીવસ થાય અને
બાદશાહ કખીરને બોલાવી કસોટી કરે તે જેવાય, એ પ્રમાણે મનમાં
અવૈર્થતાને સેવતા હતા.

પ્રકરણ ૮ મું.

કખીર કસોટી અને તેના ચમત્કાર.

કાંટો વાવે જે તને, તેને વાવે ફૂલ

તારે ફૂલતું ફૂલ છે, તેને શુભની શુભ.

આ પ્રકારે આપણા કખીરદાસને સકેત પ્રમાણે ખીજે દિવસે લોદી બાદશાહ તરફથી ગંગાજીના ઘાટ ઉપર બનાવેલા દંગલના મેદાનમાં હાજર થવાને આમંત્રણ થયું હતું તે પ્રમાણે રામાનંદ સ્વામીની સાથે કખીરદાસ આવી પહોંચ્યા. આ વખતે દંગલના મેદાનમાં નગર વાસિઓની ઠઠ જામી રહી હતી. અને આશરે પાંચથી દશ હજાર સુધી માણસો તે મેદાનની આસપાસ કખીરની કસોટી જોવાને વીંટાઈ વળ્યા હતા. સીકંદર બાદશાહ તથા કાશી રાજાને માટે ઉંચી એક બવ્ય બેઠક બનાવી હતી તેમાં રાજગૃહના માણસો પોતપોતાને સ્થળે બેસી ગયા હતા. સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગ, લોદી બાદશાહ તથા કાશી રાજા આવી ગયા પછી આપણી વાર્તાના નાયક પોતાના સદગુરુ રામાનંદ સ્વામીને લેખ કેટલીક વારે આવ્યા હતા. એટલામાં બાદશાહનો હુકમ થયો કે કખીરદાસના ગળામાં તોક તથા પગમાં બેડી નાંખી તેમને દંગલની મધ્યસ્થમાં ઉભા કરો. આ સાંભળતાં હજુરી આઓ જઈ કખીરના ગળામાં તોક તથા પગમાં બેડી પહેરાવી કખીરને મધ્યસ્થ ઉભા રાખ્યા. કખીરદાસે બાદશાહને ઉત્તર આપ્યો કે મને તેવી બેડી નાંખી, મને કબજ કરવા જશો પણ મેં મારા રામજીના નામ રૂપી બેડી કયારનીએ પહેરી લીધી છે, જેથી હવે આ તમારી બેડીઓ મને કશું કરી શકનાર નથી. આમ કહેતાં વારની સાથે તેમને પહેરાવેલી બેડી તથા ગળાની તોક તૂટી પડી; અને ક-

ખીરદાસ છૂટા થઇ ઉભા રહ્યા. બાદશાહ આ જોઇ ચકીત થઇ ગયો. પણ વધારે ખાત્રી કરી જોવાને તેણે વધારે જાડી બેડી તથા એક બારે તોક લાવી ફરીથી કબીરદાસના ગળામાં નાંખવાનો હુકમ કર્યો. ફરીથી હજુરીઓએ તેમ ક્યું પણ ખીજવાર પહેરાવેલી તે જાડી બેડી તથા બારે તોક પણ તુટીને જમીનપર પડી; જેથી છેવટે બાદશાહ ચીડાઇને પોતે કબીરદાસને બેડી પહેરાવવાને માટે ગયો. જમને તેણે સૌથી જાડામાં જાડી બેડી કબીરને પગે જાડી અને ગળામાં આશરે સવાસો મણના આશરાની બારેમાં બારે તોક પહેરાવી. લોદી બાદશાહ આ પ્રમાણે કરી રહ્યો અને તરતજ તે પણ બેડી અને તોક તુટીને નીચે પડી કે રીતે ત્રણેવાર કબીરદાસને ગળામાં તોક તથા પગમાં બેડી જડવામાં આવી, પણ તે તુટી પડી જેથી બાદશાહે થાકી બેડી તથા તોક જડવાનું બંદ રાખ્યું; અને એક ઘાસની કોટડી ખનાવી તેમાં કબીરને પુરીને સળગાવી મુકવાનો ઠરાવ કર્યો. લોદી બાદશાહનો હુકમ થયો કે સત્તર તેના હજુરીઓએ પરાજી ઘાસ લાવી એક કોટડી ખનાવી દીધી એટલે સત્તર બાદશાહે નીચે પ્રમાણે કબીરને કહ્યું.

બાદશાહ—કબીર ભગત અગર યે ઘાસકી કોટડી કે અંદર તુમકો પરજ કરે, ઓર કોટડી જહા દેવે ફિર આપ કબીરીન્દા રહોગે તો કુછ તુમહારી ફકીરી સચ્ચી સમજંગે.
કબીરદાસ—બાદશાહ ચ્હાલવો રામજી કરો પરંતુ યે શરીરને હમારે રામજી કે નામપર જો ફકીરી લીહે. વો કબીબી જુડી ન પડેગી.

બાદશાહ—અચ્છા દેખતા હું હરેક તરહસે તુમકો કસકે દેખતા હું;

આપ કુટરીકે અંદર ચલે હમ બંદ કરકે ફિર ઇસકો
જલા દેવે.

કબીરદાસ—અચ્છા યેભી ઇચ્છા હોવે તો કરલો ? મગર અયે બાદ
શાહ જેસેં શુદ્ધ કુદન કે ઉપર હજારો મન ગેર લગા
ઓ પરંતુ શુદ્ધ કુદનકા પ્રકાશ છીપાયા છીપાયા છીપ
શકતા નહી હય ઇસહી પ્રકારશે ચ્હાયવો હો જાય પરં
તુ સચ્ચે આશકોંકી સચ્ચાઇ જાહેર હુએ બીના ન રહેતી હૈ
બાદશાહ—અચ્છા અગર આપ મેરી કસોટીમેં બાઝ આઓગે
બેશક આશક કહાયે જાઓગે, સારી જહાનમેં પીરયા મુરશદ મનાએ
જાઓગે, હમસેં ઔર કાશીરાજસેભી જહોતસા ઇબામ પાઓગે. પ
હેલે આપ ઇસ વખત ચે કાટડીમેં દાખલ હો જાય શીર સખ દેખી જાય
કબીરદાસ—અચ્છા (સ્તુતી કરે છે.)

ગાયન ૭

કચ્છી કાફીની દેશી.

પ્રેમી રમુજે અતી ગહન હૈ, પ્રેમી ભુવન સખસે
ન્યારા પ્યારા હો રામ-પ્રેમી

પ્રેમીકો એક રામ અન્યસેં નાહી કામ

આકી અંતર જુગ જુગે, વો રામસેં સંગ્રામ-પ્રેમી

જે દેખાસો દુખી દેખા, ધરીતનુના મુઝી દેખા.

ઉદય અસ્ત ચે બિન્દમેં બિજેકસેં દેખા-પ્રેમી

પાંચો તત્વ ભીતર એક ગુપ્ત વસ્તુ પરબ્રહ્મ

ગુર શબ્દ કો ચીન્હી વાકો બીરલ પાવે મર્મ-પ્રેમી

(અંદર કાટડીમાં દાખલ થઇ જાય છે.)

આ પ્રમાણે કખીરદાસ જ્યાં પેલી બનાવેલી ધાસની ઓરડીની અંદર પેઠા કે તરતજ બાદશાહના એક હજુરીએ તરત તેનું બારણું વાસી સાંકળ દબ કઢી કરી દીધી તરતજ સીંકદર સાહે સળગાવવાનો હુકમ કર્યો સર્વ પુરવાસીઓને તથા કાશીરાજ અને બાદશાહને પોતાને પણ એમજ લાગ્યું હતું કે કખીરદાસ આ પ્રયોગથી જીવતો રહેશે નહીં. પરંતુ રામાનંદ સ્વામી તથા કમાલ અને ધર્મદાસ વીગેરે ધર્માત્મા પુરૂષો જેઓ કખીરદાસના વાસ્તવીક સ્વરૂપથી પુણ્યરીતે જાણીતા હતા, તેઓ તો એમજ સર્વને કહેતા હતા કે કખીરદાસ તો સિદ્ધ પુરૂષ છે, અને ત્રીકાળમાં તેમનો કોઈ વાંકો વાળ કરી શકનાર નથી. કેટલાક જેઓ કખીરદાસથી કેવલ અજાણ્યા હતા. તેઓ તો કખીરદાસને વારવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે 'કખીરદાસ મિથ્યા ટેક મુકી દો ? સત્તા આગળ શાણપત નહીં નભે આ પ્રકારના અ-અધ્યાણ અને અજ્ઞાન પુરૂષો અનેક નીર્માત્મ્ય વચ્ચેના અંદર રહેલા કખીરને મોટે અવાજે કહી રહ્યા હતા. કેટલાક જેઓ ભોળા અને સ્વચ્છ અંતઃકરણવાળા પુરૂષો હતા તેઓ તો વળી એમ કહેતા કે જાણ્યો કખીરદાસને સાક્ષાત શ્રી વિશ્વનુ ભગવાન શ્રીમદ્ રામચંદ્રજી પ્રસન્ન છે એટલે કખીરને કશુંએ થનાર નથી.

આ પ્રકારે કોઈ કંઈ તો કોઈ કંઈ જેમ જેને ફાવે તેમ બોલતું હતું. કખીરદાસ કોટડીમાંથી નીકળી નાસી ન જાય તેટલા માટે સીંકદરસાહે તથા કાશીરાજએ પોતાની ફાજનું કેટલુંક માણસ આસપાસ મુકી દીધું હતું પણ આપણા કખીરદાસ નાસી જાય તેવા ન હતા. પેલી ધાસની કોટડી અખીથી સળગાવી કે તરતજ તેમાંથી લકડે લકડા નીકળવા લાગ્યા થોડીવારમાં આખી કોટડી બળ્બને લગ્ન

ચાલ ગઇ અને આપણા કબીરદાસ જેમ કોઇ તપસ્વી પોતાના શરીર પરની ચોટેલી રખા ખંખેરી સત્વર બાદશાહ અને પ્રેક્ષક વર્ગની મધ્યસ્થ આવી ઉભા રહ્યા લોકો આશ્ચર્ય-પામ્યા અને બાદશાહ તો આ ચમત્કાર જોઇ કબીરદાસને જાદુગર તથા નજરબંધ માની નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

બાદશાહ—કબીરજી તુમકો ધાસકી કોટહીમેં ડાલ કે જલારે મેં જીન્દે નઝર આયે બેશક તુમ જાદુગર હો. ઓર નજરબંધકે યે તમાશે દીખલાતેહે. સચ્ચ કહદો ?

કબીરદાસ—રામજી જાને, હમતો ન જાદુગર હૈ ન નજરબંધ હૈ ન તો કિમીયાગર હૈ હમતો એક રામનામકે નૌકર હૈ કે ન હુખતે હૈ, ન જલતે હૈ, ન ફાસલતે હૈ હમેશાં હમારે રામજી સમ સર્વત્ર ભરપુર રહતે હૈ. ઉસીમેં જી મીલતે હૈ; કહો આપ અળ કયા ફરમાતે હૈ ?

બાદશાહ—ભગતજી અળ તુમકો યે ફરમાયા જાતા હૈ કી આપ એક કિસ્તી ફત્તરકી ભરી હુધ લાકે આપકો અંદર બીઠાદે ફિર કયા હોતા હૈ દેખે ? અગર આપ ન હુબોજે તો ઈઝત રહેગી.

કબીરદાસ—અચ્છા જેસી મરજી. હમારે રામજીકો કુછ બી હો સકત નહીં હૈ.

બાદશાહ—અચ્છા અરે કોઇ હાઝર હૈ કે ?

હજુરી—આલમપનાહ કયા હુકમ હૈ.

બાદશાહ—એક કિસ્તી લાઓ ઓર ઉસકો ફત્તરસે લાદો, ઇતના વઝન ઇસમેં ભરો કે વો કિસ્તી એકદમ કબીરકે બેઠને

કે સાથ હુબ જાય. દેખે ફિર કબીરદાસ કયા કરતે હે.

હજુરી—જો હુકમ જહાંપનાહ.

આ પ્રમાણે આદશાહનો હુકમ થવાથી તે હજુરીએ ગંગાજીના ઘાટ આગળ એક મોટી હોડી મંગાવરાવી તથા તેની અંદર પથ્થરો ભરાવરાવ્યા. પથ્થરનું વજન એટલું બધું થઇ ગયું કે હોડી તળાએ ખેડા વગર રહે નહીં; અને તે પથ્થરથી લાદેલી હોડી જોઇને સર્વને સહજમાં સ્પષ્ટ થયું કે કબીરદાસના બેસતા પહેલાં તે હોડી ભરીકે તરતજ હજુરીએ આદશાહને ખબર આપી કે હોડીને ફરમાન મુજબ પથ્થરથી ભરી કીનારા પર તૈયાર રાખી છે; આ સાંભળતાં વેંત આદશાહે કબીરદાસને તેની અંદર બેસવાનો હુકમ કર્યો. કબીરદાસ તે હોડીની પાસે જઇ હોડીને તથા ગંગા માતાને સાત વાર નમસ્કાર કરી તરત તે માંહે બેસી ગયા. આદશાહે કહેલા સંકત પ્રમાણે માંછીઓએ તે હોડી મધ્ય જળની અંદર હડસેલી મુકી. અતીશય પથ્થરનું વજન થઇ ગયેલું જેથી ગંગાજીના અથાગ જળની મધ્યસ્થ આવતાં તે હોડીની વચમાંથી ગાબડુ પડ્યું કે અંદર પાણી ભરાવા માંડ્યું અને થોડીવારમાં તે હોડીમાં ખેડેલાં કબીર સહીત હોડીને હુબતી જોઇ એકદમ મોટી જુમો પાડવા લાગ્યા કે “હોડી તથા કબીરદાસ હુબી ગયા. અને રામ રામ રામ આદશાહે બિચારા પવિત્ર સાધુનો પ્રાણ લીધો. શિવ, શિવ, શિવ, એ રીતે આ કોઇ કહેવા લાગ્યા. પણ આપણા કબીરદાસ વાસ્તવિક જોતાં કુળ્યાં ન હતા. એતો ક્યારનાએ દંડલમાં જ્યાં પોતાનું સ્થાનક હતું ત્યાં જઇને બીને શરીરે ઉભા હતા. અને આદશાહ વીઝેરે સર્વ પ્રેક્ષકો તો કીનારે દોડી આવી હોડી તથા કબીર દૃષ્ટી ગોચર ન થતાં હતાં તે જોવામાં રોકાયા હતાં છેવટે

બાદશાહ, સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગ સાથે દંગલમાં આવ્યા. અને આપણા પ્રેમી ભક્ત કખીરદાસ જે ક્યારનાએ દંગલમાં આવી પોતાના રથને ઉભા ચરણા હતા, તેમના તરફ નજર પડી. સૌ કોઇ આ ચમત્કાર જોઇ ચકિત થઇ ગયા. અને હવે બાદશાહ તો કખીરદાસને ખરેખર જાદુગર તથા નજરખંધી પુરુષ માનવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે અત્યાર મુખી કખીરદાસની કસોટી કરવાના બાદશાહે જોટલા પ્રયોગો કર્યા તે સર્વેમાં આપણા કખીરદાસ વિજય પામ્યા હતા; અને બાદશાહ નિષ્ફલ થયો હતો. ઘણા ખરા પ્રેક્ષક વર્ગને હવે નકકી થઇ ગયું હતું કે કખીર કોઇ ખરેખર ચમત્કારીક સિદ્ધ પુરુષ છે; અને તેથી તેનો પીછો લેવો એ યોગ્ય નથી. જેઓ અજ્ઞાન આત્મલુથી ઢંકાયેલા હતા તેઓ તો નજરખંધ સીવાય બીજું કંઇ માનતા ન હતા. બાદશાહને પોતાના અંતઃકરણમાં જો કે હવે પુરુષ રીતે સમજતો હતું કે કખીર એ સાચો યોગી છે તોપણ હજી વધારે ખાત્રી કરવાને કસોટી કરવા સાથે અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ રચતો હતો.

કખીરદાસે—કયૌં હજુર અબ કુછ ઉમેદ દીલમે હોવે તો
ખર લાઇયે ન ગલરાઇયે, યે મુલામ કખીરા કબા ઇન-
કાર ન કરેગા.

બાદશાહ—અચ્છા આજ આપકો ઇંતનીહી તકલીફ દેને રહાતે હૈ.

ફિર દેખી જાયગી.

કખીરદાસ—અચ્છા જબ હમારે રામજી આગા રહાતે હૈ.

બાદશાહ—અચ્છા જાઇયે લેકિન આપકો જબ મુજાનેમેં આય તખ
તુર્ત આપ તશરીફ લે આઇયે.

કખીરદાસ—જહેત પુખ રામજી.

આ પ્રમાણે સંધ્યાકાળ પડતાં કખીરદાસને આશ્રમે જવાની.

૬૨ શ્રીમદ્ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

આદશાહની રજા મળી કે તરતજ તેઓ રામાનંદ સ્વામીને સાથે લેઇ ચાલતા થયા. આશ્રમે આવી પોહોંચ્યા કે તરતજ તેઓ સાયંકાળની નિત્યનીયમપ્રમાણે શ્રૌત્ય સ્નાનાદીક ક્રીયા કરી લીધી, અને સત્વર પોતાના આસન ઉપર બેસી એકાંતે સંયમઆદી ક્રીયાઓ કરવા લાગ્યા. રામાનંદ સ્વામી પણ સંધ્યાકાળ પડી જવાથી કબીરને આશ્રમે નહીં રોકાતાં આરોબાર પોતાના આશ્રમે ચાલ્યા ગયા હતા. કબીરદાસની આ પ્રમાણે ભોદી બાદશાહ કસોટી કરતો હતો તેથી કમાલ બાદશાહ ઉપર ધણેજ ચીડાતો હતો. અને પોતાને બાદશાહ સમીપ જવાને ક્યારે તક મળે એની રાહ જોતો હતો.

ભોદી બાદશાહે બીજે દીવસે કબીરને કસોટી કરવા સાહે નહીં બોલાવતાં કેટલાક દીવસ વાત વિસારે પાડી. પછી નાણી જોવાનો વિચાર કર્યો. કેટલાક દીવસો વીત્યા એટલે એક દીવસ એવો આવ્યો કે કબીર મઠમાં કેટલાક સાધુઓ આવી ઉતરેલા તે બધાને પુરું પડી શકે તેટલું અનાજ આશ્રમમાં ન હતું તેથી કબીરદાસે કમાલને કહ્યું કે બેટા સીધુ લેઇ આવો ? છેતરીને પણ પરમાર્થ કરવું એ આપણા સંત લોકોનો ધર્મ છે, ગમે તેમ થઇ જાય તોપણ સીધુ લીધા વના પાછા ન આવશો. કબીરદાસ એટલું કહી પોતાના સદગુરુ રામાનંદ સ્વામીને ત્યાં ચાલતા થયા અને કમાલ કાશી નગરની અંદર સીધુ લેવા ગયો, તેણે એક બે મોદીખાનાની દુકાને સીધા માટે યાચના કરી પણ કોઇએ પૈસા લીધા વગર સીધું આપવાને હા કહી નહીં. તેથી તેણે ધોળે દીવસે કોઇ વેપારીની અનાજની વખા-રમાંથી ચોરી કરી અનાજ લાવવાનો નિશ્ચય કરી એક વેપારીની દુકાનમાં પેટો વેપારી દુકાન ઉપર બેસી નામુ લખતો હતો તેથી તેનું ધ્યાન નામામાં હોવાથી કમાલને અંદર પેસતાં જોઇ

ચક્રો નહીં. કમાલે તો અંદર પેસીને અનાજના પ—
 ડેલા ટમલામાંથી જેટલું આશ્રમમાં અનાજ જોઇએ તેટલું એક
 ખાદીના મોટા કડકામાં ખાંધી દીધું. અને એક ખુણામાં ઘીનું
 ભરેલું કુલ્હું પડ્યું હતું તે પણ એક હાથે ઉચકી ખાંધ ઉપર
 નાંખી દીધું ! અને નિર્ભયતાથી અનાજની ગાંદડી તથા કુલ્હા
 સાથે બહાર આવ્યો. દુકાનેથી ઉતરી પચીસેક કદમ ગયો નહીં
 એટલામાં તે દુકાનના માલધણી ત્યાંથી કુદી એકદમ દોડીને કમાલનું
 કાકું ઝાલી તેને ઉભો રાખી, ચોર ચોર સિપાઈ સિપાઈ એવી મોટેથી
 ખુમો પાડવા લાગ્યો. રસ્તે આવતા જતાં માણસો એકદમ એકઠાં
 થઇ ગયાં અને શું છે શું છે કહેવા લાગ્યા. એટલામાં પાંચ સાત
 સીપાઈ પણ આવી પોહોચ્યા અને પેલા દુકાનના માલિકને શું થયું
 એમ પૂછવા લાગ્યા. વાણીઆએ તે ચોરને તથા ચોરીના મુદામાલને
 ખતાવી સીપાઈઓને સ્વાધીન કરી દીધા; સીપાઈઓ કમાલને પકડી
 લેઇ ગયા અને તેને ઢોટવાળ કચેરીમાં કેદ કરી દીધો. કાશી રાજને
 આ વાતની ખબર થઇ. કમાલને કેદ નહીં કરતાં છોડી મુકી જ્યારે
 ઇનસાફ કરવામાં આવે તે વખતે હાજર રહેવાનો રાજ્યએ હુકમ
 કર્યો. જેથી ચોરીનો મુદામાલ જપ્ત કરી કમાલને છુટો કર્યો; અને
 કમાલે આશ્રમ ભણી રસ્તો લીધો. હવે ત્રિય વાંચનાર કબીરના
 મઠ તરફ આપણે વળીએ. કમાલ સિંધુ લેવા ગએલો તેને ધણીવાર
 થઇ હતી. કબીરદાસ પણ હજી સુધી ઘેર આવ્યા ન હતા. લોહ
 સીધાની રાહ જોઇ રહી હતી. અને સીધું નહીં. આવે તો હે
 સિતાપતિ તમારી લાજ જશે એમ રામચંદ્રજીની અનેક પ્રકારે
 સ્તુતિ કરી રહી હતી. થોડીવાર થઇ એટલે રામચંદ્રજી મજુરના
 વેશે માથે અનાજનો કાથળો ઉચકી કબીર મઠ ક્યાં છે ? એમ

ભુમ પાડતા પાડતા આવતા હતા. તરત લોધએ આવી તેમને જવાબ દીધો કે કબીરનો મંદ આ છે.

રામચંદ્ર—કમાલ ભગતે આ અનાજ મોકલ્યું છે તે ક્યાંનાં ખવું છે.

મંદની અંદર આવેલા વિશાળ ચોકની અંદર પેલો કાથળો લોધએ તરતજ ઠલવાવી દીધો. કાથળો ખાલી કરી મજુર ચાલતો થયો. અને લોધ, આવેલું અનાજ સ્વચ્છ કરી તેની રસોઇ કરાવવાને માટે તજવીજ કરવા લાગી હતી એટલામાં કમાલ આશ્રમમાં આવી પોહોચ્યો અને ભુએ છે. તો ઠગલાં બંધ અનાજ મંદના ચોકમાં પડેલું હતું કમાલે કહ્યું, માતાજી જે અનાજ કૌન લાયા.

લોધ—ખેટા તુમનેહી ભેજ દીયા ફિર કયૌં પુછતે હો ?

કમાલ—માજ મૈને તો નહીં ભેજ હૈ; ભેજને વાસે વોહી ત્રિસોડીનાથ હોગે.

લોધ—ઐસા જખ કયા સીતાપતિઆકે દે ગયે. વાહ પ્રભુ ભક્ત વત્સલ ભગવાન તુમ્હારી બહીહારી.

બંને—

ગાયન ૮.

હેરામા, ધર્મ કુટ કારત નિશદીન, હે
નિભાડે કે માંહી. બિટલી બચ્ચે રક્ષકે
દીટાડી કે તિન, પ્રભુ જીવાયે આપને;
કપોત કે જો બાલ, મુખમે આકે જખકસે,
બાન જોડ પ્રભુ પ્રાન, સત્વર આપહી રાખીયો.
સતિ તાજ જ્યાં આપ, રખખી હૈ ચિરપુરી કે
ઐસી હમરી લાજ, આજ પ્રભુ રાખત પ્રગટ

વારંવાર, મોરાર, કરો તુમ બહાર, હે સાર કેસાર—
વિશ્વંસર રામા.

આ પ્રમાણે સ્તુતિ પુર્ણ થઇ રહી એટલામાં કબીરદાસ આશ્રમે આવી પહોંચ્યા. કમાલે પોતાને સધળા વીતેલી વાત કહી. કબીરદાસે તેને નિર્ભય દહી એક સિતાપતિમ વિશ્વાસ રાખવા ઉપ-
દેશ દીધો. ત્યારપછી કેટલાક દીવસ વિત્યા એટલે કબીરની કસોટી કરવા માટે ફરી કબીરને આમંત્રણ થયું કબીરદાસ ગંગાજીને કિનારે આદેશાહે મુકર કરેલા સ્થળે વખતસર જઇ પોહોંચ્યા. રામાનંદ સ્વામી તથા કબીરદાસના મુખ્ય શીષ્યો કબીરની કસોટીના પ્રસંગે હમેશ હાજર રહેતા હતા, તે પ્રમાણે સર્વે જણ સંકેત કરેલે સ્થળે વખતસર જઇ પોહોંચ્યા હતા. કાશીરામ તથા આદેશાહ પોતાના માણસો સહીત પોતપોતાને સ્થળે બેઠા હતા. સર્વ પ્રેક્ષક વર્ગની હાજરી રહી હતી અને એટલું લોક ભરાયું હતું કે ઉપરથી થાળા જો ફેંકવામાં આવે તો સીધી નીકળી જાય થોડી વાર થઇ એટલે આદેશાહે તરત એક ઉન્મત હાથીને હાથીખાનામાંથી લેઇ આવવા હુકમ કર્યો, અને કબીરની ગાંઠડી બાંધી તે મેદાનની મધ્યમાં મુકી તે ઉપર હાથીને ચલાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. ટુંકામાં હાથી તળે કબીરદાસને પીલાવી નાંખવાનો આદેશાહે સંકેત કર્યો હતો. આ પ્રમાણે કબીરદાસની ગાંઠડી કરી મધ્યમાં મુકી કે તરતજ એક ગાંડો મહોન્મત હાથી તેના ઉપર છોડી મુક્યો. હાથીનો દેખાવ એવો ભયંકર હતો કે કોઇની પણ તેની આગળ જવાને હિંમત ચાલી શકે તેમ ન હતું. સર્વ હાથીઓની

અંદર આ હાથી ઉઘો. અને શ્રેષ્ઠ હતો. તેમજ એટલો તે જોશવર હતો. કે તેને સાચવવાને દશ પંદર માવતો કાશી રાજ્યએ રાખ્યા હતા. તે ગાંઠડીમાં બંધાયેલાં કબીરદાસ ઉપર હાથીને ચલાવવાની સવળા માવતો કાશીશ ચલાવી રહ્યા હતા. પણ હાથીને તે ગાંઠડી કોઇ એક વિકાળ સિંહના સ્વરૂપમા લાગવાથી ચીસ પાડી પાડીને પાછો નાસી જતો હતો માવતોએ અંકુશ તથા બાલાના પ્રહારથી હાથીને તે ગાંઠડી ઉપર ચલાવવા અનેક પ્રકારે મેહેનત કરી, પણ હાથી એકનો બે થયો નહીં અને ભયભીત થઇ પાછો પગલે નાસવા માંડ્યો, છેવટે ચાકીને બાદશાહે હાનીને તેના ધાનમાં મુકી આવવા તથા બાધેલા કબીરદાસને છોડી મુકવા હુકમ કર્યો. જેથી માવતો હાથીને પાછો લેઇ ગયા અને આપણા વૃતાંતનાં નામકને ગાંઠડીમાંથી છુટા કર્યો, કબીરદાસ શરીર ખંખેરી રામ નામનું રટણુ કરતા હોવા થયા અને બાદશાહે નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

કબીરદાસ—આદમ પનાહ અબ હમારે રામજીકી દુસરી અજમાયશ કરને ચહાતે હો.

બાદશાહ—કબીરદાસ; અભીતક તો આપ આપકે ધ્રમ્તે હાનમે રહેહ પાયે હૈ બાદ અબ કયા હોતા હૈ વો દેખને ચહાતે હૈ.

કબીરદાસ—કહીયે અબ આપ ઐર કુછ ફરમાતે હૈ

બાદશાહ—કયા આપ જાતે હૈ.

કબીરદાસ—બેશક અજર હમારે રામજીકા અબ કામ ન હોવે તો વૃથા વખત ગુમાના રવાં નહીં હઇ.

બાદશાહ—કબીરદાસ અગ્રી અગ્રી આપ બીન અંદેશે જાણ્યો.

કલ, શબ્દો આર બંધે વહાંપર આપ્યો.

કબીરદાસ—જો રામજીની ઈચ્છા.

આ પ્રમાણે કહી કબીરદાસ રામાનંદ સ્વામીને લેઈ ચાલતાં ગયા, બાદશાહ તથા કાશીરાજ પણ મુકામે ગયા અને સર્વ પ્રેક્ષકો વર્ગ પણ વેરાઈ ગયો. કમંત્ર ઉપર ચોરીનું તોહોનત હતું અને તેનું પણ કામ ચાલવાનું હતું બાકી હતું. પણ કમાલને તેની ચિંતા ન હતી. કારણ કે પોતે મજનનાંદી અને નિર્ભય પુરુષ હતો. કબીર તથા કમાલ આશ્રમે આવી પોહ્યાંયા અને નિત્યકર્મમાં નિત્ય નિયમ પ્રમાણે જોડાયા. કાશીરાજ તથા સિકંદર લોદીને હવે કબીરદાસમાં ધીરે ધીરે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ હતી. પણ હજી બીજા ત્રણ પ્રયોગો કરવો બાદશાહનો વિચાર હતો. જ્યાં બાદશાહ પોતામાં પ્રગટ થએલી કબીર પ્રત્યેની પુજ્ય બુદ્ધિને દરશાવતો ન હતો. કાશીરાજ તો એટલેથીજ કબીરની સત્યતા માની ગયો હતો. અને હવે જ્યારે કબીર મળે ત્યારે માથું નીચું કરી બે હાથ જોડી વંદન કરતો હતો. પુરવાસીએ પણ કબીરના ચમત્કારો જોઈ ચકિત બની ગયા હતા; અને કબીરને એક સમર્થ સિદ્ધ પુરુષ તરીકે હવે માનતા હતા. હવે કાશી નગરનું એક બાળક સરખું પણ કબીરદાસની વિશ્વ બોલવું માલમ પડતું ન હતું. હવે પ્રથમની પેઠે કબીરદાસની કિર્તિ વધતી જતી હતી. અને સર્વના મનાં કબીરદાસ પ્રત્યે પુજ્યભાવ ઉત્પન્ન થયો હતો. પ્રિય વાંચનાર ? આ વિશ્વમાં વસના પ્રાણી માત્રનો એવો નિયમ છે કે, ચમત્કાર વગર નમસ્કાર કદી કોઈ કરતુંજ નથી. કબીરદાસે ચમત્કારો કરી બતાવ્યા એટલે હવે આખું કાશી નગર નમ્રતા લાગ્યું હતું. અને જ્યાં ત્યાં કબીરદાસના અદ્ભુત ચમત્કારોની સ્તુતિ થઈ રહી હતી.

પ્રકરણ ૯ મું.

કબીર કસોટી અને તેના ચમત્કાર.

જલથલ પૃથ્વી ગગન, સૌ, બાહર અંદર એક;
પુરણબ્રહ્મ શ્રી નરહરી, અકલિત પુરૂષ અલેખ.

પ્રિય વાંચનાર ! કબીરદાસના ચમત્કારોથી તમને સ્પષ્ટ સમ-
જાયું હશે કે તે ચમત્કારો સાક્ષાત્ શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રની
પુર્ણ સ્થાયતાથી કબીરદાસે કરી બતાવ્યા હતા. અને રામચંદ્રજી
કબીરદાસની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિથીજ તેમને વશ વરતતા હતા. હુંકામાં
કબીરદાસની ભક્તિ તથા અચલ શ્રદ્ધાનોજ સર્વ પ્રતાપ હતો. કબી-
રદાસ તો સવ ઘટમાં વ્યાપી રહેલા પોતાના સિતાપત્ની શ્રીમદ્ ભગવાન
રામચંદ્રજીનું રટણ કરતા એકાગ્ર ચિતે પોતાના આશ્રમમાં પ્રદાસન
વાળી સંયમની કોટડીમાં એકાંતે બેસી રહ્યા હતા. ત્રીજા પોહોરે પાછું
દંખણની અંદર કબીરદાસને જવાનું હતું જેથી સમય થયો કે તરતજ
આદેશાહનો હજુરી કબીરદાસને બોલાવવા આવ્યો. જેથી સંયમમાંથી
હિઠી કબીરદાસ પોતાના સદયુર રામાનંદ સ્વામિને તથા પોતાના પ્રિય
શિષ્યો કમાલ ધર્મદાસ વીગેરેને લઇને દંખણના વિશાળ મેદાન તરફ
સિધાવ્યા. તેઓ થોડીવારમાં આવી પોહોચ્યાં, ત્યાર પેહેલાં કાશી
રાજા, આદેશાહ અને સર્વ પ્રેક્ષક મંડળ ક્યારેતુએ બરાબ ગયું હતું.
આજે તો આદેશાહે તથા કાશીરાજાએ, કબીરને તથા તેના શિષ્ય
મંડળને ધણો આવકાર આપી રાજગૃહના માણસોને બેસવાના મંડ-
પમાં બેસાડવામાં આવ્યા હતા. કારણ આદેશાહ અને કાશીરાજામાં
કેટલેક અંશે કબીર પ્રત્યે વિવેક અને વિનય પ્રકટયો હતો. કબીરદાસ
વીગેરે સર્વ કોઇ જ્ઞાંત ઘર્ષ ગયું કે તરતજ આદેશાહ, કબીર પ્રત્યે
નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

બાદશાહ—મુરશદ ? અબ તુમકો મુરશદ કહેને મેં અખાન અટકતી તહીં, બેશક મેં આજસે પીર વ મુરશદ આપકો કહુંગા વો સહી લેકીન દો ચાર ચીઝે આપસે દેખનેકી અલી બાકી રહી ગઇ. જો હુકમ હોવે તો બધાં કરે.

કબીરદાસ—આલમપનાહ ! અબ રામજી કાયકો કરતે હો. રામજી જો કુછ દો ચાર બાકી હે. વોલીઃદેખલીજયે છતના હો ઉતના અરમાન પુરા કીજયે.

બાદશાહ—અચ્છા મુરશદ કોઈ દીન મોકા દેખકે દેખ હુંગા.

કબીરદાસ—અચ્છા જબ અબી આપ કયા ચ્હાતે હે. રામજી કરમાઇયેઃ ?

બાદશાહ—આપ કુછ આપ કે દીલમેં જો આનય વો કરામત દીખલાઇયે.

કબીરદાસ—અચ્છા જબ ચલો કાશી રાજકી મહેલાતમે ?

આ પ્રમાણે કબીરનું કહેવું સાંભળી બાદશાહે તથા કાશી રાજ્યે મહેલાતમાં જઈને કબીરની કરામત જોવાનો દરવાજો કર્યો. કબીર રામાનંદ સ્વામી, રાજા અને બાદશાહ અને પછાડી પુરવાસી પ્રેક્ષકોનું ટોળું મહેલાત તરફ ચાલ્યું. થોડી વારમાં આખો દરબારગઢ જોનારા લોકોના ટોળાંથી ભરાઇ ગયો; અને મહેલાતના વિશાળ ચોકમાં કબીરની કરામત જોવાનું કામ શરૂ કરવામાં હવે ઢીલ ન હતી. બાદશાહ કબીરદાસને કહેવા લાગ્યો, કબીર ભગત કુછ ખુદાઈકી કરામત દીખલાઇયે.

કબીરદાસ—અરે રામજી કયા કરામત કરામત કરતે હો દેખો દેખો મહેલાત કે સાતમે મગલે કે ઝરોખેમેં સાત છંટ ચડ ગયે હે ? રામજી દેખો !

આટલું કહેતામાં સૌ કોઇએ પેલી મહેલાતના સાતમા માળના ઝરખા તરફ નજર કરી, જુએ છે તો ઝરખામાં આશરે સાત ઉંટ તકતા ઝુમરો અને દીવાલગીરીઓના કાચો લાંબા હોડેથી હલાવી હલાવી નીચે પાડી ફેડી નાંખી દોડ ધામ કરતા જણાયા. કાશી રાજ શીલનીધી આ જોઇ એકદમ ગભરાયો અને લોકો પણ જોઈને ત્યાંને ત્યાં આશ્ચર્યતાની સાથે સજડ થઈ ગયાં હતાં. આ ઉંટ ઝરખામાં શી રીતે ચડી ગયાં તેનો સૌ કોઇ વિચાર કરતું હતું. અને રાજ શીલનીધી તો પહેરેગીરોને તથા હમાલોને જુઓ પાડી કહેવા લાગ્યો કે હરામખોરો આટલા બધાં ઉંટ સાત માલ સુધી ચઢી ગયાં અને આટલું બધું રમખાણ વળ્યું, ત્યાં સુધી કોઈએ જોયુંજ નહીં. માટે તમને નોકરી પરથી દુર કરવામાં આવે છે. અને કબીરદાસને રાજ કહેવા લાગ્યો કે ભક્તરાજ આટલાં બધાં ઉંટ મારા મ્હેલના સાતમા માળના ઝરખા સુધી, આટલા પહેરા ચોક્કી અને બદોબસ્ત છતાં ચડી શી રીતે ગયાં તેનું કારણ કહેવા કૃપા કરો ? કબીરદાસે ઉત્તર દીધો રાજજી આપકી નાકમેં જો સાતે ઉંટ અદ્વયથે વો બહાર તુમકો પ્રગટ હુએ હે. ઇસમેં આશ્ચર્ય નહીં હે. ઓર નોકર આકરોકી કસુર નહીં હે. રાજ તો આ સાંભળીને વધારે વિસ્મય થતો ગયો. અને ફરી બોલ્યો હે ભગતરાજ પળી મારા નાકમાં સાત ઉંટ ક્યાં હતા એવી અમભ્ય વાણી કેમ ઉચારો છો. આ... કૃપા કરી ખુલાસો કરો. આ વાત સાંભળતા કબીરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું.

કબીરદાસ—અથે રાજ વો સાત ઉંટ, કામ, કોષ, લોભ, મોહ દ્રોહ ક્ષોભ, ઓર મતસરદેવો તુમારી કાયા રૂપી મ્હેલાતમેં દોડ ધામ કર તે હે ખ્હોતસા તુકસાન.

કરતે હૈં વારતે તુંમહી ધન સાંતો કોની કારોજે તો કામ
બનેઆ નહીંતો વો સાંતો ઉંટ ખિલકુલ મહેલમેં
મોજુદ રહેજે તોબી ઉનકે વક અંગોકી વકગતિસેં
અંદર સખ તોડફાડ કર કાલેંગે

શિલ્પનિધી—યોગીરાજ યથાર્થ હૈ પરંતુ વો ઉંટ જખ સખ જીવો
મેં હોતે હૈ ઓર સદચર ઓર સુશાઓ કે સંગ રૂપી
ઝેરખધોસે હકાલે જાતે હૈ એસા સખ વિદ્વાન કહતે દે
ધસમે કયા તાજુખી હૈ ?

સિદ્ધંદર—એશક ઉસમેં કુછ તાજુખી નહીં.

કબીર—તાજુખી ચેહી હૈ કી તુમહારે રામજીને વો અદૃશ્ય સાંતો ઉંટ
ધસ કાયા મહેલમેં રહે કે કેંસા નુકશાન કરતે હૈ
ઉસકા તાદૃશ્યપના તુમને નહીં કીયાયા જો આજ;
કરાયા ઓર દ્રષ્ટાંત કો બતાયા કુછ ન બેદ સમજાયા ?

આ. પ્રમાણે થોડીવાર કાશીરાજ અને કબીરદાસનો સંવાદ
આવ્યો, ત્યારપછી સર્વને દેખાતાં તે સાતે ઉંટ બંદ થયાં અને
બાદશાહને કબીરમાં પુર્ણ રીતે શ્રદ્ધા ચોટી. જેથી કબીરને વિનયથી
પગે લાગ્યો. અને કાશીરાજ તો ઉંટોનો ચમત્કાર જોઈ કેવળ
કબીરદાસને પગેજ પડી ગયો હતો. આ ઉંટોનો ચમત્કાર એવો
કબીરદાસે સર્વની સમક્ષ બતાવ્યો હતો કે સૌ કોઇને કાશીરાજ
સાથે કબીરે કરેલા તે ઉંટોના ખુલાસાથી સદ્ગુપદેશ મળી ગયો; અને
કામ ક્રોધ તથા આદી ઉંપર કહેલા સાતે ઉંટોને દરેક યુક્તિથી
કાયા મહેલના બહારંધરૂપી સાતમા મળસેથી ઉતારી મુકી બહાર
ઠાઠી મુકવા જાઇએ; એ કબીરદાસનું કહેવું સૌ કોઇએ કબુલ રાખ્યું.

૧૦૨ શ્રીમદ્ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત,

આ પ્રમાણે ૬૬ જામી રહી છે અને તે મેદની કબીરદાસના ચમત્કારથી ચક્રીત બની રહી છે. એટલામાં એક હજુરીએ બાદશાહ પાસે આવી, ગોરખનાથ સિદ્ધ જે મત્સ્યેન્દ્રનાથના શિષ્ય અને નવનાથ પૈકીના એક નાથ અને અમરપુર હતા તેમના કાશીપુરીમાં થએલા આગમનની ખબર કરી; જેથી ગોરખનાથ પાસે હવે કબીરજીની પ્રીક્ષા કરાવવી એવો પોતાના મન સાથે નીશ્ચય કરી બાદશાહે બીજા દીવસના પ્રાતઃકાળે મંગા કીનારે આવેલા રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમે હાજર રહેવાની કબીરદાસને વિનંતી કરી કે તરતજ દરબાર ખરબાસ્ત કરી કાશીરાજ, તથા લોદી બાદશાહ ચાલ્યા ગયા. અને કબીરદાસ પણ પોતાના મંડળ સહીત પોતાના આશ્રમે આવ્યા. લોક પણ બહુ વીખરાઈ ગયું. બાદશાહે અને કાશીરાજએ તે રાત્રિએ ગોરખનાથને મળી રામાનંદ સ્વામીને આશ્રમે કબીરની પરીક્ષા કરવા મસલત કરી રાખી હતી. અને આપણા કબીરદાસનો બોળા ભાવે રામના જેવા હતા જેથી બાદશાહ તરફથી તેડું આવે એટલે જમ આવવું એટલુંજ માત્ર સમજતા હતા. ગોરખનાથે બાદશાહ તથા કાશીરાજના આગ્રહથી પોતાની મરજી વીરૂધ્ધ કબીરની પરીક્ષા કરવાને કબુલ કર્યું હતું; જેથી ગોરખનાથને પણ સંકેત મુજબ બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળે રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમે જવાનું હતું. નગરવાસીઓને પણ બીજા દીવસના પ્રાતઃકાળમાં કબીરની ગોરખથી લેવાની પરીક્ષાનું પરીણામ જોવાની અતિશય હિતકંદા હતી. જેથી ક્યારે પ્રાતઃકાળ થાય અને રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમે જઈને ગોરખ અને કબીરની કરામત વાળી લડાઈ જોવાય એમ સૌ કોઈને ચીતમાં ચટ લાગી રહી હતી. આપણા

કબીરદાસેતો આશ્રમમાં આવી આખી રાત સમાધીસ્થ થઈ ગયા. અને રામાનંદ સ્વામિ સાયંકાળના પોતાના નિત્ય નિયમ પ્રમાણે રાત્રી વ્યતિત થઈ અને જ્યાં ચાર વાગ્યાંના ચોથાદીક શ્રી સાક્ષાત સ્વયંજી કાશી વિશ્વનાથ મહાદેવના દેવળમાં વાગવા શરૂ થયા કે સત્તર કબીરદાસ આસનેથી ઉઠી સૌચ સ્નાનાદીક ક્રીયા કરી પોતાના સદગુરુ રામાનંદ સ્વામીનું પુજન કરવા સાડ તથા તેમની કથા શ્રવણ કરવા સાડ પરોઢીઆના છ વાગતા, પેહેલાંતો સ્વામિ રામાનંદના આશ્રમે આવી ખડા થઈ ગયા હતા. કબીરદાસ પોતાના સદગુરુના આશ્રમે આવ્યા. તે વખતે સદગુરુ રામાનંદ સ્વામિ શકોરજીની પુજા સેવા કરી આરતી ઉતારવાની તૈયારીમાં હતા, થોડી વારે આરતી થઈ રહી એટલે પરવારીને સ્વામીજી મંદીર બહાર આશ્રમની ઓસરીમાં જ્યાં હમેશાં સર્વને કથા શ્રવણ કરાવતા હતા ત્યાં અમાઠી આવીને ળાજક ઉપર મૃગચર્મનું આસન નાંખી બેઠા; એટલે તરતજ કબીરદાસે સદગુરુનું અર્ચન, ધ્યાન, ધુપ, દીપ, દક્ષણા સહીત ચથાવીધી પુજન કર્યું અને સરગુરુના ચરણ ધોઈ ચરણોદક એક પાત્રમાં ભરી લીધું જેમાંથી પોતે થોડું પીધું; અને બીજું પોતાના મંડળમાં બહેચવા સાડ કમાલને આપી દીધું કમાલે પોતાના ગુરુ બંધુઓમાં બહેચી દીધું અને પછી કથા શ્રવણ કરવાને તે પોતાના સદગુરુ કબીરદાસની પાછળ બેઠો; અને કમાલની પાછળ સર્વ કબીરપંથી સત્પુરુષો બેઠા. એક તરફ કથા શ્રવણ કરવા આવનાર શ્રોતાજનોને માટે ગોઠવેલી બેઠકમાં એક પછી એક શ્રોતાઓ પણ હવે ભરાવવા લાગ્યા હતા. અને સાડા છ થતાં રામાનંદ સ્વામિનો આશ્રમ શ્રોતૃવર્ગથી ભરાઈ ગયો હતો. અને કથા શરૂ કરવાની તૈયારી થતી હતી એટલામાં

પોહોઆ. સિકંદરશાહની બેઠક આશ્રમ નજીક વાણીજીમ ધર્મને અનુસરી કેવલ જુદીજ રાખવામાં આવી હતી. અને જોરખનાથની તથા કાશીરાજની બેઠક રામાનંદ સ્વામિના આસન નજીક જોડવી રાખી હતી, તે પ્રમાણે ત્રણે જગ્યને બેસારવાની બ્યવસ્થા કરી રામાનંદ સ્વામિએ કથાનો પ્રારંભ કર્યો. જોરખનાથ રાખ વીજેરે પ્રેક્ષકવર્ગને અર્થે આવ્યો હતો હતો તે કામ કથાની સમાપ્તિ થયા પછી શરૂ કરવું એમ ધારી શાંતિથી કથા શ્રવણ કરતો હતો. આશરે આઠેક વાગ્યાને સુમારે કથા બંદ કરવામાં આવી એટલે જોરખનાથને બાદ શાહે કબીરની કસોટી કરવાને માટે છશ્વરત કરી, એટલે તરત જોરખનાથ સાવધાન થયા અને કબીરની પરીક્ષા કરવાની પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થયા.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

કબીર અને જોરખ.

કોટી વીજુ થઈ ગયા, દશ કોટી ધનગાય

અનંત શંભુ થઈ ગયા, યોગીની પલમાંય.

પ્રિય વાંચનાર આપણી વાતોના નાયક કબીરદાસની જોરખ આજે પરીક્ષા લેવા સાર બાદશાહના સંકેત મુજબ રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમે ભરાયેલી ભર સભાની અંદર એક આસને બિરાજ્યા હતા, ત્યાંથી ઝટ હિલા થઈ કબીરદાસની સમક્ષ આવી હિલા રહી બોલ્યા કે ભકતરાજ, આપ મેરે માશીક ત્રિશુળ જમીનમેં આડેકે હિસડી નૌકેપર આસન લગાડે બેઠ જાધયે. એમ કહી એક ત્રિશુળ જમીનમાં ઢાટી તેની ત્રણ અણીઓ ઉપર જોરખનાથ આસન

જમાવી ખેસી ગયા. આ જોઈ સર્વ એકો ચમીત થયા હતા પણ કબીરદાસને તેથી જરા પણ આશ્ચર્ય દિપત થયું નહીં, ને હિલટા ચોરખને કહેવા લાગ્યા કે યોગિંદ્ર એતો કુછ બહી ખાત નહીં હે. ઇસ્સે બહુકે મેરા એક છોટાસા ચેલાયે કમાલ આપકો કચ્ચે સુતરે છેડેકે અગ્ર ભાગપર આસન લગાકે ખેઠ બતાયગા ફિર આપકો યકીન આયગા ?

ગોરખ—અચ્છા જબ કમાલ કરકે દીખલા દે ?

આ સાંભળતાંજ કમાલ તરતજ ખેટો હતો ત્યાંથી ઉભો થયો અને સલામતી મધ્યસ્થ આવી ગોરખને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.
કમાલ—યોગીરાજ અવેકકી ક્ષમા આહતા હું ઓર દો સુખન બોક્ષને આહતા હું.

ગોરખ—ખેટા તુમ કબીરકા બાળક હો સો મેરાહી હો; બીલકુલ નિડર હોકે કહો ?

કમાલ—યોગીરાજ મેં આપકે સાથ મુકાબિલ કર સકુગા ઓર હમારે સદગુર સત નામ શુદ્ધ રામજી સ્વરૂપ કબીર સાહેબ આપકે ગુર મછેંદ્રનાથકે સાથે મુકાબલા કરને યોગ્ય હે. ત્રિશજી ગાડકે ઇસકે ઉપર છોટાસા યોગીલા ખેઠ સકતા હે પરંતુ કચ્ચે સુતર કે તારકે અગ્ર ભાગ ઉપર ગગન મંડલમે આસન દ્રઢ લગાય કે રામજીકી ઇચ્છાસે યે દાસકે સમાન ખેઠ કે ખતલાય કે ઇસકો હમ પુરા જોગી કહે બાકી ઓર સખ જુઠ હે.

ગોરખ—વાહરે બાલકા જબતો તું તેરે સદગુર કબીર ઓર હમારે ગુર મત્સ્યેંદ્રનાથસે લી બહડ ગયા. અચ્છા તેરા લી

અમત્કાર એ સમકે બિચમેં દીખલા દે ?

કમાલ—અચ્છા જ્ય મહાપુરુષ ધ્યાનસેં દેખના.

આમ કહેતાની સાથે પોતાની પાસે એક કાચા સુતરનું કોકડું હતું તે ઉકેલી તેનો છેડો લેધ આકાશ તરફ ફેંકી આશરે સો દોઢસો ફૂટની ઉંચાઈએ અધર રાખી પદ્માસન વાળી તેના ઉપર બેસી ગયો અને સર્વને નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. આ જોધ સર્વ લોકો વિસ્મયતાથી હપનાદ સાથે તાળીઓ પાડવા લાગ્યા. ગોરખનાથ પણ આ જોધ ચક્રીત બની ગયા અને કમાલને છેવટે થાકીને ઉતરી જવાને વીનંતી કરી; કમાલને કબીરદાસની ઉતરવાની આજ્ઞા થતાંની સાથે સત્વર દોર સંકેલી નીચે ઉતરી ગોરખની સમક્ષ આવી સપ્રેમ સાષ્ટાંગ કરી પોતાના સદગુરુ કબીરની ચરણરજ માથે ચડાવી કબીરની પાછળ પોતાના મુળસ્થાને બેસી ગયો. બાદ કબીરદાસ ગોરખને નીચે પ્રમાણે વીવેકથી કહેવા લાગ્યા.

કબીરદાસ—ક્યાં મહાત્મ અમ કુછ પરીક્ષા હમારે રામ-
જીસે લેનેકી ઉમેદ હે અગર હોવે તો પુરી કરે
લીજીએ નહીતર ફિર અધસા મઉકા કહીંબી
ન મીસેગા.

સિકંદર—(ગોરખને) બેશક વહ્લાહ અધસા ફિર કબીરકી
પરીક્ષા કરનેકા વખત ન હાય આયગા.

ગોરખ—અચ્છા જ્ય મેં એ ગંગાજલમેં ગુમ હો જતા હું
અગર કબીરદાસ મહા સામરથ કહાયે જાતે હે,
તો મુજકો હુંદ નિકાલે.

સિકંદર—બેશક ચેબી ઇમ્તેહાન ઠીક હે, ક્યાં કબીરજી આપ
ગોરખનાથજીકો જલમેસે હુંદ નિકાલીયે.

કબીરદાસ—હમારે રામજીકો કોઇબી તરફસે ધનકાર નહીં હે. જો કુછ ફરમાવેગે વો હમારે રામજીકો સહી હે. ચાલો ગોરખનાથજી આપ ગંગામે ગીરીયે અબી રામજીકી ધણસે હુંદકે બહાર નીકાલ કે સખકે સામને આપકો ધર દુંગા ન કબી હરગીઝ કોઇ પ્રકારસે ડરંગા.

આ પ્રમાણે કબીરદાસના વચન સાંજળતાંની સાથે ગોરખનાથ બાટના પગથીઆ ઉપરથી તરત ગંગામાં કુદી પડ્યા અને જળની અંદર અદંશ થઇ ગયા; કબીરદાસ પણ તેમની પાછળ તરતજ પડ્યા અને તે પણ અદંશ થઇ ગયા. સર્વ કોષ્ટિ આ જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યું, અને હવે શું થાય છે તે જોવાની અધૈર્યતામાં ટગર ટગર ગંગામાંતાના જળ તરફવા લાગ્યું બાદશાહ અને કાશીરાજ વિગેરે તો સ્તબ્ધ થઇ જોયાજ કરતા હતા થોડીવાર થઇ કે તરતજ એક મોટો મચ્છ ખાંધ ઉપર નાખી કબીરદાસ જળમાં બીના શરીરે બહાર આવ્યા અને બધાની વચમાં તે મચ્છને મુકી બાદશાહને નીચેપ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

કબીરદાસ—અયેશાહ, યે મચ્છીમેં ગોરખનાથજી છીપાયે હુવે હે જીસલિયે છૂરી લાઇયે મચ્છીકો ચિરકે ગોરખનાથજીકો બહાર નીકાલદું ઉનકો સવાલ પુરા કરદું.

બાદશાહ—અચ્છા ભકતરાજ ! લિજીયે ખુદ યે મેરી કટાર મેરી કટાર, (કટાર આપાને) જીરસે મચ્છી ચિરો ચીર ગોરખનાથજી કે નીકાલો બહાર.

કબીરદાસ—અચ્છા (કટાર લેઇ મચ્છ તરફ નજર કરી ગોરખનાથને) પરંતું અયે ગોરખનાથજી આપ મચ્છી-

એસેં બહાર નીકલ આવોગે તો આડળા હે
 નહીં તો મૂછી ચિરી જમજી, ચિરતે ચિરતે અગર
 આપકો ઇસ કટાર લગ જમજી તો હમારી
 ખતા ન કહી જમજી રામજી.

આ પ્રમાણે કબીરદાસે ગોરખનાથને ત્રણવાર કહ્યું પણ
 તે મનુષ્યમાં ભરાયેલા ગોરખનાથ ખીલકુલ કબીરદાસને હિતર
 આપ્યોજ નહીં, જેથી કબીરદાસ નીચે ખેતી પેલા મનુષ્યને જે પગ
 વચ્ચે ધાલી કટારીથી મનુષ્ય મોઢેથી ચીરવા લાગ્યા. મનુષ્યના માથાથી
 તે ગળા સુધી કટારી જ્યાં આવી પહોંચી કે તરત ગોરખનાથજી
 એક છલંગની સાથે કુદી સર્વની સમક્ષ આવી હિમા રહ્યા,
 એટલે કબીરદાસ પણ તરતજ મનુષ્ય અને કટાર પડતી મુઠી
 હિમા થઇ ગોરખનાથને પાંચે પડ્યા. સર્વ જોનારા બોકો તો
 દિગ થઇ ગયા અને કબીરદાસની ઘણીજ સ્તુતિ કરી અને
 ગોરખનાથજી તો કબીરદાસને એકદમ ભેટીજ પડ્યા. આ બના-
 વથી બાદશાહ અને રાજાને કબીરદાસની મહત્વતા પ્રજ્ઞ રીતે
 સમજાઈ હતી. અને ગોરખની ફકીરી કરતાં કબીરદાસની
 ગ્રંથ છે એવી ખાતરી થઇ હતી આ પ્રમાણે કબીર-
 દાસે ગોરખને ગંગામાંથી શોધી કહાડ્યા ત્યારે કબીરદાસે ગોરખનાથ-
 જીને કહ્યું કે હવે આપ મને શોધી કહાડો. આ સાંભળી બાદશાહ
 વીજેરે સર્વે પ્રેક્ષક વર્ગ પણ કબીરદાસના પક્ષમાં રહી ગોરખનાથજીને
 કહેવા લાગ્યા કે ગોરખનાથજી આપને કબીરદાસે શોધી કહાડ્યા તો
 હવે તેમને આપ શોધી કાઢો ? આપની પણ કરાખાત ખતાવો ?
 ગોરખ—હમણી હુંદ લેજે. અગળ કબીરદાસજી ગંગામે આપ પડીએ
 હમણી આપકી અજમાયશ તો નીકાલે.

કબીરદાસ—અચ્છા ચક્ષીયે હમારે રામજી તૈયાર હે.

આ પ્રમાણે બંને સિદ્ધ પુરુષો સજ થયા કે તરતજ બધા રધુ-
વીર કહી કબીરદાસે મંગામોતાના અઘાગ જળમાં કુદકો મારી એકજ
કુબડીની સાથે અદ્રશ્ય થઇ ગયા. ગોરખનાથજી પણ તેમની પાછળ
પડ્યા. અને જળની અંદર શોધવા લાગ્યા જળની અંદર સોધી વળ્યા.
પણ કબીરદાસ હાથ ન લાગ્યા. એટલે સાત પાતાલ જે આપણે
પ્રારંભમાં વર્ણવી ગયા તેમાં શોધવા સાર પેકા. સાતે પાતાળમાં
પણ પત્તો ન લાગ્યો. એટલે સાત ઉપરના લોકમાં તપાસ
કરવા લાગ્યા. એમ ચોદે લોક ફરી આવ્યા પણ કબીરદાસ
જડયા નહીં; જેથી છેવટે ચાકીને ગોરખનાથ વીલે મોઢે
બાદશાહ તથા પ્રેક્ષક વર્ગની સમક્ષ આવી ઉભા રહ્યા અને કહેવા
લાગ્યા કે કબીરદાસ તો હમસેં નહીં પાયે જાતે હે; સખદી બ્રહ્માંડ
પ્રીરકે દેખા પરંતુ વો કહીં બી નજર ન આતે હે. બાદશાહ વીગેરે
સૌ કોઇ આ શબ્દો સાંભળી ચકીત થઇ ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે
ગોરખનાથજી બક્ષીયા સાથે જે કોઇ બાથ ભરવા જાય તેની નીચે
હાર થાય છે. માટે આપ કબીર ભગતને નહીં પ્હોંચી શકો. એતો
મહા સમર્થ પુરુષ છે. ગોરખનાથે કહ્યું, હા કબીરદાસ સમર્થ હે પરંતુ
સમાધીસ્થ હોકે હમારે ગુરકો પુછ દેખે કે કબીરદાસ કહાં છુપાયે હે.
બાદશાહે કહ્યું જૈસી મુરશહ આપકી મરજી. એટલું કહી ગોરખે સ-
માધી લીધી અને થોડીવાર થઇ એટલે જાગ્રત થઇ કહેવા લાગ્યા કે
હમારે ગુર ત્રીન દીનમેં તપાસ કરકે કહેંજે વાસ્તે ત્રીન દીન પીછે
હમ ઉત્તર દેંજે કે કબીરદાસ કહાં છુપાયે હે. આ સાંભળી બાદશાહ
તથા જોનારા નગરવાસિઓ પોતપોતાને ઘેર જવા સાર વીખરાઇ ગયા; અને
ગોરખનાથે રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમમાંજ ત્રણ દીવસની સમાધી લીધી.

૧૧૦ શ્રીમદ્ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

ત્રીજો દિવસ પુર્ણ થયે ચોથા દિવસના પ્રાતઃકાળમાં કબીર ક્યાં છે તેનો ખુલાસો ગોરખનાથજીએ કરવા બાદશાહને કહ્યું હતું જેથી બાદશાહે, કાશીરાજ્યએ તથા તમામ પ્રેક્ષકોએ રામાનંદસ્વામીને આશ્રમે ચોથા દિવસના પ્રાતઃકાળમાં આવવાનો સંકેત રાખ્યો હતો. કબીરદાસ ક્યાં છે તે સ્વામિ રામાનંદ તથા કબીરદાસના શિષ્ય મંડળને સાધારણ બુદ્ધિથી સમજાયું હતું પણ તેઓ હમણાં કોઈને જણાવતા ન હતા. બાદશાહ અને કાશીરાજને તો એજ વિચાર થતો હતો કે ગોરખ કરતાં કબીર વધ્યા અને કબીર જેવી કૃતિ પરમાત્માના પુર્ણ અનુગ્રહ સિવાય કોઈમાં પણ સંભવે નહીં. માટે જરૂર ભગવાન કબીરને વશ છે; એમાં સંદેહ નથી. આમ કરતા ત્રીજો દિવસ વીત્યો અને ચોથા દિવસનું પ્રાતઃકાળ થયું એટલે બાદશાહ તથા કાશી રાજ સ્વામીને આશ્રમે કરેલા સંકેત મુજબ આવી પોહોઆ. અને જેતારાઓના પણ એક પછી એક બુદ્ધિથી આશ્રમમાં ભરાવા લાગ્યાં. જ્યાં બધા ભરાઈ ગયા અને શાંત થઈ બેસી ગયા કે બાદશાહે ઉઠીને ગોરખનાથજીને જગાડ્યા. અને કબીરદાસ ક્યાં છે એવો પોતાની ભાષામાં સવાલ કર્યો. ગોરખનાથજીએ નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો.

ગોરખનાથ—હમારે સદચર મત્સ્યેન્દ્રનાથ હમકો એસા ફરમાતે હેં કે બેટા કબીર તો સાક્ષાત શ્રી રામચંદ્ર ભગવાનકા સ્વરૂપ હેં ઔર કેવલ ચૈતન્યમય શુદ્ધ સાત્વીક સિલા વિગ્રહ નિરંજનકા તનું હે જીસે હમ ઉનકો પહોંચ નહીં સકતે હે. કબીરજી જોત સખ મિલકે અમર સ્તુતિ કરોગે તો કબીરદાસજી જહાં હોગે વહાંસે સત્વર પ્રમટ હોકે આ જગતે વારતે જાઓ

કબીરજીની પ્રાર્થના કરે કબીરજીને મનાઓ અમર
ઉનકો યુલાને ચઢાતે હો. તિન દીનસે કબીરજીને
જલમે નિવાસ કીયા હે.

આ પ્રકારના ગેરખના વચન સાંભળી સર્વ ક્રોધ વિરમ્ય
થઈ એક એકના સામું જોવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા
કે ચાલો ત્યારે કબીરની સ્તુતિ કરી જોઈએ. બાદશાહે
કહ્યું જબ આપ હાર ગયે અબ હમ ઉનકી સખ લોગ
ખંદગી કરે યુલાસે. એમ કહી બાદશાહ કાશીરામ સહીત સૌ
ક્રોધ કબીરદાસની સ્તુતિ તથા શુશ્રૂષા કરવા લાગ્યા, અને
કબીરદાસ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

ગાયન ૮

(પુર્ણ પામી પ્રિતેથી-એ રાહ)

સાધુ દેખો રદય બીચારી, જગમાં કૌન પુરૂષ

કૌન નારી—સાધુ,

સમ સર્વત્ર ઘટેા ઘટ બોલે જનક ચિરત અનુપારામ
વાકે નામ કહા કહી લીજે; નામ ન ખરન ન રૂપા—સાધુ
ભુલ મતિ તું અરે નર બૌરે ક્યા તેરા ક્યા મેરામ
રામ ખુદા શક્ત શીવ કજ; કહિ પ્રાખ્યાહી

નીવેરા—સાધુ

બેદ કુરાન પુરાન પઢી પઢી, નાનાં ભાંતી પ્રમાના સમ
હિંદુ તુરક જન જતિયોગી. વો કલ કોહી નાજના સાધુ
જ્યાં લોકો સઉ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી રહ્યા છે

એટલામાં ગંગાજળમાંથી નીકળી બીના શરીરે આપણા કબીરદાસ
સર્વની સમક્ષ આની હાથ જોડી ઉભા રહ્યા કે સઉ લોકોએ

૧૧૨ શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

તેમને હર્ષનાદખી સાથે વધાખી લીધા. અને કબીરના વિજય
ધ્વનિના ઉચ્ચારણ સાથે તાળીઓ પાડવા લાગ્યા. ગોરખના-
થજીએ સાપ્તાંગ કર્યા અને તેમને પુજ્ય વહીવટ તરીકે સ્વીકારી
ગોરખનાથજીએ કબીરદાસની ધણી શુશ્રૂતા કરી અને શ્રમની દ્વા
ધમ્મી, તત્કાળ પોતાની ગિરનારમાં આવેલી ગુફા તરફ રસ્તો
લીધો. અને રામાનંદ સ્વામી તથા કબીરદાસે પણ ગોરખનાથનું
યથાવિધી પુજન કરી ધણા માનની સાથે તેમને વળાવ્યા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

કબીર અને શિષ્ય મંડળ—

ઢાણા.

પ્રેમ ગલી છે સાંકડી, સંઘ દશઓ લાગ.

સદગુરુ વિષ્ણુ રસ્તો નહીં, મળે જવાનો લાગ.

પરમ પવિત્ર સિદ્ધ ગોરખનાથજી પોતાના આશ્રમ તરફ
વીઠાય થયા અને સર્વ લોકો પણ કબીરદાસને ધણા માન પુર્વક
આમંત્રણ કરી પોત પોતાના સ્થળે જવાને માટે નગર તરફ ચાલતા
થયા; બાદશાહ અને રાજા તો પોતાના સુખપાલ નામના વાદનમાં
ચઢી પોતાને મુકામે પ્રથમથીજ ચાલ્યા ગયા હતા. બાદશાહેને
કબીરની કેસોટી કરવામાં કાશીપુરીમાં હવે ધણા દીવસ ચર્ચ ગયા
હતા. જેથી ગાદી મુતી હતી જેથી ગોરખ અને કબીરના મુકા-
બલાના દીવસને બીજેજ દીવસે તેણે પ્રાતઃકાળમાંજ પોતાની
રાજધાનીના શહેર દીલ્લી તરફ પ્રયાણ કરી દીધું હતું.

કબીરદાસ હવે સરવમાન્ય અને પુજ્ય પુરુષ થઈ પડ્યા હતા,
અને જ્ઞેનપુરના વાલેશ્વારા રાજા વિરસિંહ જેવા કબીરપંથી આ

વખતે જન્મી ગયા હતા. અને હતો એટલે સુધી કચીર જન્મતમાં મનાવા લાગ્યા કે કાલીપુરીમાં માત્રા અર્ધે આવનાર દરેક માત્રાળુ, પોતાની માત્રા પુર્ણ કરી, જતી વખતે આપણા સિદ્ધ પુરુષ કચીરદાસના મઠમાં કચીરદાસના દર્શન કરવા આવતું હતું. અને તેથી કરીજ કચીર મઠમાં સૌ જાણે સાધુઓ. પાંચ પચીસ માત્રાળુઓ, અને આશરે આઠસો નવસોનું કચીરદાસનું શિષ્ય મંડળ મળી એકંદર આશરે હજાર દોઢ હજાર સાધુસની અવર જવર મઠમાં થયાં કરતી હતી. કચીરદાસે તો બાદશાહના મયા પછી. પોતાની કસોટી બંદ થઇ એટલે પોતાની સંયમશાળામાં સમાધિયે લેઇ લીધી હતી અને તેથી સૌ કોઇ મઠમાં આવતું તે માઠી પાસેજ બેસતું અને માઠી અને કચીરદાસની પાવડીઓનું માત્ર પૂજન કરતું અને જ્યોતિ સ્વરૂપ શ્રી પરમાત્માની પુર્ણ કાલ્પી સાંજ સવાર કચીરમઠમાં આરતી ચાલી હતી. રામાનંદ સ્વામિએ પણ કચીરદાસની પેઠે હવે છિપાધી બાધક એકાંત વાસ સ્થિતાયો હતો. અને તેથી બે વખત પોતાની કોકોર પુજા કરી બાકીના સમજા વખતમાં આગ્રમના પાછળના ભાગમાં બનાવેલા એક બેંચરામાં બેસી સંયમની કીયાઓને નિરંતર કરતા હતા. બાદશાહના કસોટી કરીને ગયા પછી આપણા પ્રેમી કચીરદાસે એવી તો અઠલ સમાધી લીધી કે પોતાની સંયમકુટિમાં સખવત પડી રહી આરે વર્ષે જન્યુત થયા હતા. એમ કહેવામાં આવે છે મંદીરનો વ્યાપારતો કચાલ, ધર્મદાસ, લોઇ વીગેરથી અને કચીરદાસના શિષ્ય મંડળથી જેમ ચાલતો હતો, તેમ ચાલ્યા કરતો હતો. જેથી કચીરદાસને કોઇ પ્રકારે મોક્ષનો માર્ગ સાધવામાં અમર નીરપાધીથી કચીરનું બજન કરવામાં વીલેષ નડતો ન હતો.

પોતે બારવર્ષે સમાધીમાંથી જાગૃત થયા. તેના એક વર્ષ પેહેલાં
 ભોધ જેને આપણા કબીરદાસે પેલા યોગિના આશ્રમેથી લાવી
 પુત્રીવંત ઉંછેરી બાલકી કરી રાખી હતી તે અતઃ મૃત મૃત હતી.
 અને હવે મઠમાં કમાલજ કબીરસાહેબના પુત્ર અને વારસ તરીકે
 રહ્યા હતા. બાર વરસ થયાં અને કબીર સાહેબ જન્મ્યા જેથી સૌ
 નગરવાસીઓ તથા પરદેશી કબીરપંથી અને કેટલાક સત્સંગી
 સજ્જનો તેમના દર્શન કરવા અર્થે આવ્યા; અને રાજા
 તથા બાદશાહને પણ ખબર પડી, અને તેથી તેઓ પણ
 આવીને દર્શન કરી ગયા હતા. જ્યારથી કાયા મુનરના તાં-
 તણાના છેડા ઉપર આપણા કબીરોશય્ય કમાલકરનારા કમાલે, જોરખતી
 સમક્ષ આસન જમાવ્યું હતું ત્યારથી તેના ઉપરની ચોરીનો કેસ
 માંડી વાળી વાણીઆને પેલા ચોરીનો મુદામાત્ર કાશીરાજ્યએ પાછો
 અપાવ્યો હતો એટલે કેસનું હવે કમાલ ઉપર કોઇ પણ જોખમ ન
 હતું. કમાલ પોતાના ગુરુ કબીર કરતાં પણ ચંદાવા ચડે તેવો યોગી
 હતો. અને પુર્ણ જીતેન્દ્રિય પુરૂષ હતો. ને નિરંતર પોતાના સદગુરુ
 કબીરદાસની જોડેને જોડે રહેતો હતો. ધર્મદાસ જે બાંધવમઠનો નગર
 શેઠ કબીરદાસનો શિષ્ય થયો હતો તે અતિ સુશીલ, વિવેકી, પ્રેમી
 અને પુર્ણ જ્ઞાની પુરૂષ હતો. અને વૃદ્ધ અનુભવી તથા ક્ષણે ક્ષણે
 સાવધાનતાને સેવનારો પુરૂષ હતો. પોતાના સદગુરુને પરમેશ્વર તરીકે
 માનતો હતો અને કાશી માંની પોતાની એક પેદી પોતાના એક પુત્રને
 સોંપી સદગુરુ સમીપજ રહી ધર્મ અર્થ, કામ, અને મોક્ષ એ ચારે
 પદાર્થને મેળવતો હતો. ધર્મદાસ જેવું આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન કબીર
 પંથી મંડળમાં કોઇને પણ થયું નથી એમ કહેવામાં આવે છે.
 અર્થાત ધર્મદાસ પુર્ણ આત્મજ્ઞાની પુરૂષ હતો અને તે આત્મજ્ઞાન

પોતાના સદગુરુ કબીરદાસની તન મન અને ધનથી અનહદ સેવા કરી, સદગુરુ કરે તેમ નહીં પણ કહે તેમ કરી અને નિરંતર સદગુરુની સમીપ રહીનેજ, પ્રાપ્ત કર્યું હતું. કબીરદાસે પ્રભુ પ્રત્યેના અનુરાગના સ્વરૂપ ધર્મદાસને એવું તો સમજાવ્યું છે કે તેનો એ અનુરાગ સાગર નામનો ગ્રંથ કબીર પંથમાં બનેલો છે જેનું વીવેચન આ પુસ્તકમાં જો કરવામાં આવે તો પુસ્તકનું માપ એટલું બધું વધી જાય કે હજુની ડોસી અને ટકો મુંડામણ જેવું વજન અને કીમતમાં વધી જાય અને મારા પ્રિય ગ્રાહકને વાંચવાનો પણ કંટાળો આવ્યા વગર રહે નહીં એમ સમજી એટલુંજ કહેવું બસ છે કે ધર્મદાસ હંકમાં એવા પ્રભુના અનુરાગી હતા કે તેમની સમાન કબીરને બીજો કોઇ પણ શિષ્ય વ્હાલો ન હતો. અને એટો ઇશ્વરી નિયમ છે કે જ્યાં ભાવ ત્યાં ભક્તિ, અને ભક્તિ ત્યાં ભગવાન. એક સમયે સર્વ પ્રમુખ શિષ્ય મુંડળ પોતાના સદગુરુ કબીરદાસ પાસે બેસી પોતાની શંકાઓ નિવારણ કરવું હતું. એટલામાં કબીરદાસની પાસે શાંત ચિત્તથી બેસી રહેલા વૃદ્ધ ધર્મદાસ નીચે પ્રમાણે પોતાના સદગુરુ કબીરદાસને પૂછવા લાગ્યા.

સોરઠો.

ધર્મદાસ—વારી જાઉં ગુરુદેવ નિર્ભય જ્ઞાન સુનાઇયે;

દીન જાની ગુરુ આજ, શ્રીમુખસે ખરનન કરો.

કબીરદાસ—ધર્મદાસજી, તું મં સુજન સંતહો, તુમકો નિર્ભય જ્ઞાન

પ્રાપ્ત હોનેમેં કુછ અબ દેર ન લગેગી રામ રામ કરો

ઔર ઝગડા છોડો.

ધર્મદાસ—ગુરુદેવ કૃપા કરકે શ્રવન કરાઇયે ? દયાલુ આપ હંસરાજ

હો હમારે ઐર કુલ વિશ્વકે સરતાજ હો. મેરકો ખ્દોત
દીનસે જીજાસા લગ રહી હે.

કબીરદાસ—નિર્બંધુ જ્ઞાન થા સર્વજ્ઞ જ્ઞાન પરંતુ બેટા ધર્મદાસ તુમ
જ્ઞાનત હો કે.

સોરઝે.

ગ્રહે જીવ સતનામ, ચારાસી બંધન કરે,
લહે બબલપદ રામ, સતગુર સમ્યાજે ખિસે.

વાસ્તે બેટા રામ રામ કરો નિર્બંધ જ્ઞાન હિસ રામ રામ
કર્તેસેંહી પ્રાપ્ત હો જાગ્યા. દિરખી તુમ્હારા ખ્દોતસા આમદ દે
તો દો અક્ષર મેં તુમકો પ્રદાસ કર દેતા હું ત્રવન કરો.

ચોપાઇ

કહે કબીર સુનો ધર્મદાસા, નિઃઅક્ષર જળ કરીએ બાસા.
મહેનતસે બનતા હેં હંસા જન દેખત ઘટ જોત અનંતા
મુર્તહી નિર્બંધનામ સમાવો, સખ્દ દોર ગ્રહી સખ્દ હી પાવો,
બસ ધતનેમેં તુમકો સખ ખુલાસા કર દીયા.

આ પ્રમાણે કબીરદાસના વચન શ્રવણ કરી ધર્મદાસ જે
હાથ જોડી ધર્મદાસ ને બોલો બોલ્યા તે બોલો એક નિર્બંધજ્ઞાન
અંધમાંથી પલમાં જેવા મળી આવ્યા છે તેવી આ નીચે મારા
વાચક વર્તને તેનું મુળ રહસ્ય સમજાવવાની ખાતર મુળ શબ્દોમાં
અમટ કરે હું.

ચોપાઇ

ધર્મદાસ—“ સદગુર તુમ્હારે અર્થુ લોલના ”

“ કરો હવા પ્રભુ પુરખ પ્રખીના ”

“ બચન એક પૂછો પ્રભુ તોહી ”

- “ ઉસ વૃતાંત કહીએ ફક મોહી ”
 “ નાના પંથ આદિ જગસાંહી ”
 “ મહીમા તાકા કહો મમ પાહી ”
 “ કોઈ ખિરનુ કોઈ શંભુ નાના ”
 “ કોઈ ચંડિ દેવી મેન માના ”
 “ કોઈ જીવ મૂલ જીત સેં સતા ”
 “ કોઈ મલ કોઈ મારી ખાતા ”
 “ કોઈ તીર્થ જળ આસા લાવે, ”
 “ કોઈ બવ જાવે કોઈ તપ ધાવે. ”
 “ કોઈ ફલ ભોજન ક્ષીરકે ગ્રાસી ”
 “ કોઈ પ્રદક્ષિણા શીરવ ઉદાસી ”
 “ ઓર કહાં લગિ પુણું ત્રાતા ”
 “ રસના રામનામ ધન ધાતા ”
 “ ધનકો મિલત કોન ફલનીકો ”
 “ સો બનો ગુર સંશય જીકો ”
 “ મેટો સંશય સદગુર મેરા, ”
 “ આવાંમન અરં ગર્ભ બસેરા ”

કબીરદાસ—“ ધર્મદાસ તુમ પ્રાંનસે પ્યારા ”

- “ ભાખું અભયપદ રામ આધારા ”
 “ સત્યનામ નિર્ભય લો લાવે ”
 “ સો ભવસાગર બહુરી ન આવે ”
 “ ઓરહી ખાએ ફલ હે જીવના ”
 “ મેં તુંહી અવન કરાઉં પતના ”
 “ ખિરનુ ભક્તિ મત બો લો લાવે ”

- “ ગુરુ સાધન સેવા ચિત્ત રહાવે ”
 “ ગુરુ કો હરિસમ લેખે પ્રાની ”
 “ જીવ દયા અર મન બલ છાની ”
 “ ધાત દ્રોહ અહંકાર ખિસારે ”
 “ ઔર સકલ દુષ્પંથ નિવારે ”
 “ તિર્થ વૃત્ત સપને કો નેહા ”
 “ સુત વિત નાર દેહ સમ ખેહા ”
 “ કર્મ ભર્મ સમ દુર બહાવે ”
 “ વિશ્નુ ભક્તિ ચિત્ત જે લૌ લાવે ”
 “ સો પ્રાની બૈકુંઠહી ખાસા ”
 “ પુન્ય ઘટે મૃત્યુ ભુમિ નિવાસા ”
 “ શંભુ ભક્તિ આરાધે પ્રાની ”
 “ તિનકી ભક્તિ કહું મેં છાની ”
 “ મન વચ કર્મ રૂપે નેહા ”
 “ સર્વ આસ તજ ગુરુ સનેહા ”
 “ ગુરુખિન કોઇ કારજ સિધનાહી ”
 “ ગુરુ મિલે જહાં આસા જામ ”
 “ ગુરુકો શિવ સમજે જીવ જાના ”
 “ તિર્થ વૃત્ત ગુરુપદ પહીચાના ”
 “ સો જીવ સંગ રાખીએ તાહી ”
 “ મનકી દેહ વાકી હો જામ ”
 “ દેવી કળ્પ હોવે જે પ્રાની ”
 “ મન વચ કર્મ જપે પદ ધ્યાની ”
 “ અંતિ હાથ હિંસા જીવ તાહી ”

- “ સભા મોહની, મદીરા ચાહી ”
 “ તાહી પંથ કહ્યુ નાંહી બિચારા ”
 “ ભગનિ બ્રાતા રતી આચારા ”
 “ ભગનિ રત હોયે ને પ્રાની ”
 “ ચૌરાશી ભટકે શઠ જની ”
 “ માર્ગ વામ કે જે હે જીયરા ”
 “ અધખાંની જોવન તેં નયરા ”
 “ જન્મ તુંરંગની શીક્ષા તાકો ”
 “ મહીષી હિંટ જન્મ હોય વાકો ”
 “ છુત મૃતકે ધ્યાવે જો કોઈ ”
 “ તન તજ પ્રેત દેહ જગ હોઈ ”
 “ ભર્મત ફિરે ઠોર ના પાવે ”
 “ છુત ખાનેમે જાઈ સમાવે ”
 “ પાહન કો જીન કરી થાપા ”
 “ તન તજ શલ્યા જન્મહી આપા ”
 “ જો જલ તિરથ આસા લાવે ”
 “ તન તજકે જલચર તન પાવે ”
 “ જો બન જાય કરે તપ બાઈ ”
 “ ગેંડા વાઈ જન્મ તિન પાઈ ”
 “ ફલ અહારી હરીયલ પર સુવનાં ”
 “ ક્ષીર અહારી ગૌ મુતકા લેરના ”
 “ કરે પૃથ્વી પ્રદીક્ષણા જની ”
 “ ચક્ર વૃષભ જન્મે સો પ્રાની ”
 “ ધ્યાન હોય જૈસે વો જનમે ”

“ કહે કબીર ભગો છન મનચે ”

“ જમી માહે તરવર જે નાના ”

“ સખતરે રૂઝ ના હોય સમાના ”

“ નાહી વૃક્ષકો હસે બહુ ભાઈ ”

“ જો તરે મિષ્ટ સરસ રૂઝ ખાઈ ”

“ જ્યો જમતરવર ત્યો દેવાદી ”

“ ચિન્હ ગૃહેસો હોય સુખાદી ”

હોહા.

છાંય સુખદ જેહી રૂઝ સુખદ મૃકુતરે નાંહી સમાન

તરૂમેં અવર બિશેખીયે, પુષ્પ પાન રૂઝ પ્રાન.

પ્રતિમા ભક્તિ સદગુરૂ, નરપથુ આદી બીહંગ.

કબીર કહે સુખવો ભાહે, પરખ યુર કરે સંગ.

ધર્મદાસ આ પ્રમાણે પોતાના સદગુરૂએ કરેલો ખુલાસો શ્રવણ કરી પ્રસન્ન ચિતે રામ રમરથમાં લીન થઈ ગયા અને સર્વ શિષ્યો કમાલ સહીત સદગુરૂની આરતી કરવાની તબવીજ કરવા મચી પડ્યા. કપુરે જ્યોત, શ્રીફળ વીજેરથી યથાવીધી પુજન કરી નીચે પ્રમાણે આરતી ગાવા લાગ્યા.

જય સદગુરૂ દાતા, જય સદગુરૂ દાતા (૨)

જય ચિદધન પરમાનંદ. જય જય પિતૃ માતા-જય

સત સુકીતહી સરીરે સત જુગ કે માંહી. (૨)

જ્ઞાન રવી પ્રગટાકે આનંદ હુન છાઈ-જય

ત્રેતામાહી સુનીંદ્ર, પ્રજુહી પ્રજુતાઇ (૨)

બકે નર ઉપદેશે, જ્ઞાન હુન છાઈ-જય

દ્રાપર કંઈના રૂપ કંઈના અતિ લાઇ (૨)

અમલુજ સમજાયે જ્ઞાન સહસ્ય છાઈ-જય

નર પ્રગટે સિંહડપ કસિમે સિદ્ધ કબીરદાસ

૨

તાન મન સદગુરુ શરણે ગુરુ મુખી ગુરુ ગાઈ-જય

આરતી આ પ્રમાણે પુર્ણ થઈ રહી કે તરતજ સર્વે જે આરતી લેઈ કબીરદાસને પુષ્પથી વધાવી સર્વ શીખસ પ્રેમ વિનયથી લેઈ કબીરદાસને પુષ્પથી વધાવી સર્વ શીખસ પ્રેમ વિનયથી સાદાગ કરી; અર્ચુ રજ મસ્તકે ચઢાવી પોત પોતાના સ્થળે બેસી ગયા. થોડી વાર થઈ એટલે કબીરદાસ ઉઠી પોતાના આશ્રમમાં એક સાંત સ્થળમાં બનાવેલી સંયમશાળા હતી તેમાં પેસી ગયા એટલે ગાદીને સાદાગ કરી એક પછી એક શીખ મંડળ પશુ તરતજ વેરાઈ ગયું આ પ્રમાણે દરરોજ બે વખત આપણા કબીરદાસ પોતાના શીખોને સવાર સાંજ સદુપદેશ દેતા હતા. અને બાકીના વખત ગુરુ આશ્રમે વા પોતાના સ્થળે બજન કીરતનોમાં અને સંયમની ક્રીયાઓમાં વ્યતિત કરતા હતા. આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં બીજા પાંચેક વરસ વિત્યાં એટલે વળી સિકંદર લોદીને તરંગ ઉઠયો કે હજી કબીરમાં કરામત રહી છે કે નહીં તે જોવું જોઈ પાછો કાશીનગરમાં પોતાના લાવ લાવ સહીત તેણે છુપો પગાવ નાંખ્યો હતો કબીરદાસની કસોટી કરી તે વખતે બાદશાહ યુવાન હતો. તે વાતને આજે આશરે પંદર સતર વરસ થયેલાં હોવાથી હવે તેની ચામડી ઉપર પણ કરચોલીઓ વળી ગઈ હતી અને ગયા પણ મળી ગયાં હતાં, હવે તો બાદશાહ છેક જ વૃદ્ધ દેખાતો હતો. કબીરદાસથી અદ્દશ રહી કબીરને નાણી જોવાની તેણે યુક્તિ રચી હતી. કબીરદાસને આ વાતની ખબર ન હતી તે યુક્તિ બાદશાહે એવી રચી હતી કે તેણે આખા વિશ્વમાં ચારે દીશાએ અને કાશીની ફરતા આસપાસ પચાસ

પયાસ કોસ સુધીમાં આવેલા દરેક માગણ્ય ચારણ સંત સાધુ ફકીર
 વીઝેરે તમામ ભેખને કબીરને ત્યાં અમુક માસની અમુક સુઢવા
 વદ તિથીએ કબીરદાસ વિશ્વ ભંડારો કરનાર છે માટે જમવા પધા-
 રતું એમ કબીર ભયતે કહેવરાવ્યું છે, એમ છુંપા જાસુદો મોકલી
 સર્વને આમંત્રણ કરી દીધું હતું અને આરોપ્યાર કબીરને ન ખબર
 પડે તેમ કાશીપુરીમાંના સર્વ સંત સાધુઓને પણ નોતરી દીધા
 હતા. કાશીરાજ્યે પણ આદશાહને આ યુકિત રચવામાં ઘણી મદદ
 કરી હતી. વિશ્વભંડારામાં ભોજન લેવા કબીરને ત્યાં સર્વને પધા-
 રતાનું જે તિથીએ આમંત્રણ કર્યું હતું તેને આગણે દીવસે કબીર-
 દાસનો પરમ પ્રીય શિષ્ય જ્ઞેનપુરનો રાજ વીરસીંહ વાઘેલો જ્ઞેન-
 પુરથી આવી કબીરદાસને, પોતાના નવા મહેલમાં નિવાસ કરવા પહેલાં
 પોતાના સદગુરૂની પધરામણી કરવાને ઇરાદે કબીરદાસને અત્યંત
 પ્રેમથી આગ્રહ કરી જ્ઞેનપુર લેઈ ગયો હતો, કમાલ સહીત શિષ્ય
 મંડળ પણ કબીરદાસ સાથે જ્ઞેનપુર ગયું હતું માત્ર કબીર દ્વારામાં
 એકલા આપણા જ્ઞાન સ્વરૂપ તત્ત્વવિદ ધર્મોત્તમા ધર્મદાસજી રહ્યા હતા
 બીજું કોઈ પણ ન હતું આ પ્રમાણે આદશાહે તો કાશીમાં કબી-
 રની લાજ લેવા ખાતર વિશ્વ ભંડારામાં ભોજન લેવાનું અસંખ્ય
 સાધુઓને આમંત્રણ કરી દીધું હતું. તે ભંડારાની હકીકત હવે પછીના
 પ્રકરણમાં સવિસ્તર મારા પ્રિય વાચનાર તમને જણાવીશ. માટે
 એકાએક નિરાશ ન થતા ધર્મ્ય ધરી શબ્દ વૃત્તિ અને લક્ષણ વૃત્તિનું
 સંમેલન રાખી સ્થિરતાથી આગળ વાંચવા સાર તરફી લેવા આપને
 વિનંતી કરું છું.

પ્રકરણ ૧૨ મું
કબીર મઠમાં વિદ્યે ભંડારી અને
કબીર રૂપે રામ
દેહા.

જેની ગાંઠે રામ છે, તેને છે સૌ સિદ્ધ:
કરજાડી ઉભી રહે, અબ્દ સિદ્ધ નવ નિદ્ધ.

આપણા પ્રેમી કબીરદાની ગેરહાજરીમાં આ પ્રમાણે બાદશાહે અસખ્ય સાધુઓને કબીરદાસને ત્યાં ભંડારામાં નોતરાં પોતાની છેવટની યુક્તિને કામે લગાડી હતી. બાદશાહે જોનપુર આમંત્રણ દીધા વનાનું બાકી રાખ્યું હતું; કારણ કે, કબીરદાસને આ બાબતની ખીલકુલ ખબર ન પડે એટલો જ તેની યુક્તિનો પાયો હતો. કબીરદાસ વિરસિંહ વાઘેલા સાથે જોનપુર પધાર્યા બાદ બીજે દીવસે સર્વ સાધુઓને ભંડારામાં ભોજન અર્થે કબીર આશ્રમે આવવાનું આમંત્રણ હતું અને કબીર મઠમાં તો એકલા ધર્મદાસ હતા જેમને આ વાતની કશી ખબરજ ન હતી એટલે મઠમાં ભંડાર માટે વ્યવસ્થા શાની હોય ? મારા પ્રિય વાંચનાર આવી રીતે બાદશાહે અને કાશી રાજાએ સંપ કરી કબીરદાસનો ટેક છોડાવવાની અને લાજ લેવાની ખાતર બરાબર યુક્તિ કરી હતી. અને તે બંને નૃપતિઓના મનમાં એટલે સુધી ખાતરી થઇ ગઇ હતી કે તે જરૂર કબીરદાસને ફાવી શકશે અને તેની સાચી ખોટી ઈશ્વર પ્રત્યેની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું પુરૂ પરિણામ જણાઇ જશે. કબીરદાસ જે દીવસે સિધાવ્યા તેની સાંજ સુધી જ્યારે કબીર મઠમાં ભંડારાની વ્યવસ્થા ના થતી કેટલાક ઘાટ ઉપરના અને બીજા ઠાકોર મંદીરના

૧૨૪ શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

સાધુઓએ જોઈ ત્યારે તે સાધુઓમાંના અગ્રણી મંહંતો હતા તે એકત્ર મળી કબીર મંદમાં થાં થામ છે તે જોવા ગયા. જઈને જુઓ છે તો ગાદી આગળ એકલા ધર્મદાસ બેઠા કબીર પંથી પુસ્તક નીચું માથું ઢાલી વાંચ્યા કરતા હતા. બાકી આશ્રમમાં એક ચકલું પણ ઉડતું જણાતું ન હતું. મંહંતો આ નિહાળી દીવ થઈ ગયા અને ધર્મદાસને વિનયથી પ્રણામ પૂર્વક તેની પાસે બેસીને કહેવા શાખ્યા.

૧ જો મહંત—કયો મહાત્મા ધર્મદાસજી ! અભીતક કુછ બંડારેકી વ્યવસ્થા દૃષ્ટિ ગોચર ન હોતી હે. ભકતરાજ કબીરદાસ કહાં હે.

ધર્મદાસ—રામજી ! ગુરૂ મહારાજ તો આજ પ્રાતઃકાળમેં સરવ મુંદર સાથ, જોનપુર સિધાર ગયે. પરંતુ બંડારા કામકા ?

૨ જો મહંત—વાહ કેસિ આશ્ચર્યકી બાત. આપકે મંદસેં સળકો આમંત્રણ પત્રિકા બીજવસઈ ગઈ હે ઓર દિર આપ બંડારા કામકા ચે ક્યા બાત ઉચરતે હો.

ધર્મદાસ—ક્યાગુરૂ મહારાજને આમંત્રણ પત્રિકા સળકો બેજી હે. કહાં ? ચે કાશી પુરકે મંદમેં બંડારા હોને વાલા હે. ક્યા કહતે હો ?

૩ જો મહંત—રામજી સત્ય કહતે હે. કલહી સળ જમેલા હોને વાલા હે ઓર ખુદ કબીરદાસજી મોહોર સિલ્કા લગાઈ હુઝ પત્રિકા હે એસી વેસી નહીં હે. ઓરવો પત્રિકામેં પરદેશી સત્સંગીઓકો તો જાને આનેકા ખરમા બી દક્ષીણકે સાથ દેનેકા વિખા ગયા હે ? ઓર ચે કાશી

પુરીમેં જોર ચેલી કબીર મઠમેં જમેલા હોનેકા હસમેં
સ્વપ્ન સિખ્યા હે.

ધર્મદાસ—એસા બહી આશ્ચર્યજી ખત હે કે ખેરેકા તો ગુર
મહારાજને કુછબી પ્રકાશ ન કિયા હે અગ્ગા આપ-
નેસે કાઈકે પાસ વો પત્રિકા હે

૪ થો મહંત—હાં હમારે પાસ હે આપલોકન કરના હોવે તો
લીજીએ બાંચીએ ? એમ કહી પોતાના પર આવેલી
આમંત્રણ પત્રિકા કાઢીને ધર્મદાસને વાંચવા આપે
છે.) કયા હમ મુંઠ જાખતે હે.

ધર્મદાસ—(વાંચીને) ગુરદેવ આશ્ચર્ય (પેલા મહંતને
પાછી તે પત્રિકા સોંપીને) જરાખર આપતો કેવલ સત્ય કહત હો
(સ્વમત ખેરી કસોટી કરને કે વાસ્તે ગુર મહારાજને ઠાઠ ન લખાયા
હો ? નહીં નહીં પરંતુ મોહોર સિલ્કા બનાવટી હે, એસી અંતરા-
ત્મા મેં રપૂર્યા હોતી હે ? કદાચિત બાદશાહ જોર રાજ મિલકે
દોનેને સદગુર સાહેબજી ગેરહાજરીમેં ટેક તોડને કે લિયે યુક્તિ કરી
હોગી કુછ બી પ્રપંચ હો, ખેર, હે. સદગુરો હે, રમાપતિ અવધેશ,
યે જાજ હમારી ન જાયગી પર આપકીહી જાને વાલી હે. હે દિન-
વતસલ ભગવાન ? તુમહી અજ સમાજને વાલે હો ! હે ગુરો ! ખેરી
બ્રહ્મકી કસોટી કરનેકે હીયે અમર હગ્ગાથી તો મુજકો પ્રમટ તો
કરનાથા, અમર કબી બાદશાહ હસ તરહાં ફસાનેવાલાથા તો હસ
બાતકી યે હાસકો કુછ સ્ફરના તો કરનાથા (જરા થંબીને) ખેર
કુછ શોક નહીં કરન કે તુમારી ખત તુમેં જાનો હમારી ખત તુમહી
હો જો કરોએ વો સહી માન્ય હે.

૫ થો મહંત—રામ રામ રામ યે તો કબીરદાસમેં અગ્ગા ન કીયા.

કે વૃન્દે' કો ઝરાબી ન ચેતાયા હો ! રામ જાને.

૨ જો—નાહક બિચારે થે રામજીકે બદોકો ભગતને ફસાયા અપને સાધુ લોક તો સખ સમજ જાયંગે મગર જો કાનફટે નાગે, ઓર અબધુત લોક આયંગે વો સમજાયે ન જાયંગે.

ધર્મદાસ—મહાશયો હરકત નહીં હે, અગર જો એક સત ચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ શ્રીરામજી હમારે હે ગુર મહારાજકી અગર ટેક ચલી જાય તો બી હમારા નાક કટ જાય હમારે રામજીકો તો હરિ ગુર ઓર સંત કેવલ સત્ય સ્વરૂપ ઓર રામજીસે અભિન હં. જીસ લિયે સ્થાવર જંગમ સખ મિલકત ખેચકે વા ખુદ કુટુંબ ઓર સ્વજાત ખેચકે બી સંતપુરૂષો જો જો પ્રસાદ પાને યહ મઠમે આયંગે ઉનકો તરપત કરને મેં આયંગે ફિર જો સદગુરૂકી ઇચ્છા. અચ્છા હુવા કે ગુર કૃપાસે આપને આકે દાસકો ખબર કર દી.

૧ લો મહંત—મહાત્મા ધર્મદાસ હમને તો ભોળપનમેં કદ દીયા ક્ષમા કરના. આમ આ પ્રમાણે પેહલો મહંત જ્યાં ઉઠી ઉભો થયો એટલે તેની સાથે બહાર નીકળી પોતાના મુકામ તરફ રસ્તો લીધો અને ધર્મદાસે તરત પોતાના પુત્ર મુકામથીને બોલાવી બંડારની સધળી હકીકત નીવેદન કરી ધર્મદાસનો પુત્ર પણ ધર્મદાસ જેવોજ અટલ શ્રદ્ધાવાળો અને ધર્મોત્તમ પુરૂષ હતો જેથી તત્કાલ તેણે સર્વ વાતે હા લખી

અને ધન ધામ ધરા કુટુંબ આદી સર્વ
વેચીને અને પોતે પણ વેચાઈને બંડારો પુણ્ય
કરવો પછી અન્ન જળ લેવું એવી તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી.
અને એકદમ બંડારાની વ્યવસ્થા કરવા સાર આપણા
પવિત્ર કાશીપુરના બજારમાં નીકળી પડ્યો, અને
આપણા પરમ પુન્ય ધર્મદાસ શેઠ કબીર આશ્રમમાં
પંગતને એસવાના સ્થાન વળાવી સ્વચ્છ કરવાના
કાર્યમાં જોડાઈ ગયા.

ઉપર પ્રમાણે ધર્મદાસ શેઠ તેમનો પૂત્ર ચુડામણિ તેમનું કુટુંબ
તેમના ગુમાસ્તાઓ અને તમામ નોકર ચાકર બંડારાની રગવડ
કરવામાં ગુંથાયા હતા તે વખતે રાત્રિ થઇ ગઇ હતી. આ વખતે
તમામ દેવ દેવળોમાં, ગંગા માતાના દરેક ઓવારમાં તથા જળની
મધ્યમાં અસંખ્ય દીવાઓની રાસનીને લીધે આખું કાશી શહેર
ઝળાંઝળાં થઇ રહ્યું હતું, અને ચારે તરફ નોખતો, ગડીઆળો,
ઝાલરો, ઝાંઝો, તથા ટોકોરખાના વાગી રહ્યાં હતાં-કાશી પુરીમાં
જ્યારે આમ હતું ત્યારે આટલી મોટી રાત્રીએ વૈકુંઠમાં આદ્ય શક્તિ
સ્વરૂપ સિતાજી રામચંદ્રજીને ચિંતાતુર જોઇ કહેવા લાગ્યા કે હે
નાથ આજ કેમ એકાએક ચિંતાતુર ભાસો છો ? અને તે વળી
આટલી મોટી રાત્રીએ ?

રામચંદ્ર—દેવિ હું આજણે નારદની રાહ જોઉં છું

સિતાજી—પ્રાણેશ નારદની રાહ જોવાનું કંઈ કારણ ?

રામચંદ્ર—કારણ એટલુંજ કે મારે તેમની મારફત અત્યારે ઘણા
કામ કરવાના છે.

સિતાજી—નાથ એવાંતે વળી કેના કામ કરવાના છે.

૧૨૮ શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત

રામચંદ્ર—મારા પરમ પ્રિય કબીર ભક્તના કામ કરવાના છે.

સિતાજી—એવાં તે પ્રભુ સાં કામ કરવાના છે. હરકત ન હોય
તો હાસીને કહેવા કૃપા કરે.

રામચંદ્ર—દેવિ કામ અમલના છે અને તે અત્યારેને અત્યારે ન
ચાય તો મારા કબીરની ભાજ ન જાય પણ કેવલ
મારીજ હાંસી ચાય એમ છે, આટે જલ્દીથી નારદમુનિ
પધારે તો રંમ સ્થે નહીં તો પછી હું અને તમે બન્ને
તો તે કામ કરીશુંજ.

સિતાજી—રમેશ આપની ઇછા થઈ તો જશ્ન પધારતા હશે
(એટલામાં નારદજીને સામેથી આવતા જોઈને)
જુઓ જુઓ પ્રાણાધાર રમણ કરતાંમાં મુની
પધાર્યાં.

રામચંદ્ર—(જોઈને આનંદ ખમીને) ચાલો બહુ સાફ થયું.

નારદ—(કરતાજી અને વિશ્વા સહિત રામ નામની પુનની મસ્તીમાં
આધ્યાપ કરતા કરતા)
ધૂન.

જયજય રામકૃષ્ણ ગોવિંદ. જયજય મુકુંદ પરમાનંદ
જયજય સદગુરુદેવ આખંડ. જયજય માધવ જયનિર્દિંદ
જયજય અનાથ કેહો નાથ, જયજય મુધાસિંધુ જહુનાથ.

ગાયત્રી. ૯

આશાવરી.

રકુપતિનાથ ભાષે મન

ભાવત સહુ મન, શ્રી આનંદ ધન—રહુ

રયામ રામ ભક્તાધીન વિશુ હો

ધરવસારમાં સાર પ્રભુ છે.

મુકુંદ આનંદ પરમાનંદ પ્યારા પ્રભુ ચિદધન-રકુ

રામચંદ્ર-મુનિંદ્ર પધારે ! આપનીજ રાહ જોતો હતો.

નારદમુનિ-પ્રભુ આપની ઇચ્છા થતાંની સાથે વિધી હરી

હરને પણ આવવું પડે તો આ દાસ તે કોણ માત્ર ?

હે ભગવન જે મામ હોય તે સત્વર કહે.

રામચંદ્ર-મુનિનાથ ! કાલે પ્રાતઃકાળ થતાંમાંજ આપણે મૃત્યુલોક
માં આપણા કબીરદાસને ત્યાં કાશીપુરીએ જવાનું છે.
કારણ કે દિલ્હીના સિંકદર બાદશાહે કબીરદાસની ગેર
હાજરીને અણધાર્યો લામ સાધ્યું, કબીરની છેલ્લી કસોટી
કરવાની ખાતર કબીર મઠમાં સમગ્ર વિશ્વના ભેખોને
ભંડારાનું આમંત્રણ કર્યું છે. કબીરદાસ પોતાના આશ્રમે
નથી ફક્ત તેનો શિષ્ય ધર્મદાસ છે. તે ખીયારાએ છેલ્લે
પોતાની અને પોતાના કુટુંબની જાત વેચીને પણ પોતાના
સદગુરુને ત્યાં થનાર વિશ્વ ભંડારે સમાપ્ત થયા પછી
તેણે અને તેના કુટુંબે અન્નજળ લેવાની દહ પત્રીકા
કરી છે. ભંડારાનું આવતી કાલનું આમંત્રણ છે અને
ભંડાર ત્રીજા પોહોર પછી ઉઘડવાના છે. તેમાં લાખો
સંતમુર્તિઓ મારા પ્રિય કબીરની પ્રજ્ઞાતિને લીધે
આવવાના છે અને એટલી બધી સાધુઓની સંખ્યા
ભંડારામાં વધી જનાર છે કે ધર્મદાસ શેઠ જેવા કરોડા-
ધીપતિ શેઠો કદી દસ સહજ મળી પોતાનું સર્વસ્વ વેચી
દે તોપણ તે સંખ્યાનું પુરૂષ મુકે તેમ નથી માટે
આપ અત્યારેને અત્યારે પ્રથમ વિશ્વકર્માને જાહેર કરો.

કે તે મંગાના કીનારા ઉપર શેહર નજદીક યોગ્ય સ્થળ
 પસંદ કરી તે ઉપર સાધુઓના ઉતારાના દિવ્ય ભુવનો
 સત્વર રચી કહાડે અને તેની જોડે એક રક્ષાત્તિકનો મંથિ
 મય જોડાકર પંગત માટે સુવર્ણ મંડપ પણ બોલો કરે.
 વળી પાકશાળા વીગેરે તમામ જોષ્ઠી સમવડ એવી તો
 અનાવે કે કોઈ વાતે ખામી પડે નહીં. પણ ત્યાંથી ત્રિ-
 તાપહર સ્વયંભુ મહેશ્વરસ્વરૂપ શ્રીમદ્ શંકર ભગવાન પાસે
 જઈ મારા નામથી કહેજો કે અષ્ટ સિદ્ધો નવનિધી સહીત
 અગ્નનનને કુખેર ભંડારીને અન્નપુર્ણા, દેવીને અને
 સર્વ ગણુવૃંદને આજ અમારી મદદે મોકલવા શ્રીરામચંદ્રજ્ઞ
 એ વિનંતી કરી છે માટે કૃપા કરી આપ સર્વને મોકલી
 આપો તેઓ એવા કૃપાળુ છે કે નારદજ્ઞ તરત તેઓને
 તમને સ્વાધીન કરી દેશે જ્યાં શંકર ભગવાનની
 આજ્ઞાથી તેઓ તમારે સ્વાધીન થાય કે અનપુર્ણાને
 કબીરને ત્યાં ભંડારાની પાકશાળા ખટરસ ભોજનથી
 ભરપુર રાખવા આજ્ઞા કરી દેવી. શ્રી વિદ્નહર ગગ્ન
 નંદને ભંડારામાં કોઈ વિદ્ન ન નડે તેવો બદોબસ્ત
 રાખવા વિનયથી કહેવું શ્રી કુખેરભંડારીને અનગળા
 અને અખુટ ધનના ભોંયરા ભંડારાના દિવ્ય મંડ
 પની નીચે ભર્યાને ભર્યાજ રાખવા વિનવું અને
 સર્વ ગણુવૃંદને ભંડારમાં આવેલા પ્રત્યેક સાધુને
 પીરસવાનું દામ સોંપવું આ રીતે વ્યવસ્થા કરી
 આપે સત્વર અત્રે પધારવું એટલે આપણે કબીર
 આશ્રમે આત્મા જઈશું.

નારદ—બહુ સારું પ્રશ્ન ? પણ લક્ષ્મીજી રહી જ્યાં:

રામચંદ્ર—એ કેમ રહી જાય ? મુનિનાજી એતો મારું અ-
ધું અંજ છે. જ્યાં હું ત્યાં તે તો હોયજ કેમ
જુલો જ્યાં ?

સીતાજી—(પોતાને લગવાને માદ ન કર્યા જેથી રહેજ
ખોટું લાગવાથી) પુજ્ય મુનિંદ્ર પ્રાણનાથને હવે
મારું કામ નહીં હોય એટલે શેની સાંભરું એતો આપે
સંભારું એટલે પછી તેનો એવો ઉત્તર તેઓ ન આપે
તો ક્યાં જાય ? (રીસાવા જેવું મોં કરે છે.)

રામચંદ્ર—સાધવિ એમ તે રીસ ચડાવાય ? લક્ષ્મી વગર કોઈનાથી
કંઈ પણ બની શકે છે ? તમારા વગર બંડારો જરા
પણ થઈ શકે કે, કદી નહીં.

સીતાજી—નાના પ્રશ્ન પણ મનમાંતો એમજ કતી કે કુપેર બંડારી
જ્યાં પધારશે એટલે લક્ષ્મીને ઝખમારીને આવવું પડશે
માટે હું એની ખુશામત શું કામ કરું. મારા ઠગારા નાથ
તમારી સધળી ઠગવિદ્યાનીમને ખબર છે. નિરંતર આપના
પાસાં સેવનારી છું. જેથી પ્રાણેશ જાણ્યા વગર રહેનારી
નથી એ નિશ્ચે માનજો.

રામચંદ્રજી—ઘાલી ! તમે તો મારી સર્વજ્ઞતાની શક્તિ છો મારી
અનેક કળાઓમાં અનેકરૂપે રહેનારી હુદ્દિ છો, મારા
સર્વ વ્યવહાર અને પરમાર્થની સિદ્ધિ છો, મારા પરમ-
પ્રિય ભક્તોના રહ્યકમલમાં દૃઢતાથી નિવાસ કરી રહેલી
ભક્તિ છો. તમે તમારા મનના વેગને આધીન ન થતાં
અંતર આત્માના સત્પુરુષના વેગને અનુસરી

વિચાર કરશે. તો જણાઇ આવશે કે કોઇ પણ જડવા જૈલ-ન્ય ગ્રાણી પદાર્થ, વા મોટા મોટા ઇંદ્રેવાદી, કે શંકર ભગવાન જેવા તપસિઓ અને મારા સુદાને પણ, વ્હાલી તમારા વીના ચાલે તેમ નથી. માટે ખેદ ન કરતાં પ્રસન્ન ચિત્ત રાખી આપણા કર્તવ્ય કર્મમાં હવે ચિત્ત લગાડો.

સિતાજી—પ્રભુ ! મારે ખેદ શો. મારો અગર તારો વા ગમે તેવી ધારો તો પણ હું તો આપના ચરણમાંજ સતત રહેનારી એક આપની દાસિ.

રામચંદ્ર—નારદ મુનિ આપ પધારો ત્યારે હનુમાનજીને આણી તરફ મોકલતા જળે અને જઈ કાર્ય કરી સત્વર પાછા આવો કે પ્લોહાદતેજ આપણે કાશી પ્લોંચી જઈએ.

નારદ—ભગવાન સત્વર જઈ કાર્ય કરી આવું છું. (જતાં જતાં)
—ધન—

જય જય રામ કૃષ્ણ ગોવીંદ

જય જય મુકુન્દ પરમાનંદ

જય જય દીન વત્સલ ભગવાન.

જય જય ભક્ત ધીન જય રામ—(જય છે)

આ પ્રમાણે નારદજી હનુમાનજીને ભગવાન પાસે જવાનું કહી એકદમ ઇંદ્ર લોક તરફ અંતરીક્ષ મારગે ચાલતા થયા હનુમાનજી ભગવાન પાસે આવ્યા કે હનુમાનને પોતાની સાથે રહેવા તથા વાહન તૈયાર રાખવા ભગવાને આજ્ઞા કરી હનુમાનજી સત્વર ગરુડ વૈમાન નામનું વાહન તૈયાર કરવા વાહન મૂલમાં ગયા. આ વખતે આપણા અંબનિ સુત બલવાન બગરંગ શ્રી હનુમાન છેકજ વૃદ્ધ થઈ ગયા

હતા એટલે યુવાવસ્થામાં જેમ આદર્શકિત શ્રી સિતાજીને મસ્તક ઉપર
 બેસાડી અને શ્રી સિતાપતિ, અને લક્ષ્મણજીને બંનેને ખાંધપર
 ઉઠાવી જ્યાં ત્યાં દોડ્યા કરતા હતા તેમ અત્યારે ન હતું. અત્યારે તે
 તેઓ એક વૃદ્ધ પરમહંસ રૂપે સાક્ષા જ્યોતિર્મય, સતચિદ, અને આનંદ
 સ્વરૂપ રમાપતી રહેલા શ્રીમદ્ રામચંદ્ર ભગવાનના ચરણ પાસે નિરંતર
 પડી રહી એક ચિત્તે ધોતાના ઇષ્ટનું રટણુ કરતા હતા. અને શ્રીમદ્
 રામચંદ્રજી ભગવાને પણ વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે તેમને દરેક ઉપાધિથી
 છુટા રાખ્યા હતા. છતાં અત્યારે કચીરની ખાતર તેમને સર્વ ગણ-
 વૃંદના ઉપરી તરીકે બંડારામાં કામ કરવાનું હતું એટલે ગણવૃંદોએ
 દરેક સાધુઓને જે જોઈએ તે પીરસ્થું છે વા આપ્યું છે કે નહીં
 તેજ જોવાનું તેમને માથે રાખવામાં આવનાર હતું. અને એટલા
 માટેજ શ્રીમદ્ ભગવાન રામચંદ્રજી તેમને સાથે રહેવા આજ્ઞા આપી
 હતી હનુમાનજી ગરૂડજીને ધોતાનું વેમાન સ્વચ્છ કરી, શય્યાગારી
 તૈયાર રખાવવાનું કહી આવી ભગવાન પાસે બેસી ભગવાનના ચરણ
 તપાસવા લાગ્યા. અને સિતાજીએ કચીરને ત્યાં જવાની સર્વ તૈયા-
 રીઓ કરવા માંડી. ભગવાને હનુમાનજીને કચીરની સરવે હકીકત
 નિવેદન કરી અને તેમને ગણ વૃંદના કાર્યો ઉપર પુણ્ય દેખરેખ રા-
 ખવાનું કામ સોંપ્યું. એટલામાં ગરૂડજી આવી બે હાથ જોડી ભગવાન
 પ્રત્યે બોલ્યા કે પ્રાણ્યપતિ પરમેશ ! વાહન તૈયાર છે. જ્યારે ઇચ્છા
 થાય ત્યારે પધારશે. ભગવાને ઉત્તર આપ્યો બહુ સાર ગરૂડજી વાહન
 લેઈ તૈયાર રહેજો. નારદ મુનિ પધારે કે આપણે પ્રયાણ કરીએ. આ
 સાંભળી ગરૂડજી ધોતાના વાહન સમીપ જઈ ઉભા રહ્યા. આ પ્રમાણે
 ભગવાન બેઠા બેઠા બંડારાની ચિંતામાં પડેલા છે અને આપણા
 અત્યુદ્ધ બહિ વૃદ્ધ પવન કુમાર પ્રમુના પમ ઢાળી રહ્યા છે એટલામાં
 સિતાજી આવી ભગવાનને કહેવા લાગ્યાં.

સિતાજી—નાથ ! નાહક હિંમતરો શું કામ કરો છો. નારદજી પધારે તેટલી વાર તો જરા વિશ્રાંતી લ્યો હજી તો રાત્રી છે.

રામચંદ્રજી—દેવિ હવે તો જ્યારે મારા પરમ પ્રિય કબીર ભક્તને ત્યાંનો ભંડારો પરીપુર્ણ થશે ત્યારેજ નિંદ્રા, ભુખ, તરસ, આદી સર્વ પર રૂચી થશે ત્યાં સુધી મારે સર્વનો ત્યાગ છે. અને ચિત્તમાં જરા પણ ચેન પડતું નથી.

સિતાજી—હે પ્રાણાધાર અંતર્યામિ મને આપના અત્યંત પ્રિય ભક્ત કબીરદાસથીજ અનુભવ થયો કે આપ ભક્તને સર્વદા અત્યંત આધીન રહો છો અને ભક્તોને માટે તાડ તડકો ભુખ દુખ આદી સર્વ દુખોને સહન કરો છો.

રામચંદ્રજી—સાધવી એ સૌ મારા ભક્તોને માટે અવરણ કરવુંજ જોઈએ, અરે ભક્તોને આટલે કદાચ મારે મારો પ્રાણ અર્પણ કરવો પડે તો પણ તેની મને ચિંતા નથી.

સિતાજી—પ્રાણનાથ હવે મને એ વાતનો પુર્ણ અનુભવ થયો.

રામચંદ્રજી—ઠહાલી હજી સુધી નારદ કેમ ન આવ્યા વાર તો બણી થઈ.

સિતાજી—પ્રાણેશ આપે મુનીને કામ એટલાં બધાં સોંપ્યાં છે કે તેમને વાર થયા વીના રહે નહીં હવે તો જરૂર આવવા હશે.

રામચંદ્રજી—જરૂર હવે તો પધારવાજ જોઈએ કારણ કે હવે વચ્ચત થવું આવ્યો.

સિતાજી—આપે મુનીને ત્રણ વાગે પધારવાતું કહેલું છે એટલે હવે

મુની પધાર્યાં વચ્ચે નહીં રહે નાથ નાથ હવે તો રરતા-
માંજ હશે.

રામચંદ્ર—સાથ વાર રાહ જોધએ પછી મરડને બોલાવી
લાવવા આંત્ર કરાઓ (એટલામાં નૈપથ્યમાં નારદજીની
વિશ્વાનો આશ્રપ સાંભળી સત્વર બેઠા હતા ત્યાંથી ઉઠી
સીતાજીને દેવિ જુઓ જુઓ મુની પધારે છે.

નારદ—

ધૂન.

જય જય રંધુવર જય જય રામ જય પ્રતિપાદ
વિજય જય રામ.

જય જય દીન બંધુ સુખ સાગર,

જય જય શેષ શાયી ક્ષીર સાગર

જય પુરન બ્રહ્મા પતિત પાવન

જય જય અપને જન કાજ સુહાવન.

આ પ્રકારની ધૂન લગાવતા લગાવતા કરતાજ અને વિશ્વા
સહીત નારદજી વૈકુંઠમાં શ્રીમદ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીના મણીમય
મંદીરના દ્વાર આગળ આવી પોહોઆ કે તરતજ ભગવાન સામા
ધામા અને મુનીને સપ્તેમ બેટી કહેવા લાગ્યા કે કહેા મુનીવર કેમ
કાર્યની સિધ્ધિ કરી ?

નારદજી—હે ત્રિલોકીનાથ મારા જતાં પેહેલાંજ આપે સર્વના
રક્ષમાં ઉતરી બધું કાર્ય કરી દીધું હતું, અને હરેક
દેકાણેથી ત્રી કોઈને ત્યાંથી “મૃત્યુ લોકમાં ગયા છે”
એમજ ઉતર મળ્યો શંકર ભગવાન પણ ક્યારના મગનન
અને કુબેર સાથે મધ્ય વૃંદ સહિત ઉપડી ગયા છે
એમ જગત જનુની સતિ શિરોમણી પાર્વતીજીએ કહ્યું

વિષ્ણુ ક્રમી તો સંપ્લાકાળથીજ કાશી તરફ સિધાવ્યા છે, એમ ધંદ્ર લોકમાંથી ખબર મળી. અનુપ્રભુદેવી ખાત-કાળથીજ કબીર મઠમાં અંતરીક્ષ રહી સર્વ સામગ્રી પાકશાસ્ત્રને અનુસરી કરવામાં રાક્ષવેલી છે એમ તપાસ કરતાં જણાયું આવી રીતે હે ભગવાન આપે આપની માયા આ પ્રમાણે જ્યારે પ્રથમથીજ ફેલાવી મુકી હતી ત્યારે દાસને વૃથા ફેરો થું કામ ખવરાવ્યો નાના પણુ દાસનું મન જોવાની ખાતર આપે પ્રભુ તેમ કયું હશે કબીર મઠમાં જઈને જોઈ ખાત્રી કરી આવ્યો કે સર્વ કોઈ પોત પોતાનું કામ કરે છે જાણ જોયું તો હે પ્રભુ ત્યાં તો એવી રચના રચવામાં આવી છે અને સર્વ દેવવૃંદ સાધુઓનો વેશ લેઈ એવાતો કામે લાગી ગયા છે કે જરાપણુ આજીવન અવળું જોયા વગર પોતાનું કામકાજ ક્યાં કરે છે; અને વિષ્ણુ ક્રમીએ એવી તો રચના રચી છે કે ધંદ્રપુરી અને વૈકુંઠ પણુ લજવાઈ જાય. એવો પ્રભુ કબીર મઠમાં કારભાર ચાલે છે. માટે હવે લેસ પણુ ચિંતા કરવાનું કાંઈજ પ્રયોજન મથી.

રામચંદ્ર—ત્યારે તો ઠીક મુનીનાથ. હવે અને નિરાંત વળી. આપે કહ્યું કે વૃથા ફેરો પણુ આપને આ વૃથા ફેરો નોહોતો. જણો છો કે આપતો મારું મન છે. જ્યાં સુધી આપ સ્વરૂપ મારા મનથી ખાતરી થાય નહીં ત્યાં સુધી કદી પણુ મને જંપ વળેજ નહીં જે આપ ક્યાં નથી જણાવતા હવે કદાચ આડો કલાક મોડા

જવાબ તો પણ હરકત નથી. ચાલો અંદર પધારો.
કૃપાળુ ઉમાવરે મારી તરફનું આ કામ ઉઠાવી લીધું
છે એટલે હવે જવાબ છે. કારણ કે તમે જાણો છો
કે મારો તો સર્વ આધાર એજ નિત્ય નિરાંમય સ્વયંભુ
સાક્ષાત સર્વાધાર શંકર ભગવાન ઉપરજ રહેલો
છે, એટલે તેમને શીકર કેમ ન હોય !

આ પ્રમાણે વાત ચિત કરી ભગવાન મુનિને લેઈ મંદીરની
અંદર સિંહાસન સમીપ આવી બેઠા એટલે સિતાજીએ આવી મુનિને
પ્રશ્ન કયો મહારાજ કેમ હવે આપણે કાશી તરફ પ્રયાણ કરવાની
ફેટલીવાર છે, ત્યાં બધી વ્યવસ્થા થઈ ગઈ કે હજી બાકી છે.

નારદ—માતૃશ્રી જન્મ જનેતા ! આપે આપની શક્તિ સર્વોશે
જ્યાં પ્રગટ કરી પછી શું બાકી હોય, હવે તે પોતાશ્રી
પધારે એટલીજ વાર છે. બાકી હવે કંઈ વાર નથી.

સિતાજી—(રામચંદ્રને) તારે ભગવાન ચાલો જઈએ, શંકર ભગ
વાન બિચારા બેઠે ભાવે બધું તમકું કરે એટલે મીઠા
કાડતું મુળ કદાચું ?

રામચંદ્ર—સાધવિ ! શંકર અને આપણે વિન્ન નથી. પણ બ્યહવારીક
પક્ષે તમારું કહેણું યથાર્થ છે આપણે જઈ તેમને મદદ
કરવી જોઈએ. ચાલો કેટલું અનુચરને મોકલી મોકળને
વાહન લાવવાનું કહેવરાવો.

સિતાજી—તે તો પ્રભુ સત્વર કહેવરાવું છું પણ આપણે કયે વેશે
કાશી પુરીમાં આ સધળો કારભાર કરવો એ પ્રથમ
નક્કી કરવા મારી વિનંતી છે.

રામચંદ્ર—એ કામ મુનિને સોંપ્યું મુનિ નાથ આપ હવે એ નક્કી

કરો કે આપણે સર્વેએ કયા વેશમાં ત્યાં જઈ
કામ કરવું.

નારદ—એ પ્રભુ સર્વ તે પોત પોતાની અનુકુળતા ઉપર રાખવા
જેવું છે; કારણ કે મૃત્યુ લોકમાં કોઈ કંઈ વેશથી ફાવી
શકે તો કોઈ કંઈ વેશથી ફાવી શકે, માટે એ કાર્ય
કરવાનું સૌ સૌની ખુશી ઉપર રાખો. પછી જેવી
પ્રજ્ઞા—

રામચંદ્ર—ત્યારે હું તો કખીરનો વેશ લેઈશ

સિતાજી—પ્રાણેશ ત્યારે હું લક્ષ્મીના રમણે રમણા રૂપે કાઠારામાં
રહીશ.—

નારદ—હું પ્રભુ કમાલનો વેશ લેઈશ. પછી કંઈ.

રામચંદ્ર—બસ હવે આપણા તો નિર્ણય થઈ ગયો. બાકી હનુમાન
આદી આપણા તમામ માણસો સાધુઓ વેશે કામ
કરશે. એટલે હવે આપણા સર્વનો ખુલાસો થઈ ગયો.
પણ નારદ મુનિ શંકરે ત્યાં કેવી રીતે ધમધોકાર કામ
ચલાવ્યું છે તે કૃપા કરી કહો, એટલે હવે આપણે તે
પ્રમાણ કરી દેઈએ.

નારદ—ત્યાં પણ સર્વેએ પોતાને ફાકે તેવા ભેખનું સ્વરૂપ ધારણ
કરી ધમધોકાર કામ કરવા માંડ્યું છે, ગૌરી પુત્ર શ્રી
મળનને ગોરખનું સ્વરૂપ લીધું છે અને શંકર ભગવાને
મરચેંદ નાથનું સ્વરૂપ લીધું છે તથા બીજા બધાએ
તેમના સિદ્ધ મંડળના ચેલાઓનું સ્વરૂપ લીધું છે અને
ધર્મદાસને તેમણે એમ સમજાવ્યું છે કે કખીર ભક્તે
અમને સર્વ સિદ્ધિ સહીત બાંકારાની વ્યવસ્થા કરવાને

અગાઉથી જોઈત્યા છે. માટે અને સર્વ બંડારાનું સાદિય તૈયાર કરાવીએ છીએ.

રામચંદ્ર—પ્રિય નારદ મુનિ ઠીક થયું આપણુ તમે નિવેદન કયું હવે હું કબીરનું સ્વરૂપ લેછશ અને આપ કમાલ થશે તે બરાબર કહેવાશે. મત્સ્યેન્દ્રનાથ કામર દેશમાં આજકાલ ફસાયા છે અને તેમને પાછા લાવવા સાર જોરખનાથ થોડો વખત થમાં કાશીથીજ ત્રિમા રાજમાં એક રાસ ધારીઓના ટોળા સાથે રાસ ધારીના વેશે આપ્યા ગયા છે એટલે મત્સ્યેન્દ્ર કે જોરખ બંને-માંથી એક પણ કબીરને ત્યાં આવનાર નથી અને લોકોને પણ આ વાતની હજી ખબર નથી એટલે શંકર અને ગંગનનતા ધારણુ કરેલા મત્સ્યેન્દ્ર અને જોરખ સ્વરૂપ પણ મથાર્થ મનાશે ચાલો મુનિ આ પાકી બવરથા થઇ ગઇ તે ઠીક થયું હવે લોકો સૌ જોરખ અને મત્સ્યેન્દ્રની સિદ્ધિથી કામ થયું એમ માનશે અને આપણે પ્રગટ નહીં થઇએ. બંડારો સમાપ્ત કરી આપણા ગયા પછી આપણે ઝાહેર થઇએ તેની હરકત નથી. પણ પ્રથમ જરા અપ્રગટ રહેવું જોઇએ એજ બ્યાબખી ધારું છું કારણુકે કલિયુગ છે.

નારદ—ભગવાન, આપની અકલિત આમાનો પાર વિધિ હરીહર મુદ્દાં પણ આપની ઇચ્છા વિના પામી નથી શકતા. તેા બિચારા મૃત્યુ લોકના મનુષ્યોનેા તેા શેા આશરે આપની ઇચ્છા વિના હે પ્રાણાત્મન, વૃક્ષ ઉપરનું એક પણ પાંદડુ હાલી શકવા સમર્થ નથી.

૧૪૦ શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમભક્ત.

સિતાજી—નાથ બાહેર ગરૂજી વૈમાન તૈયાર રાખી હજા છે. આપની વારે વાર છે ચાર પોહોર રાત્રી વીતી ગઇ છે. અને અરજોદયની તબયારી થવા માંડી છે.

રામચંદ્ર—મારે તો કાંઈએ વાર નથી. (હનુમાનજી બેઠા બેઠા પગ ચાંપતા હતા તેમને) પ્રિય બજરંગ ચાલો ગરૂ વૈમાનમાં બેસી જઈએ રસ્તે સેના કરજો.

સિતાજી—વૃદ્ધજલિ ! વૈમાનમાં બેસી પછી પ્રાર્થના ચરણ કમલ ચાંપજો. પ્રભુ હવે પધારો અરજોદય થઇ ગયો.

હનુમાન—જેવી આજ્ઞા, માતૃશ્રી ભગવાન પધારે કે તરત હુંતો હોંડોજ છું.

રામચંદ્ર—સાધવિ હ્યો ચાલો બજરંગ ! ચાલો મુનિનાથ ચાલો—
ગાયન ૧૦

સિતાજી—તન મન ધન અરપણુ ક્યું પ્રાણુ છવન
પધારોને વાલા.

બુગજીવન મુજ છવન રાધવ.

રામ—પ્રિય તું મુજ મણીમાલા.

સિતા—લિલા કરો થઇ ઠાલા—તન મન ધન.

રામ—બાળા બોલો છો શા બોલ રસાળા.

સિતા—બધું પ્રભુ તમ આળા ભકતને વશ છો લાલા.

રામ—દાસ કળીરની આજ કસોટી બતાવું કરી,
ચાલો બાળા.

સીતા—તન મન.

આ પ્રમાણે સંક્ષાત વિષ્ણુ ભગવાન શ્રી રામચંદ્રજી સર્વને લેઈ ગરૂ વૈમાનમાં બેઠા કે તરત ગરૂજીએ વૈમાનને અંતરીક્ષપણે હંકારી

હીડું અને તરત કાશી નગરની બાજોળે એક જગમગના ધોરી રસ્તા ઉપર ભગવાને સંકેત કરેલા સ્થળે ઉતારી દીધું. જ્યાં સર્વ તેમાંથી ઉતરી પડ્યા કે તુરત ભગવાને કલા પ્રમાણે ગરડછ પાછું તે માન સત્વર વૈકુંઠમાં ભેષ મયા. અને જગમગમાં એક રસ્તા ઉપર ઉતરેલા ભગવાન, સિતાજી, તથા નારદ અને હનુમાન ચારે જણે સંકેત કર્યા પ્રમાણે વેશ ધારણ કરી કાશીનગરની સીધી વાટ લીધી.

મારા પ્રિય વાંચનાર ! હવે આપણે જોનપુર ગયેલા આપણા જ્ઞાતાતના નાયક તરફ વળીએ કે તે પોતાના શિષ્ય મંડળ સહીત જોનપુરના રાજા વિરસિંહ વાઘેલા જોડે જઈ જોનપુરમાં શું કરતા હતા. જે દિવસે શ્રીમદ્ રામચંદ્ર ભગવાન કબીરમદમા કબીરનું સ્વરૂપ ભેષ વિશ્વ મંડારો કરવા આવ્યા હતા તે દિવસે જોનપુરમાં જોનપુરના રાજા વિરસિંહ વાઘેલાના નવા મહેલમાં કબીરની પધરામણી અને મહેલમાં વારણ કરવાની ક્રિયાના શુભ પ્રસંગનો ઓતસવ થઈ રહ્યો હતો. રાજદરબારમાં અને જોનપુર શહેરમાં મંગળ ગવાઈ રહ્યાં હતાં. જોનપુરના નૃપતિના સદગુરૂની પધરામણી નૃપતિને અને નૃપતિ અવાસના મનુષ્યોને જેવી પ્રિય થઈ પડી હતી તેટલોજ તે નૃપતિના નોકર ચાકરો અને તેની સઘળા પ્રજાને પણ પ્રિય થઈ પડી હતી અને ટુંકામાં આખા જોનપુર નગરનો કબીરદાસ પ્રત્યે પ્રેમ વધ્યો હતો. આખા નગરનું લોક એક પછી એક આવી કબીરદાસનું યથાવિધી પુજન કરી જતું હતું. કોઈ તો તેમની પાસે કલાક કલાક બેસી રહી કબીરદાસને મુખેથી જ્ઞાન ચર્ચા શ્રવણ કરતું હતું. જોનપુરના રાજા વિરસિંહ વાઘેલાએ સર્વ નગરવાસિઓને પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસને દરબાર-ગઢમાં મળવાને આવવાની છુટ આપી હતી. એટલે પુરુષ અને સ્ત્રી વર્ગ બંને આપણા સિદ્ધ પુરુષ કબીરદાસ પાસે આવતાં જતાં હતાં.

સહવારમાં વિરસીંહ વાઘેશ્વર્યે વાસતાની ક્રિયા કરી લીધી હતી અને પછી પોતાની ફેજ સહીત સોનાની અંખાડીવાળા હાથી ઉપર પોતાના સદગુરૂ કબીરદાસને બેસાડી, મોટો વરઘોડો ચઢાવી આખા જોનપુર નગરમાં ફેરવી ઘણા માન સાથે નવે મહેલે ઉતાર્યો અને એક સ્વર્ગ ભુવનને પણ આંટી નાંખે તેવા દિવ્ય દિવાનખાનામાં એક મોટા રત્નજડીત સિંહાસન ઉપર રાજ્યે પોતાના સદગુરૂને પધરાવ્યા અરણ્ય આદી ધોષ પુખ્ત અર્ચન સહીત યથાવિધી પુજન કર્યું. અને ગુરૂ દક્ષિણામાં દશ ગામ અર્પણ કરી દાથ જોડી રાજ સાષ્ટાંગ કરી મુરને પગે લાગી કોરાણે બિભો રહ્યો. થોડીવાર થઈ કે તરતજ ભજન કિર્તન શરૂ થયું અને લોકોને પ્રસાદ વહેંચાયો. આપણા કબીરદાસ પણ હવે ભજન કિર્તન શ્રવણ કરવામાં પડી ગયા. આ પ્રમાણે જ્યારે કબીરમઠમાં ભંડારો હતો ત્યારે જોનપુરમાં આપણા કબીરદાસની પધરામણીની ધામધુમ થઈ રહી હતી.

હવે આપણા ધર્મદાસે ભંડારાના આગલા દિવસે પ્રાતઃકાળમાં કબીરદાસ જોનપુર ગયા હતા ને સાયંકાળે પેલા મહંતો તરફથી ભંડારાની ખતર મળ્યા પછી તેમના કુકુખે જે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી તે મુજબ રાત્રિના પ્રથમ પહોરથીજ અન્ન જળ ત્યાગ કરી ભંડારાની વ્યવસ્થા કરવાની શરૂઆત કરી દીધી હતી.

ગાયન ૧૧—

ભાઈ સંતવિરલા કોકપર દુખભંજન દેખાતા, ખાંડી સૌ સ્વાર્થે અથડાતા—

ખંહાર દીસે રાતા માતા-રદયથી મલીન મદમાતા
જોઈ પર મુખ નાખુશ થાતા, હરામૌ હરામનું ખાતા
હાડ હાડ થઈ ચિત્ત સમાતે ઘર ઘર ભટકતા પ્રભુ
નામે જે અભડાતા—ભાઈ

સ્વાર્થની પ્રિતી જહાં ત્યાં વ્યાપ્ત છે.

પરમાર્થમાં નહીં પ્રિત આ સંસારમાં

અસારમાં-અવિચારમાં

એથા ખાતાં અથડતા અતિ રીખાતાને

કપી થાતા-ભાઈ

આવા વિરલ પરોપકારી પુરુષો ઘણા થોડા હોય છે. ધર્મદાસનો વિવેકી પુત્ર ચુડામણી બજારમાં જઈ સેંકડો મણુ અન્ન લી-જોળ, વીજેરે સામગ્રીની સર્વ વસ્તુ લેઈ આવ્યો હતો અને સર્વ ધર્મદાસનું કુટુંબ તથા તેના માણસો તે અનાજ આદી સર્વ વસ્તુઓને સ્વચ્છ કરી સામગ્રી માટે તૈયાર કરવાના કાર્યોમાં કપીર મઠમાં આવી ચુંચાયા હતા. કપીર મઠમાં એક નાનું બાળક પણ એ વખતે ખેતી રહ્યું ન હતું પણ સર્વ કાંઈ પોત પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવામાં મગી પડ્યું હતું, જેથી કાંઈ કાંઈને ફલાણું કાણુ છે ને ઢીકણું કાણુ આવ્યું છે એમ પુછતુંજ ન હતું. આ પ્રકારનો બંડારામાં વ્યાપાર ચાલી રહ્યો હતો તે વખતે આશરે દોઢે પહોર રાત્રિ વીતવા આવી હતી તેટલામાં મત્સ્યેન્દ્રેયે શંકર ભગવાન તથા ગોરખ-ેયે ગજનન પોતાના ચેલાઓના વેશમાં પોતાના મણુ વૃંદને લેઈ વિશ્વકર્મા સહિત કપીરમઠ આગળ આવ્યા કે જ્યાં ધર્મદાસનું કુટુંબ તે રાત્રિએ બંડારની ધામ ધુમ કરી રહ્યું હતું આવી ઉભા રહ્યા, કે તેમની તરફ ત્યાં આગળ ઉભેલા આપણા ધર્મદાસના પુત્ર ચુડામણીની નજર પડી. ચુડામણીએ કપીર કસોટીના પ્રસંગોમાં ગોરખને નજરે જોયા હતા. તેથી તે ગોરખને બરાબર ઓળખતો હતો. જેથી ગોરખને ઓળખતાની સાથે તરતજ ઉઠી તે સર્વ સાધુ સ્વરૂપે આવેલા દેવ ગણવૃંદના સામે ધાઈ આવ્યો અને પ્રેમથી મઠની

અંદર કબીર મંડપમાં લેઈ જઈ નિવાસને માટે સુંદર સ્થાન આપ્યું. આપણા ધર્મના અવતાર ધર્મદાસ પણ ખબર પડતાં સાથે કામ પડવું મુકી સત્વર આવી પહોંચ્યા અને ગોરખ અને તેમના સર્વ ચેલાઓને સપ્તેમ પ્રણામ કરી મત્સ્યેંદ્ર અને ગોરખ આગળ આવી દાઢ જોડી ઉભા રહ્યા. અને ચુડામણી ઉડી પાછો બંડારાની વ્યવસ્થામાં ગુંચાયો. થોડીવાર થઈ એટલે ગોરખનાથ ધર્મદાસ પ્રત્યે બોલ્યા. બેટા ધર્મદાસ, કબીર સાહેબને દમકો ઓર હમારે યે પરમ પુન્ય સદગુરુ મત્સ્યેંદ્રનાથ કોબી આમંત્રન કિયા હે. જીસ્સે સખ ચેલે સહીત બંડારા મેં અમારા આના હુવા હે. બંડારા કલ હોને વાલા હે પરંતુ હમારે સદગુરુ કીએ એસી ઇચ્છા હુઈ હે કે રામકે પ્રાન પિયારે કબીરદાસ કીજે અને વો આજ સેવા કરના જીસ લિયે હમારા ઇતના જલ્દી કબીર આશ્રમ મેં આગમન હુવા હે.

ધર્મદાસ—દાતા ! આપકી હી મદદસેં યે સખ હોતા હે.

મત્સ્યેંદ્રનાથ—બેટા ધર્મદાસ, તુમ ઓર તુમ્હારા કુટુંબ અંદર ઓર બાહેર બરાબર વ્યવસ્થા હે કે નહીં વો દેખતે રહો. ઓર આનંદસે આશ્રમમેં જૈડકે ગુરુકા ભજન કરતે રહો. હમારે યે સખ ચેલે કબીર સાહેબકા બંડારા ગુરુકી સિદ્ધિસે એસા પરી પુરન કર દેજે—કે આપ છક હો જાવેજે—(ચેલાઓને) અર જાવેરે સખ મંંગા તટ પે સખકા કામ કરકે સખ તૈયારી કરદો ! ઓર ગોરખ તુ જાકે સખકે ઉપર દાખ રખકે મેને નીવેદન કીયાહે એસા મેરે મન પસંદ જનાદે ! ઓર હમને કબીરદાસજી કે ગુલાયે હે વો પીછે ભોટ હોજેસો અબીઆતે હોજે વો યહાં આ જગ કે સત્વર હમબી વહાં આ જાતે હે.

ધર્મદાસ—(પોતાના સર્વ કુટુંબને ત્યાં આગળ બોલાવી
ઉંઘું રાખીને તેને) દેખો, જે અપને પુજ્ય વડીલ
ગોરખનાથ સિદ્ધ કે સદગુર મત્સ્યેંદ્રનાથ, પાય લાગો.
(પુત્રને) બેટા ચુડામણી ચલો અપને ગોરખ કે
સાથ ચલેં વો કહેવો સેવા બળ લેં ન કછુ ખામી લાવે.

ચુડામણી—પિતાજી જૈસી આસા.

ગોરખ—અરે બેટાઓ ! તુમ ચ્હાય આવો વા ના આઓ
ગુરદેવકી સિદ્ધિસે ના હોને દેને વાલા હે જે સિદ્ધ
મંડલ હૈ, તુમકો સિદ્ધ મંડલ કી કીયા દેખને કી
અગર ઇચ્છા હોવે તો ચલો. ગુર... આ દેશ.

આ પ્રમાણે ધર્મદાસ અને ચુડામણી બંને ગોરખની સાથે
ચાલ્યા ગયા. અને ધર્મદાસનું કુટુંબ, એટલે ધર્મદાસના બીજા
ત્રણ પુત્રોની સ્ત્રીઓ, અને ગુમાસ્તા આદી ચાકર નોકરો મળી
આશરે દોઢસો માણસો નરનાથ મત્સ્યેંદ્રની સેવામાં આશ્રમની અંદર
પ્રવૃત્ત થયા હતા. મત્સ્યેંદ્રનાથ થોડીવાર થઇ એટલે સમાધિસ્થ
થઇ ગયા. અને સર્વ ધર્મદાસનું કુટુંબ હવે ભંડારની લેણ
પણ ચીંતા કર્યા વગર આશ્રમની અંદર બજન કિરતન કરવા મગી
પડ્યું.

હવે પ્રિય વાંચનાર પણે ગોરખ તથા તેમનું સિદ્ધ મંડળ અને
ચુડામણી તથા ધર્મદાસ ગંગા કિનારે આવેલા એક વિશાળ મેદાનની
અંદર આવી પોહોઆ કે તરતજ ગોરખે ધર્મદાસ અને ચુડામણીને
કહ્યું કે “ તુમ એક જગે બેઠ જાઓ હમ સખ ભંડારકી રચના
રચતે હે. ” ધર્મદાસે ઉત્તર આપ્યો. “ જો ઇચ્છા જોગિંદ્ર ”
આમ કહી ચુડામણી તથા ધર્મદાસ તે સિદ્ધ મંડળમાંથી કોરાણે

જઈ ખેસી ગયા એટલે સિદ્ધ મંડળના મહાત્માઓ પૈડીનો એક મહાત્માએ વિશ્વકર્મા તે વિશાળ યોગાનની મધ્યસ્થ આવી સુંદર અણિમય, ગમનને પોહોએ તેવા એક પછી એક એમ અનેક સ્થંભો ક્ષણવારમાં ઉભા કરી દીધા અને તે સ્થંભના ઉપર અને ચારે તરફ ભર ગચ્છીની ચાંદનીઓ અને મુખમલ્લની કનાતો આશરે કરોડથી પણ વધારે માણસોનો સમાસ થાય તેવો ત્રણ ઘડીમાં મંડપ રચી દીધો. પાક શાળા માટે જગતને જીવાડનારી આપણી અન્નપુર્ણદેવિને રૂએ તેવું વિશ્વકર્માએ જૂવન રચી દીધું અને અને કુખેર ભંડારીને રૂઆ તેવા સાત ધાતુ હિરા, માણિક, નિલમ, પન્ના, મોતિ, સર્વ આયુધો, શસ્ત્રો, અસ્ત્રો, અને અખૂટ લક્ષ્મી ભરવાને માટે ક્રોડારો પણ બનાવી દીધા, પકશાળામાં રસોઈ શરૂ થવા માંડી તે વખતે આશરે ત્રણ પ્રહર રાત્રિ વિતિ ગઇ હતી. અને પ્રાતઃ કાળનો ખીળે પ્રહર પુરો થયો નહીં એટલામાં રસોઈની સર્વ સાધુઓના ઉતારાની, અન્ન ધન વસ્ત્રો અને જવાહીર આદીની, હથીઆરો અને લક્ષ્મી વીગેરેની ભંડારાના મંડપમાં સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા થઇ ગઇ અને પછી હય ગજ આદી તમામ વાહનો ને તેના તખેલાઓ બનાવી દેઇ એકઠી થનાર સર્વ સંત મુર્તિઓના પુજન અર્ચન અર્થે કેસર ચંદન અને પુષ્પ માલાઓની તૈયારી પેલા સિદ્ધ મંડળે કરવા માંડી. ભંડારાતું સર્વ સાહિત્ય દીવસના ખીળ પોહોર પેહેલાં તૈયાર થઇ ગયું. બાદ એક પછી એક આમંત્રણ કરેલાં સંત મુર્તિઓનાં ટોળે ટોળાં પેલા મંડપમાં ભરાવા લાગ્યા અને જોરખે તેઓને યજ્ઞયોગ્ય ઉતારો આપ્યો અને અન્ન આપનાર સાધુઓને ઉતારાની સમ્મત કરી આપવાની ખાતર મંડપના મોખરે

આવી હિંચા રહ્યાં. અને જે આવે તેને તેના થોડા ઉતારે
ગોરખનાથ બતાવવા લાગ્યા.

કબીરના આશ્રમમાં આગલી રાત્રીએ આવી મત્સ્યેન્દ્ર રૂપે સમા-
ધીસ્થ થઇ રહેલા શંકર ભગવાન અરણ્યોદય થતાંની સાથે સમાધીમાંથી
હિંચા કે તરતજ તેમને ભગવાન રામચંદ્ર કબીરના વેશમાં, નારદ
કમાલના વેશમાં અને હનુમાન એક વૃદ્ધ પરમહંસનું રૂપ લેઈ કબીર
આશ્રમ તરફ આવતા જણાયા, લક્ષ્મી સ્વરૂપ સિતાજી બારોબાર
જઈ ગંગાપર વિશ્વભંડારાના મંડપમાં બનાવેલા લક્ષ્મીના કોઠારોમાં
અને મંડપની અંદર અને આસપાસ સર્વત્ર લક્ષ્મીના ઢગલા રૂપે
પથરાઈ ગયા હતાં. કાશી નગરમાંતો કબીર સાહેબ પધાર્યા કબીર
સાહેબ પધાર્યા એમ વાત ચાલી રહી હતી. અને આપણા કબીર રૂપે
શ્રીમદ વિશ્નુ ભગવાન રામચંદ્રજી અને કમાલ રૂપે નારદજી, હનુમાન
રૂપ એક પરમહંસને લેઇને કબીરના આશ્રમના વચલા ચોકમાં આવી
પોહોંચ્યા કે તરત જ મત્સ્યેન્દ્ર રૂપે બનેલા નરહરિ શ્રી મહેશ ભગવાન
શંકર, ધર્મદાસના કુટુંબ સહીત હિંચી સામા લેવાં દોડ્યા અને કબીર
રૂપે ભગવાનને ભેટી પડ્યા અને જમણે હાથ ચર્ચુ સ્પર્શ કરી
જમણો હાથ આંખે, માથે, કંઠે અને રદ્યે લગાડ્યો. તેનીજ રીતે
કબીર રૂપે આવેલા ભગવાન પણ સામા ભેટ્યા અને તેમણે પણ
ચર્ચુ સ્પર્શ કરી હાથ જોડ્યા. ધર્મદાસના કુટુંબે નારદને કમાલ
જણી ધણા પ્રેમભાવથી વંદન કર્યું અને પછી કબીરરૂપે ભગવાન
અને મત્સ્યેન્દ્ર રૂપે શંકર, કબીરદાસના ગાદીના મંડપમાં આવ્યા.
અને કબીરદાસની ગાદી ઉપર આપણા કબીર થએલા સિતાપત્ની
બિરાબ્યા અને શંકર-ભગવાન તેમની જોડા જોડ પડેલા હિંચા એક
સિંહાસન ઉપર બાધ ચર્મ બિછાવી સ્થિત થયા. અને સર્વ ધર્મ-

દાસનું કુટુંબ વિગેરે પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે તે બંનેની સમક્ષ જમીન ઉપર નિયમીત બેસી ગયું થોડીવાર થઇ એટલે કમાલ રૂપે નારદ, મત્સ્યેન્દ્રનાથ રૂપે બનેલા શંકર ભગવાનને પુછવા લાગ્યા કે ? “ યોગીરાજ ભંડારેકી વ્યવસ્થા કરનેકા આપને આજ ખહોત શ્રમ લિયા હૈ; બલા ચેબી એક પરમાર્થ કીયા હૈ.

મત્સ્યેન્દ્ર રૂપે શંકરે ઉત્તર દીધો કે કમાલજી “ ગુરૂકે પ્રતાપસે સબ કુછ હોતા હૈ વાસ્તે હમ તુમ કોઇ ચીઝ નહીં હૈ. ” એ પ્રમાણે થોડીવાર થઇ એટલે કપીર મત્સ્યેન્દ્ર, કમાલ અને પેલા વૃદ્ધ પર્માહંસ એ ચારેજણા ધર્મદાસના કુટુંબ સહીત ભંડારના મંડપે આવી પહોચ્યા એટલે ‘ ગુરૂ આદેશ ’ એ શબ્દોના ધ્વનિની સાથે ગોરખ રૂપે મોખરે ઉભેલા આપણા શ્રી ગજનને અને સર્વ સાધુરૂપે મંડપની વ્યવસ્થા કરનાર ગણુવૃદ્ધે તેમને પુષ્પથી વધાવી લીધા અને મંડપમાં તથા પાકશાળામાં લેઈ જઇ સ્થળે સ્થળે ફેરવી ગોરખે સર્વ વ્યવસ્થા બતાવી દીધી પછી લેઇ જઇ તેમને માટે બનાવેલા મથિ-મય આસન ઉપર બેસાડ્યા; થોડીવાર થઈ એટલે ભગવાન અને નારદ કપીર કમાલને વેશે મત્સ્યેન્દ્રને કહેવા લાગ્યા કે, “ નરનાથ આપકી વારી હો ચુકી અબયે સેવકકી વારી આઇ હૈ. વાસ્તે આપ રામજી અબ શાંતિસે આપકે આસન ઉપર બેઠકે ગુરૂકા ભજન કરો. હમ ઔર કમાલ અબ સબ કરતેહૈ. એમ કહી ઝટ કપીરરૂપે ભગવાન અને કમાલ રૂપે નારદ આમંત્રણ કરેલા સાધુઓ જે ભંડારમાં આવતા હતા તેને પુષ્પથી વધાવી મંડપની અંદર લાવી યોગ્ય ઉતારો આપતા હતા. હવે ગોરખને માથેથી એ બધી કડાકુટ દુર થઇ હતી એક મોખરે ઉભા રહી ફક્ત તેમને તો આમંત્રણ પત્રિકા બેઠ સર્વને મંડપની અંદર મોકલવાનું જ કાર્ય કરવાનું હતું. છએ દરજ-

નના ભેખોને માનપૂર્વક ઉતારો આપી સર્વ સવક કરી આપવા તથા તેમની સેવા કરવા સાર પ્રત્યેક દરશનના વિભાગમાં ધર્મદાસ, ચુડામણી, કમાલ રૂપે નારદ, કબીર રૂપે ભગવાન રામાનંદ સ્વામિ, અને પર્મ હંસ રૂપે આપણા અંજની સુત હનુમાન એમ છએ જણ્યુ એક નમ સેવકની પેઠે તે તે વિભાગનાં દ્વાર આગળજ ઉભા રહ્યા હતા. અને મંડપની મધ્યસ્થ આવેલા એક ઉંચા સિંહાસન ઉપર બેઠેલા મત્સ્યેન્દ્રનાથ, છ દરશન પૈકી જે દરશનના ભેખો આવતા તેને ઇશ્વારતથી તેના વિભાગ તરફનો રસ્તો બેઠે બેઠે બતાવતા રહેતા હતા અને એ પ્રમાણે બંડારાની વ્યવસ્થા ધમધોકાર ચાલી રહી હતી. ત્રીજો પોહોર થતાં થતામાં તો આશ્ચર્ય દશ લાખ સાધુઓનો જમાવ પંગત મંડપમાં થઇ ગયો. અને તે દશે લાખ ભેખની પેહેલી પંગત ખેસવાનું કામ શરૂ થયું અને ત કોટી બ્રહ્માંડના બંડારો ભરી દેનાર સાક્ષાત વિશ્નુ ભાગવાન શ્રીમદ રામચંદ્રજી જ્યાં બંડારાની વ્યવસ્થા કરવા પધાર્યા પછી મારા પ્રિય વાંચનાર આ એક બ્રહ્માંડનો બંડારો શી વિસાતમાં હતો. કારણ કે એ ભક્ત વત્સલ ભગવાન મહાન દુર્લભ વસ્તુને પણ અતિ સુંદર બ કરી નાંખે તેવા છે; કોટાન કોટી સૂર્યો ઝાંખા થઇ જાય તેવી તો જેની કાંતિ છે. જેનું દર્શન પણ અતિ અલભ્ય છે એવા ગજેન્દ્રના વલ્લભ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, નિત્ય નિરામય, અને સભાના સૂર્યરૂપ તથા જે વિદેહી તત્ત્વવિદ પુરુષોના રોયધ્યેય છે એ ભગવાન ભકિતને વશ છે. તે ભગવાન જ્યાં કબીરનો વેશ લઇ બંડારાની વ્યવસ્થા કરી રહ્યા હતા. એટલે કીચિત પણ બંડારામાં ખામી આવેજ શેની ? કદી નહીં. બાદશાહની પણ ધુપી રીતે કામે લગાડેલી સઘળી મુકિતઓ આ વખતે રદ ગઇ હતી. બાદશાહે અને કાશી રાજાએ

પણ બાંડારો જોવાની ખાતર બાંડારાના મંડપથી પાંચસો કદમ છેડે
 એક બેઠક બનાવી હતી. અને તેમાં તે બંને નૃપતિઓ બેઠા
 બેઠા ભગવાનની આ અદ્ભુત માયાવિ રચના ચક્રિત થઇ નિહાળ્યા
 કરતા હતા. પંગતના મંડપ માંહે જડેલો અકેક હીરો એટલો બધો
 અમુલ્ય હતો કે સિકંદર લોદીની દીક્ષીની આદશાહી જેવી સેંકડો
 આદશાહી તેની કીમત પેટે આપવામાં આવે તોપણ થોડી પડે.
 આજના અદ્ભુત બનાવથી બંને નૃપતિઓનો ગર્વ હવે છોકજ
 ઉતરી ગયો હતો. આ સર્વ કબીરનો વેશ લેષ ભગવાને ક્યું છે
 એમ તેઓને ખબર નહતી, પણ તેઓ એમ જાણતા હતા કે
 કબીરદાસે આવી મત્સ્યેન્દ્ર અને ગોરખની યોગસિદ્ધિની રહાયવડે આ
 બધું ક્યું છે. પેલી દશ લાખ માણસોની પંગત મંડપમાં હવે બેસી
 ગઇ હતી. અને કબીર પાછળ પકરણમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યા તે
 ચારે સંપ્રદાયના ચારે દરશનના ભેખો અને બીજા ઉર્ધ્વ આમ્નાય
 અને અધો આમ્નાય એ બે મઠના સંપ્રદાયના ભેખો મળી
 એકંદર છ એ દરશનના ભેખો પોતપોતાના રંગોળી પુરેલા આસનો
 ઉપર બેસી ગયા અને બાંડાર ઉઘાડવામાં આવ્યો પાંચમા મઠ ઉર્ધ્વ
 આમ્નાયને મેર મઠ કહે છે અને છઠ્ઠા મઠ પરમાત્મા મઠ કહે છે
 આ બે મઠની હકીકત ટુંકામાં આપને નીવેદન કરી પછી આગળ
 ચાલીયે. મેર મઠનો સંપ્રદાય દેહ ધારી કહેવાય છે; તે મઠ માંહેલા
 ભેખો જ્ઞાન પદ્મના હોય છે. તેમાં કૌલાસ નામનું 'ક્ષેત્ર આવેલું' છે,
 તે મઠના દેવતા નિરંજન છે. ત્યાં મહામાયા દેવીનું ધામ છે તે
 મઠના આચાર્ય શ્રી પરમાત્મા છે, અને તેમાં માન સરૌવર નામનું
 તીર્થ આવેલું છે. અધો આમ્નાય એ પરમાત્મા નામનો છુટ્ટો મઠ
 છે. તેના સંપ્રદાયનું નામ પરમ સંતોષ છે અને તે મઠના

ભેખોનું પદ્યોગી કહેવાય છે તેમાં માન સરોવર ના મનું ક્ષેત્ર અને દેવતા પરમ હંસ ખીરાજ છે તે મઠમાં મનછાદેવીનું તિર્થ આવેલું છે અને ચૈતન્યનાથ તે મઠના આચાર્ય શ્રી કહેવાય છે આ બે મઠોના સંપ્રદાય હાયવાળા દૈવિ અને સિદ્ધ પુરૂષો હોય છે અને બંને ઉર્ધ્વગતિગાળા યોગીઓ કહેવાય છે તે મની યોગ સિદ્ધિનું બળ એટલું બધું હોય છે કે આ જગતમાં દુર્લભ કાર્યો કરવાને તેઓ પુણ્ય સમર્થ હોય છે. તેઓજ ફક્ત જંગલમાં મંગલ કરનારા સિદ્ધ મંડળના મહાત્મા પુરૂષો કહેવાય છે અને આખા વિશ્વનું હીત સાધનાર પણ આજ તત્ત્વવિદ પુરૂષો હોય છે. અને પરમાત્માથી અભિન્ન રહેનારા પણ આજ અદ્વૈત પુરૂષો કહેવાય છે. એ પ્રમાણે છ દરશનના દશ લાખ ભેખોની પહેલી પંગતને ગોરખના સિદ્ધ મંડળે અને ઉપર બે મઠોના સિદ્ધમંડળે મળી જમણુ પીરસી દીધું કે સર્વ ભેખે તરતજ કચ્છીરની જય તથા શ્રીમદ રામચંદ્ર ભગવાનની જય બોલાવી પ્રસાદ લેવાનું કામ શરૂ કરી દીધું. ઉપર કહેવામાં આવ્યા તે કચ્છીર વીગેરે છએ જણા છ દરશનના ભેખોને આગ્રહ કરી કરી પુનઃ પુનઃ પીરસાવી જમાડતા હતા. દશ લાખ માણસોની પંગત જમી રહેવા આવી એટલે આનંદની સાથે કચ્છીરદાસને સંગિતમય શ્લોકોમાં આશિરવાદાત્મક વચ્ચનોથી ધન્યવાદ આપવા લાગી. અને આપણા કૃત્રિમ કચ્છીરદાસે પ્રત્યેકનું યથાવિધ અર્ચન પુજન કરવું શરૂ કરીધું કમાલરૂપ ગોરખે હાથમાં દક્ષણા આદી દાન આપવાની વસ્તુઓના થાળ લીધો અને ધર્મદાસે હાથમાં પુષ્પની માલાઓનો ટોપલો ઝાલી ભગવાન કચ્છીરની બંને બાજુએ ચાલવા માંડ્યું. પેલા પર્મ હંસરૂપ હનુમાન કોઠારોમાંથી પુષ્પો અરે લક્ષ્મીથી ભરેલા થાળો તથા વસ્ત્રો આદી દાન કરવાની વસ્તુઓ!

ધર્મદાસ અને કમાલને ઉપરા છાપરી લાવી લાવીને આપવામાં સત્વર જોડાઈ ગયા. અને ભગવાને પણ ઝડપથી એક તરફ કમાલ રૂપનારહને અને બીજી તરફ ધર્મદાસને રાખી પ્રથમ ગોરખ અને મત્સ્યેન્દ્રરૂપ મહેશ્વ ભગવાનની સેવા કરી પછી હારખંધ પ્રત્યેકની પ્રેમથી વિનય પુર્વક, પુજન અર્ચન, દાન, દક્ષીણા સહીત જમીને ઉઠ્યા પેહેલાં સેવા કરી લીધી. અને દરેકના કંઠમાં સુવાસિત પુષ્પની માલાઓ પહેરાવી સર્વને પગે લાગ્યા. મત્સ્યેન્દ્રનાથરૂપે સિંહાસનની મધ્યસ્થ બિરાજેલા આપણા સાક્ષાત પાર્વતીપતિ સર્વના અંતર-યામી સર્વના સારરૂપ, બચને હરવાવાળા, મજ્જ્યમને ઓઢનારા, મુંડની માલાગલામાં ધારણુ કરવાવાળા, ભસ્મની શેયા ઉપર શયન કરનારા, વિકરાલ સર્પોનું આશ્રુપણુ પહેરનારા, નંદીનું વાહન કરનારા, જંત્ર મંત્ર અને મંત્રના પ્રકાશ કરનારા, વિશુદ્ધ પ્રેમના તત્વરૂપ અને યોગી પુરૂષોનો ઉધ્ધાર કરનારા ચંદ્ર મૌલિ શ્રી શંકર ભગવાનની સમીપ પછી ભગવાન કબીર વેશે જમીને ઉભા રહ્યા એટલે મત્સ્યેન્દ્રે ભગવાનને આશીર્વાદ આપ્યો. એ રીતે પ્રથમ પંગત ઉઠી એટલે બીજી બેઠી, બીજી પછી ત્રીજી અને ત્રીજી પછી ચોથી એમ કરતે કરતે મધ્યરાત્રિ સુધીમાં જમાડી તૃપ્ત કરીને દાન દક્ષણા સહીત ભગવાનરૂપ કબીરે આનંદથી સર્વને વિદાય કરી દીધા અને ચાર પોહોર રાત્રિ વીતી અને કોઈ પણ રહી ગયેલું જણાયું નહીં એટલે બંડારો સમાપ્ત કરી દીધો. થોડીવાર પછી મત્સ્યેન્દ્રરૂપે આવેલા શંકર ભગવાન અને મગ્ગનંદ સહીત સખળા ધણો આપણા કૃત્રિમ કબીરની આગા લેઈ પોતાને સ્થળે આત્મા ગયા.

આ પ્રમાણે મત્સ્યેન્દ્ર મણુવંદ સહીત ગયા પછી કબીરરૂપ ભગવાને હીરા પત્તા માણેક મોતી વીજેરે વધેલી લક્ષ્મી

ધર્મદાસને આપી દીધી અને કબીર પંથના આશ્રમે બંધાવવામાં તથા તે આશ્રમેને નીભાવવામાં તે દક્ષીનો વ્યય કરવાને ભગવાને ધર્મદાસે સુચવ્યું ધર્મદાસે પોતાના સદગુરુ વચન માથે ચડાવી તે વધેલ દક્ષીનો અંગીકાર કર્યો અને ખીજ દીવસથી તેનો વ્યય ભગવાન કબીરની સુચના પ્રમાણે પરમાર્થના કામોમાં ધર્મદાસ કરવા લાગ્યા. ભંડારા અર્થે સીધા સામાનમાં ધર્મદાસે ધણું ખર્ચ્યું હતું તેથી દશ ઘણું ભગવાને ધર્મદાસને મજરે આપ્યું હતું જેથી તે સંબંધી ધર્મદાસને જરા પણ ચીંતા ન હતી. પ્રત્યેક માણસને અનન્ય લક્ષ્મી આપી ભગવાને ન્યાલ કરી માનભેર તેના આશ્રમે વળાવ્યું. આ બધી વ્યવસ્થા કરતે કરતે પ્રાતઃકાળ થઇ ગયો અને સુર્ય નારાયણ ઉગવાની તૈયારી થઇ, બાદશાહ તથા કાશીરાજ આગલી સાંજે ભંડારો જેવા પોતાની બેઠકે બેઠા હતા તે મોડી રાત સુધી પંચતોનો પાર નહીં આવવાથી અકળાયા. અને મધ્ય રાત્રિનો સમય થવા આવ્યો કે ભંડારો જેવાનું કાર્ય પડતું મુકી પોત પોતાના સ્થાનિક જતા રહ્યા હતા. તેઓ સહવારે પેહેલો પોહોર વિતતાં પાછા કબીર આશ્રમે આવ્યા, અને કબીર ગાદી ઉપર ખીરાજેલા આપણા કૃત્રિમ કબીરને સવિનય સાષ્ટાંગ કરી પગે લાગી પાસે બેઠા એટલે બાદશાહ બોલ્યો કે “ કબીરદાસ આપકી ખુદાઇ સચ્ચી છે. આપ ખુદાકે સચ્ચે દોસ્ત હો. એસી અળ હમકો ખાતર જમા હો ગઘ. અળ આપકો કબી ન સતાયંગે. અળ હમ. આપકે પેરાંમે લૌટ જાયંગે, એર આપકી આસીસ પાયંગે લેકીન કસોટી કરકે જો હમને આપકો સતાયે હેં ધસકી માશી ચાહીયે. ભગવાને કહ્યું. નૃપતિ શદ્દ કુંદનકી પરિક્ષા કસોટી કરનેસેં હોતી હે વાસ્તે પ્રમદારા કોઇ ગુન્હા નિહં હેં. હમારે જો રામજીને

જે કુછ કીયા હે વો શુભ કીયા હે. ચિંતા ન કરો. આનંદસે સત્ સહજબક્ષા સુમરન કરો." આ પ્રમાણે બંને તૃપતિઓએ કસોટી કરી સત્તાબ્ધ બદલ કબીરદાસની ક્ષમા માગી. અને કબીર રૂપે બનેલા આપણા ભગવાન રામચંદ્રજીએ પણ તેમને વિવેકથી ઉત્તર આપી આશ્વાસન આપ્યું એટલે બંને તૃપતિઓ શાંત થઈ વિદાય થયા અને રામાનંદ સ્વામિના આશ્રમે કથા શ્રવણ કરવાને વિશે કબીર રૂપે ભગવાન તથા કમાલ રૂપે નારદ બંને નગર બાહાર નીકળી તક સાધી અંતરીક્ષ માર્ગે વૈકુંઠમાં સિધાવી ગયા આપણા પરમ હંસ રૂપ પવન સુત હનુમાનજી તો ભગવાને લક્ષ્મીની વ્યવસ્થા કરી દીધી, એટલે તરતજ લક્ષ્મીરૂપ સિતાજીને લેઈ ક્યારનાએ વિદાય થઈ ગયા હતા. એટલે નારદ અને ભગવાન સિવાય પાછળથી કોઈ જનાર રહ્યું ન હતું. આ પ્રમાણે ભગવાન અને નારદ પણ પાછળથી પધારી ગયા.

કબીર આશ્રમમાં પાછા આપણા ધર્મદાસ હતા તેમ એકલા પડ્યા ધર્મદાસને એમ ખબર નોહેલી કે તે કબીર નોહોતા પણ ભગવાન હતા જેથી ચાલ્યા ગયા. તેતો એમજ જાણતા હતા કે સદગુરુ રામાનંદ સ્વામિને ત્યાં કથા શ્રવણ કરી સદગુરુ કબીરદાસ પધારશે. પણ કબીરદાસ કથા શ્રવણ કરવા ગયા વના શેના પધારે નહીંજ. સાંજ સુધી કબીરદાસ આશ્રમે આવ્યા નહતા. એક દીવસ વિત્યો બે દીવસ વીત્યા ત્રણ દીવસ વિત્યા તોપણ તે કબીરદાસ પાછા શેના આવે ? આથી ધર્મદાસ ચિંતામાં પડી વીચારવા લાગ્યા કે મુશ્કેલ કબીરદાસજી બાંડારા સમાપ્ત કરકે કથા પીછે જોનપુર કમાલજીકે લે કે ચલે ગયે કે કથા હવા " આખા

કાશીનગરમાં પણ એજ વાત ચાલી કે કખીરદાસ બંડારો કરીને
પાછા કમાલને લેઇ જોનપુર આત્મા ગયા કે શું ? છેવટે
ધર્મદાસે અને તેના કુટુંબે પણ એજ નકી કયું કે ગુરુદેવ આવીને
પાછા જોનપુર પધારી ગયા. માટે છત્રી થયે પધારસે. એમ ધારી
નીશ્ચીંતપણે આનંદપુર્વક કખીરઆશ્રમની સેવામાં પાછા આપણા ધર્મ
દાસ કાલ વ્યતીત કરવાં લાગ્યાં અને પોતાના સદગુરુ કખીરદાસનું
ધ્યાન ધરવા હવે લાગ્યા પ્રિય વાંચનાર જોનપુરમાં જોનપુરનો રાજા
વિરસિંહ વાઘેલો જે આપણા કખીરદાસનો પરમ પ્રિય શિષ્ય હતો
તેણે પોતાના સદગુરુ કખીરદાસની પધરામણીનો ઓત્સવ કર્યો પછી
બીજું એક અડવાડીયું આપણા કખીરદાસને આમ્રહ કરીને રાખ્યા
હતા. કારણકે કખીરને મોઢેથી જ્ઞાન ચર્ચા સાંભળવાની તે રાજાને
અંતરમાં ધણાં લાંબા વખતથી જીજ્ઞાસા હતી કે જે જીજ્ઞાસા તૃપ્ત
કરવાને માટે રાજા આ વખતે ભાગ્યશાળી થયો હતો. કખીરદાસે
આઠે દીવસ તે વાઘેલા રાજાને ત્યાં રહીને તેને મચારિત ઉપદેશ દીધો
હતો અને નવમે દીવસે સર્વ શિષ્ય મંડળ સહીત કખીર કાશીએ
અગમ્યા હતા. કાશીમાં આવ્યા એટલે ધર્મદાસે કખીર આવી બધું
કરી ગયાની બધી હકીકત કહી એટલે કખીરદાસ મનમાં સમજ્યાં
કે ભગવાન આવી લાજ રાખી ગયા માટે સર્વ ઉપાધી છોડી હવે
એક ચિતે રામજીનું રટણ કરવા આશ્રમમાં પોતાની સમાધિ કર-
વાની સંયમ કુટિમાં બેસી ગયા. કખીરદાસે હવે બોલવું બંધ કરી
બંડારની હકીકત પછીથી સંતાપ પુર્વક મૌન્ય ધારણ કર્યું અને
સર્વ ઉપાધી કમાલ અને ધર્મદાસને માથે નાંખી પોતે નિસંગ અવ-
સ્થા અને એકાંતવાસ સેવવા લાગ્યા સિકંદર બાદશાહ તો પેલા
કુતૂબ કખીરની ક્ષમા માગી દીલ્લી તરફ તે દીવસથી વીદાય થઈ

૨૫૬ શ્રીમદ્ વિશ્વ ભગવાન રામચંદ્રજીનો પરમહંત,

ગયો હતો. અને કાશી રાજા કેવલ કબીરદાસને હવે વશ વર્તતો હોવાથી અને કબીરદાસના આવા ચમત્કારથી આખું નગર કબીરદાસની આંખેજ જોવું હતું કબીરદાસની ઉમર આ વખતે આશરે સાઠેક વર્ષ ઉપરની થવા આવી હતી અને રામાનંદ સ્વામી તો છેકજ વૃદ્ધ થઇ ગયા હતા દરેકને ગુરૂ પાંજે આપી એક મહંતના હાથ નીચે ધર્મદાસે સ્થળે સ્થળે કબીર મંદીર સ્થાપ્યું અને પોતાના સહગુરૂ ગાદીનું સ્થાપન કરી આશ્રમનો નિભાવ થાય તેટલી તે મહંતને હકમી આપી આખા હિંદુસ્તાનમાં આ વખતે કબીરપંથ ફેલાવા લાગ્યો હતો. ઠેર ઠેર કબીર દ્વારોએ બાંધાવવામાં આવ્યા હતા કે જેમાં અનેક કબીરપંથી સાધુઓનો નીર્વાહ થતો હતો તથા કબીરપંથમાં રીવાજ છે તે પ્રમાણે સતનામ જયોતિ સ્વરૂપ કબીર સાહેબની આરતી પણ થતી હતી આમ કરતા કરતાં કબીરદાસની ઉમરના ચત્ત વર્ષ પુરા થયાં એટલે કબીરદાસે કાશીનગર છોડી ધર્મદાસ શેઠના વતનમાં એટલે બાંધવગઢમાં કેટલોક સમય જઈ રહ્યા અને ત્યાં પણ એક મોટું કબીરપંથી મંદીર બનાવી ધર્મદાસશેઠે કબીરદાસની ગાદીનું સ્થાપન કર્યું, કાશીનો આશ્રમ કમાલ તથા દાદુ એબાને શીષ્યોને સોંપવામાં આવ્યો હતો જેથી તે બન્ને શીષ્યોએ કબીરદાસની ગેરહાજરીમાં પંથ ચલાવી કીર્તિ સંપાદન કરી હતી હવે રામાનંદ સ્વામી સ્વધામ પહોંચ્યા હતા અને બાંધવ ગઢમાં આપણા કબીરદાસની સમીપ રહી સેવા કરનારા ધર્મના અવતારરૂપ જ્ઞાનમણી પુજ્ય વૃદ્ધ ધર્મદાસનું શરીર પણ છુટી મર્યું હતું સિકંદર લોદી છેલ્લી બાંડારાની કસોટી કરીને દીલ્લી ગયો ત્યાર પછી બીજો વરસે તે પણ કબીરમાં સિધાવ્યો હતો અને કાશીરાજા આ વખતે સંગ્રહણીના દરદથી

આશરે એક માસ થયાં મર્ણુ શબ્દા પર પડ્યો હતો તે પશુ પ્રભુના દરબારમાં પહોંચી ગયો હતો. સર્વ જીવ માણસ મરી પરણાયું હતું. ફક્ત કબીર કમાલ અને ધર્મદાસના પુત્રો તથા કબીરદાસનું યુવાન શિષ્ય મંડળ હવે સ્થિતિ કરી રહ્યું હતું. થોડા વરસ બાંધવગઢમાં રહ્યા પછી કોઇને પશુ જોડે લીધા વગર એકલા પાછળથી વર્ણવવામાં આવ્યાં તે બે મઠ ધામની યાત્રા કે જે યાત્રા, એવી ગહન છે કે તે ઉપર વર્ણવ્યા તેવા સિદ્ધમંડળના પુરૂષો સીવાય બીજાની થઇ શકતી નથી, તે યાત્રા કરવા સાફ આપણા સિદ્ધ પુરૂષ કબીરદાસ ચાલ્યા ગયા હતા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

યાત્રાની પુર્ણાહુતિ. કબીરપંથ, કબીરની સામ્યાવસ્થા અને અંધની સમાપ્તિ—

હાહા:—

જે જેનું ચિંતન કરે તે તે મય થઇ જાય
પ્રભુ ચિંતી પ્રભુમય થવું, કિલ્લમરવત ન્યાય.

(છા ૭)

પ્રિય વાંચનાર આ વિશ્વના પ્રાણી માત્ર પરમાર્નદની પ્રાપ્તિ અને દુઃખની નિવૃત્તિની ઇચ્છા રાખે છે. પણ તે ઇચ્છા સમર્થ સદ્ ગુરૂ અને સતશાસ્ત્રો દ્વારા આત્મજ્ઞાન થયા વીના કોઈ ઉપાયથી પરીપુર્ણ થઇ શકતી નથી. આત્મજ્ઞાનનો અધિકાર મનુષ્ય દેહનેજ પ્રાપ્ત છે અન્ય જીવોને પ્રાપ્ત નથી. મહાપિ દુઃખની નિવૃત્તિ અને મોક્ષની ઇચ્છા ઉભય પ્રકારના પ્રાણીઓને હોય છે. જેથી તે ઉભયને મુમુક્ષુત્વ

સંભવે છે. પણ મનુષ્ય સીવાય અન્ય જીવોની આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા હોતા નથી. જેથી તેઓ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકવાને સમર્થ હોઈ શકતા નથી જેથી આત્મજ્ઞાન મનુષ્ય પ્રાણીને સંપાદનીય છે. બીજાને નથી. તે આત્મજ્ઞાન જે પ્રકારનું સદગુરુ અને સતશાસ્ત્રે થી કહેવામાં આવે છે, એક અપરોક્ષ અને બીજું પરોક્ષ વેદાંતન અવાંતર વાક્યોના શ્રવણ અને મનનથી પરોક્ષજ્ઞાન થાય છે. અને મહા વાક્યોના શ્રવણ મનનથી અપરોક્ષ જ્ઞાન થાય છે. આપણ કબીરદાસે ઉભય પ્રકારનું જ્ઞાન સંપાદન કરી જીવન મુક્તિ પાણું પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આવા વિદેહી બની ગયેલા કબીરદાસ મેરૂપર્વતમાં આવેલા મેરૂમઠ અને પરમાત્મા મઠના ધામોની યાત્રા કરીને વીશે વરસે પાછ પછી કાશીપુરીમાં આવ્યા હતા. આ વખતે કાશીરાજ શીલનીધીને પુત્ર કાશીની ગાદી પર રાજ્ય કરતો હતો. તે વખતે કબીર સાહેબન ઉમર આશરે સવાસો વરસની થવા આવી હતી. અને તેમની આખોળ પાંપણો પણ ઘોળી થઈ ગઈ હતી. અને હવે તો જેને તેને કબીરદાસ ઉત્તમ સાખીમાંજ ઉપદેશ દેતા હતા. તે વખતની કેટલીક સાખી માર પ્રિય વાંચક વર્ગને નમુના તરીકે દેખાડવાની ખાતર હીંદી ભાષામ તેમની પોતાની રચેલી જેટલી હું જાણું છું તેટલી આસ્થળે મુકુ છું અને તે ઉપરથીજ સ્પષ્ટ રીતે જણાશે કે આપણા કબીર સાહેબ એ સિદ્ધ અને અદ્વૈત પુરુષ હતાં.

સાખી—

માયા માર મન મારીયા, રાખા અમર શરીર

આશા તૃષ્ણા મારકે, થીર બહેગયે કબીર—

મોટી માયા સખ તજે, ઝીની તજી ન જાય

પીર પૈગંબર ઝોલીયા, ઝીની સખકો ખાય—

- કબીર માયા જાણે છે, સુનો શબ્દનીજ મોર
સખીયો કે ધર સાંતજન, સુમો કે ધર ચોર— ૩
- કબીર જો ધન સંચીએ. જો કામકો હોય
મુંડ ચઢાઈ માંઠરી, લે જાત ન દેખ્યા કોય— ૪
- પાંચ તત્વકા પુતલા માનુષ ધરીયા નામ
એક ઘડી કે બીજુરતે, બિઝલ જાયા સખ દામ— ૫
- રંગહીતે રંગ ઉપજે, સખરંગ દેખે એક,
કૌન રંગ હૈ જીવકો, તાકર કરહું બીએક— ૬
- જામત રૂપી જીવ હૈ, શબ્દ સોહાગી શેખ
જરત બુન્દ જલકુક હૈ કહે કબીર કોઈદેખ— ૭
- પાંચ તત્વકે બીતરે, ગુપ્ત વસ્તું અસ્થાન
બીરલ મર્મ કોઈ પાછ હૈ, ગુર કે શબ્દ પ્રમાન— ૮
- કબીર લર્મન જાગીયા, બહુ લીધી ધરીયા ભેખ
સાંછકે પરીચય બીના, અંતર રહી ગયા રેખ— ૯
- ચલતે ચલતે પશુ થકા નતર રહ્યા નવ કોસ,
બીચહીમે ડેરા પત્રો કહો કૌનકો દોસ— ૧૦
- સચ્ચા સૌદા કરીજાએ, અપને મનમેં જાન,
સાંચે હીરા પાછયે, જુઠે સે મુલ હાન— ૧૧
- આગે સીદી સાંકડી, પાછે ચકના ચુર
પરદા પીજલી સુંદરી, રહી ધકક દે દુર— ૧૨
- કાલ ખડા સીર ઉપરે જાગ બીરાને મીત
જાકો ધર હય ડોલ મૈ કયા સોવે નિશ્ચીત— ૧૩
- કાયા કાઠી કાલ ધન. મતન મતન સો ખાખ
કાયા મધ્યે કાલ વસ, મર્મ ન હૈ ઉપાખ— ૧૪

- મન માયાકી કોઠરી તન સંશયકા કોટ
વિષ હર મંત્ર ન માનહી કાલ સર્પકી ચોટ— ૧૫
- મન માયા તો એક હય માયા મનહી સમાય
ત્રીન લોક સંશય ધરી. કાહી કહો લીલાય— ૧૬
- માનુષ હોકે ના મુઆ મુવાસો ઢાંખર ઢોર
એકો ઠોર નહી લાગ્યો ભયાસો હાથી ધોર— ૧૭
- માનુષ બડવો પાપીઆ, અક્ષર ગુર ન માની,
બાર બાર બન કુક હા, ગેર્ભા ધરે ચોખાની— ૧૮
- માનુષ જન્મહી પાયકે, ચુકે અબકી ધાત
જય પરે ભવ ચક્રમે, સહે ધનેરી સ્લાત— ૧૯
- ગાન રતનકો ચતન કર માટીકા શ્રુંગાર,
આયા કબીરા શીર ગયા, જુઠા હય હંકાર— ૨૦
- એક કહું તો હય નહી દોષ કહુંતો ગારી
હય જેસા તેસા રહે કહત કબીર ખીચારી— ૨૧
- એક શબ્દ ગુર દેવકા તાકા અનંત ખીચાર
ચકીયા પંડીત મુનીજનો, બેદન પાવે પાર— ૨૨
- ચકકી ચાલતી દેખકે, દીમા કબીરા રાય,
હોપટ બીતર આપકે સાચુત રહ્યા ન કાય— ૨૩
- બલીહારી વો કુધકી, જમને નીકસે ધીવ,
આવી સાખી કબીરકી, ચારી બેઠકા જીવ— ૨૪
- બલીહારી વા પુરુષકી પરીચીત પરખાનહાર,
સાંઈ દીનો ખાડકો ખારી શુજત ગંવાર— ૨૫
- પક્ષા પક્ષી કારણે સખ જગ રહા ભુલાન,
નિષ્પક્ષી હોય જો બજે તેહી સંત સુજન— ૨૬

- માયા ત્યાજે કયા બમા મહામન તજ્યા ન જાય.
જેહી મને મુનીવર હજે મનહી સખંકા ખાય— ૨૭
- બડેકો ગયો બઝાપતો રોમ રોમ હંકાર,
સહચર કે પરીચય બીના ચારો બને ચમાર— ૨૮
- માયા જગ સાંપની લાછ વિષ લે બેઠી બાટ,
સખ જગ ફડે ફાંસીયા ગયા કબીરા કાટ— ૨૯
- કનક કામીની દેખીકે તું મતી ભુલ સુરંગ,
બિહુરત મીલહી રામજુ કંચુકી તજે ભુજંગ— ૩૦
- સુરખકો સમજવતે માન ગાંઠકો જાય,
કોયલા હોય ન ઉજરો નૌ મન સાથુ નખાય— ૩૧
- સમુઝી ભુઝી જડ હો રહે, બલ તજી નિર્બલ હોય;
કહે કબીર તા સંતકો, પત્તા ન પકરે કોય— ૩૨
- હીરા પડા બજારમેં, રહા છાર લપટાય;
બહુતક સુરખ ચલિ ગયે, પારિખ લિયા ઉદાય— ૩૩
- ઉપરકી દોહ ગધ, હીયકી ગધ હરાય;
કહત કબીરા ચારોં ગધ, તાસોં કહા બસાય— ૩૪
- મે રાહિં સખ જગતકો, મોકો રાવે ન કોય;
મોકો રાવે સોહીજન, ચળહ બિબેકી હોય— ૩૫
- હદ ચલે સો માનવી, બેહદ ચલે સો સાધ.
હદ બેહદ દોનું તજે, તાકા મતા અગાધ— ૩૬
- નવ મન દુષ સખેં ફટયો, ટિપકા કીયા ખિનાસ;
દુષ ફાટી કાજી હુવા, બયા વીઠિકા છાશ— ૩૭
- કર બાહુબલ આપના, છાંડ બિરાની આસ,
તેરે આંગન નહી બહે, સો કયોં મરે પિઆસ— ૩૮

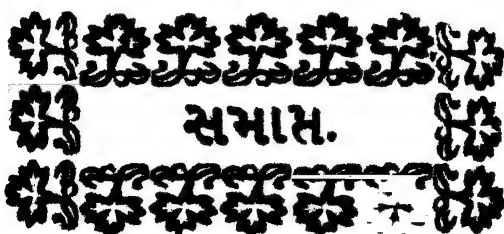
- કાજર ફેરી કાઠરી, પૈઠા સખ સંસાર
બલિકારીએ પુરપકો, પૈઠે નિકલે બહાર— ૩૬
- મન સ્વારથકે કારણે, બિયમ લહરી ફરકાય,
મનકે ચલતે તન ચલત, તાતે સર્વસ્વ ભય— ૪૦
- તન નૌકા મન કામ હે, લખ યોજન હેઠ જાય
કળહી ફરીયા પાર અર કળહી મગન સમાય— ૪૧
- ચાન રત્નકી કાઠરી, ચુંપ કરી દીને તાલ
પારિખ આગે ખોલિયે, કુંચી બચન રસાલ— ૪૨
- ફલ દારેકા પિંજરા, તામે પ્રકી પૌન,
રહનેકો આશ્વર્ હો જાય તો અચરજ કોન— ૪૩
- શબ્દ ગુરકા બાદી હે, ધનતે બલિન કોય
આગે ખીલે જો કરે, સો બલહિના હોય— ૪૪
- જળ લગ દોલક બોલતા, તખ લગ ધન બહવાર
દોલક ફટા ધન ગયા, કોઈ ન જાંખે દાર— ૪૫
- મુરનર મુનિઆર દેવતા, સાત દીપ નવ ખંડ
કહ કબીર સખ ભોગીહે, દેહ ધરેકો દંડ— ૪૬
- ગુર બિચારા કયા કરે, શિખ વહીમે હે મુક
શબ્દ બાણુ વેધે નહીં, ખાંસ મળવે ધુક— ૪૭
- બોલતહી પ્હેઆનીયે, ચોર શાહુ કે પાટ
અંતરકી કરણી સખે, નિકસે મુખકી ખાટ— ૪૮
- સાંચ બરાબર તપ નહીં, જુઠ બરાબર પાપ
જાકે બીતર સાંચ હે, તાકે બીતર આપ— ૪૯
- ચહમન શીતલ હોત હે, જળ હિપજત બહાચાન
સદગુર દેવ કૃપાહીતે, આપકી સ્વરૂપ પ્રમાન— ૫૦

આ પ્રમાણે કબીરદાસને ૫૩ દશનના દરેક ધામોની યાત્રા કરી કાશીમાં પધાર્યો થોડા દીવસ થયા એટલે શિષ્યોના અતિ આશ્રદને લીધે યાત્રાની પુણી દુતિનો થય કરવાનો આરંભ કર્યો. અને પોતાના આશ્રમના મધ્યમાં આવેલા વિશાળ ચોકમાં વેદી કરાવી કાશીના તમામ દીજવરો અને વિદ્વાન પંડિતોને આમંત્રણ કરી દીધું. ભગવાન રામચંદ્રજી બંડારામાં વપરાતાં વધેલી લક્ષ્મીથી કબીર આશ્રમ ભરતા થયા હતા એટલે આ વખતે કબીરને નાણાંનો જરા પણ તોટો પડે તેમ ન હતું. સંકેત કરેલે સમયે સધળા દીજવરો એકઠા થયા અને આમણની પેઠે થયા વીધી કબીરદાસને થય કરાવ્યો. કબીરદાસે થયા શકતી હાંન બોજનાદી આપ્યું અને સર્વને સન્માનથી સતોષ પુર્વક વળાવ્યા-યાત્રાની પુણી દુતિનો થય સમાપ્ત કરી થોડાક દીવસ વીત્યા એટલે કબીરદાસને એકાદ વરસ બાહરે ગામ જ્યાં જ્યાં પોતાના આશ્રમો ધર્મદાસે સ્થાપ્યા હતા ત્યાં ત્યાં ઇજ આવવાને ઇચ્છા થઇ જેથી દરેક કબીર પંથી મઠની મુલાકાત લેવા નીકળી પડ્યા. દરેક ઠેકાણે જ્યાં જ્યાં કબીર પંથનું મંદીર તથા ગાદી હતી ત્યાં ત્યાં ફરી કબીરપંથનો મહીમા વધાર્યો અને કચ્છ કાઠીયાવાડ ગુજરાત વીગેરે સ્થળે નિર્વાણ પહોંચે સદુપદેશ દેતા દેતા ઠેઠ દક્ષીણ સુધી જઇ પોહોંચ્યા હતા ભરૂચ આમળ એક વડ તળે તેમણે પંદર દીવસ મુકામ કરી ભરૂચ અને તેની પાસે આવેલા ગામોના લોકોને ઉપદેશ આપી તેમાંના ધણુઓને કબીરપંથી બનાવ્યા હતા કબીરદાસ સિધાવ્યા. બધે વડનું નામ કબીર વડ પાડ્યું અને તે સ્થળ ધામરૂપે મનાવા લાગ્યું. એમ છેલ્લી બે વરસની મુસાફરી કરી કબીરદાસે આખા હિંદુસ્તાનમાં થઈને પાંચ હજાર ઉપરાંત મનુષ્યોને રામનામનો ઉપદેશ આપી વૃદ્ધસીની કંઠી

ખાંધી દીધી હતી. કબીર પંચમાં સાડાખાર કબીર એએલા જે કહે-
વાય છે. તેઓએ મને તો વિધ વિધ પ્રકારની પોતાના મતને
અનુસરીને સંસ્થાઓ ખાંધી હશે પણ આપણા મુળ સિદ્ધ પુરૂષ આ
કબીરદાસની તો સંસ્થા તે વખતે કેવલ સત્ય વસ્તુનું જ શોધન
કરનારી હતી, એમ બધા ખરા અંશે અને વિદ્વાન દ્વારા ખાતરી
થયા. વીના રહેતી નથી તે વખતે વ્યવહાર અને પરમાર્થના અને
સુખોને સિદ્ધ કરનાર આ પંથ હતો આ પ્રમાણે બે વર્ષ પર્વત
કબીરદાસ બધે ફર્યા અને ત્રીજે વરસે એટલે પોતાની એકસો યોગજી
ત્રીસ વરસની ઉમરે, ફરીને પાછા કાશીપુરીમાં આવી પહોંચ્યા કબી-
રદાસે પોતે પોતાના સદ્ગુરુ વડે ઉપદેશ કરાએલા માર્ગે સકાર
માત્રામાં સર્વનો લય કરી અંકારને-ઉંકારમાં ઉકારનો-મકારમાં
મકારનો મહાનાદમાં મહાનાદને-મહા માયામાં માયાને-જીવાત્મામાં તથા
જીવાત્માને—ઈશ્વરમાં લય કરી પરીણામે સમ સર્વત્ર તત્વ સ્વરૂપકાર
થઈ સોહં શબ્દમાં અચળ સ્થિતિ કરવા નિશ્ચય કર્યો હતો અને
તેથી તેઓ હવે થોડા દીવસ પછી કાશીથી દુર આવેલા ગોરખપુર
જીલ્લાના મગર નામના ગામે જઈ સ્વરૂપસ્થ થવા સાર તક્યારીઓ
કરી રહ્યા હતા, તેમના હિંદુ અને મુસલમાન જે ઉભય પ્રકારના
શિષ્યો હતા તેમણે ભેગા મળી કબીરદાસને મગર નહીં જવા દેવા
અત્યંત આગ્રહ સેવ્યો હતો. પણ કબીરદાસે નહીં માનતા પોતાનો
નિશ્ચય કામમ રાખ્યો હતો. પોતાને મગર ગામે જઈ સ્વરૂપસ્થ થવાના
થોડા દીવસ રહ્યા એટલે કબીરદાસે પોતાના સર્વ શિષ્ય મંડ-
ળને ખબર આપી કે “ હમ મગર જોડે સ્વરૂપસ્થ હો જ્યાંને
વાસ્તે જસદા મિલનાં હોવે, વો ખુશીસે મિલ લેવે ” આથી સર્વ

નગર વાસીઓ વીગેરે સર્વ કોઇ આવી આપણા કબીરદાસની છેવ-
ટની મુલાકાત લેઈ ઉદાસ થઇ પાછા ફર્યા અને સંવત ૧૫૭૫
માઘ સુદી એકાદશી અને શુક્રવારને દીવસે પ્રાતઃકાળમાં પોતાની
જન્મ ભુમિ કાશી આતાને છેવટના સાષ્ટાંગ કરી મગર ગામે
સિધાવ્યા હતા. કબીરજી વગર હવે કાશી સુની થઈ ગઇ હતી અને
કબીરદાસ વિયોગને લીધે પુર વાસીયો બેચેન થઇ ગયા હતા
જેનપુરના વીરસીંહ વાઘેલાને પોતાના સદ્ગુરુએ ખગર આપી
હતી તે પ્રમાણે આગળથી મગર ગામે જઇ સહન્ય સહીત
હિઓ હતો તેમ ધણું શિષ્ય મંડળ પણ કબીરદાસ જોડે
મગર ગયું હતું મગર ગામ અમી નામની નદીને કીનારે
આવેલું હતું તે ગામે કબીરદાસ પોઆ કે તરતજ તે અમી
નદીને કીનારે આવેલી એક પશુ કુટી ખાલી જોઇ તેમાં
કબીરદાસ બે ઘોળા આદર બગલમાં ધાલી પેસી ગયા. અને
સર્વ શિષ્યોને તે પશુ કુટીએ તાળું મારી દેવા આજ્ઞા કરી.
હિંદુ શીષ્યો કહેવા લાગ્યા કે હમે આપનું શરીર પડી
જશે તો દહન કીયા કરીશું ત્યારે મુસલમાન સેવકો કહેવા
લાગ્યા કે હે મુરશદ આપકી ખુદી કબર બનવાયગે. કબીરજીએ બંનેને
ઉત્તર દીધો કે શસ્ત્ર અગ્નિ ચલાવ્યા વગર કે કોઇ પ્રકારે લગાઇ કયાં
વગર હું કઈ તે પ્રમાણે તાળું વાગી દો સર્વે એકમત થઇ તેકોટડીને
તાળું વાસી દીધું. એટલે તે તરતજ જગજગતની શ્વર્ન સાથે આ-
પણા કબીરદાસ સ્વરૂપરથ થઇ ગયા અને સર્વએ સૌ પશુ કુટીનું
ખારણું સત્વર ખોલી જોયું તો કમલના પુષ્પ અને પેલી બે આદર
સીવાય કશું પણ દેખાતું નહીં; એટલે જામીન વીરસીંહ તેમાંથી એક

આદર અને કુલો લેષ એક ત્યાં મંદીર બનાવી તેમાં એક ચોરા કબી અને તે ઉપર આપણા કબીરદાસની સમાધીની સ્થાપના કરીને તેના પર તે આદર ઓઢાડી અને મુસલમાન શીખોએ બીજા આદરને બાજી રહેલા કુલો લેષ એક સુંદર કબર બનાવી તે પર ઓઢાડી. કબીર ચોરા તથા કબીરદાસની કબર એકજ મંદીરમાં આ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યાં. આ મગર ગામે સ્વરૂપસ્થ થએલા કબીરદાસના મંદીરમાં મકરના મહીનામાં હાલપણ મોટો મેળો ભરાય છે. મગર ગામમાં આવેલી ઉપર કહેવામાં આવી તે અમી નદી કબીરદાસના સ્પર્શ પછી સુકી હતી તેમ અચાજ જળથી ભરપૂર બની ગઈ હતી. આ પ્રમાણે કબીરદાસની ઉત્પત્તિ સંવત ૧૪૫૫ માં થએલી અને સ્વધામ સ્થિતિ સંવત ૧૫૭૫ માં થએલી છે. એમ અનેક ગ્રંથોપરથી જણાઈ આવે છે. તેઓ એકસોને ત્રીસ વરસની ઉંમરે ઉપર કહેલા મગર ગામે સ્વરૂપસ્થ થયાનું ભક્તમાલ અને કબીર પરીચરી ઉપરથી નીકળી આવે છે. સંવત ૧૫૨૧ની સાલથી કબીરજીએ પોતાના ગ્રંથો પ્રકટ કરી હતા. તેમના વખતમાં નાનકસાહેબે પણ પોતાનો પંથ પ્રસરાવ્યો હતો. નાનકસાહેબ કબીરદાસથી ઇકાતેર વરસે નાના હતા એમ કે-
- હલાક નાનક પંથી પુસ્તકો ઉપરથી નીકળી આવે છે. નાનકસાહેબ ૧૫૨૬ માં જન્મ્યા હતા અને ૧૫૬૬માં સ્વરૂપસ્થ થયા હતા.

સચિત્ર ત્રિકાળ-જ્ઞાન-દર્શક

અને

અદ્ભુત વિદ્યાઓનો મહાસાગર.

ચોદ વિદ્યા અને ચોસઠ કળાઓ સર્વ કાષ્ટ સહેલાઈથી સીખી તથા સમજી શકે અને ઘેર બેઠાં તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેટલા માટે અનેક પ્રાચીન-અર્વાચીન ગ્રંથોનું સંશોધન કરીને આ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે. પુષ્કળ ચિત્રોપજ્ઞ આપેલાં છે જેથી પોતાની મેજબાં વાંચી સમજીને તેમાંના બધા પ્રયોગો ઉપયોગમાં લઈ શકાય.

(૧) આનસવિદ્યા અથવા મેંટલ સાયન્સ—મનુષ્યના શરીરમાં તત્ત્વા, આંખ, કાન, નાક અને જીભ એ પાંચ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ કેટલી છે, તે કેમ કેળવાય છે, કેળવવાથી તે કેવાં અદ્ભુત કામો કરી શકે છે, અને ઉપયોગમાં આવે છે તેની બરપૂર માહિતી.

(૨) આકર્ષણવિદ્યા અથવા પર્સનલ મેનેજમેન્ટ—એક માણસ બીજા માણસનું આકર્ષણ કેમ કરી શકે, કેમ તેને વશ કરી શકે, તેની ઇન્દ્રિયો ઉપર તે કેવી રીતે કાબૂ મેજવે, આકર્ષણશક્તિ વધારવાને કેવા પ્રયોગો કરવા અને શક્તિ કેવી રીતે ખીલવવી, આંખની આકર્ષણશક્તિમાં કેવા બેદો રહેલા છે, ઇચ્છા મુજબ ખીલવે વર્તવાની ફરજ પાડવી, શરીરની વિજળાક શક્તિનો બેઝરમ શો છે એ પુરતાં ચિત્રો સાથે સમજાવ્યું છે.

(૩) મસ્તવિદ્યા અથવા ફ્રેનોલોજી—એક માણસના મસ્તકમાં ૪૩ જુદી જુદી શક્તિઓ ભરેલી છે. માથા ઉપર હાથ ફેરવીને તેની બધી શક્તિઓને જાળખી લેવાની કળા, એક વિદ્યાર્થીની કુદરતી શક્તિ પિછાળીને તેને કયા કયામાં ચોળવાથી

પાવરધો યજ્ઞે લે જાણી મુજી, લે જાણ જાણવા માટે-દુઃકામાં
મરતકશાસ્ત્રી બનીને અદ્ભુત પ્રયોગો કરી લોકોને અજાણ્યમાં
નાંખવા માટે આ વિદ્યા ઉપયોગી છે. પુષ્કળ ચિત્રો પણ આપેલાં છે.

(૪) મેન્ડલ ડેલિપથી—દૂર
રહેલા જે મિત્રો વચ્ચે માનસિક સંદેશ કેમ ચલાવવા, કેવી રીતે
એ સક્રિય ખીલવણી, ખીલતા વિચારો કેવી રીતે પારખી કાઢવા
અને વંચવા (થોટ રીડિંગ), મારણ, ઉત્સાહન, મોહન અને વશીકરણ
વિદ્યાઓનું રહસ્ય શું છે, નેત્ર, વાણી અને ધમ્મજના બળનો ઉપયોગ
કેમ લાભદાયક બનાવવો, મેન્ડલ ફોટોગ્રાફી વગેરે વિષયો સંખ્યા-
બંધ ચિત્રો સાથે સમજાવવામાં આવ્યા છે.

(૫) આહિની વિદ્યા અથવા મેસ્મેરિઝમ—મેસ્મેરિઝમ
એટલે શું? તેનો અભ્યાસ કેવી રીતે કરવો? પાત્રને કેવી રીતે
ઉઘાડી દેવો, તેની પાસેથી પોતાની ઈચ્છા મુજબ કામ લેવું, તેની
દ્વારા તરેહ તરેહના પ્રયોગો કરાવવા, તેની અમેરિકન પદ્ધતિઓ,
પશુ-પક્ષી ઉપર પ્રયોગો કરવાની અદ્ભુત રીતો, હિપ્નોટિઝમ અને
મેસ્મેરિઝમનો સંબંધ, નજરબંધીની રીત, કપાલમોહન અથવા
ફ્રેનોમેસ્મેરિઝમ, આંતર્દષ્ટિ અથવા કેલરવોયન્સ, પિનોદના ચમત્કારિક
પ્રયોગો, પાણી કે કપડું મંત્રવાની રીત, મેસ્મેરિઝમથી જૂઠાં જૂઠાં
દહોના દહીંએને સાજાં કરવા વિશે, ધાયાદી પુષ્કળ માહિતી અનેક
ચિત્રો સાથે આપવામાં આવી છે. થોડી ખંતથી એ વિદ્યા સિદ્ધ
કરવા માટે એ માહિતી પૂરી ઉપયોગી છે.

મળવાનું ઠેકાણું.

પુસ્તકોલે મંગળદાસ જ્ઞેષ્ઠતારામ સાહે.

રીઝીડા—અમદાવાદ.

આશુક માશુક ના પ્રેમ પ્રસંગોથી ભરપુર

પ્રવીણસાગર.

ગુજરાતી રીકા સહિત. આ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ સ્વસ્થાન રાજકોટન કૈલાસવાસી મહારાજાધિરાજ શ્રી મહેરામણજીએ પોતાના નિપુણ સહાયકોની સમ્મતિથી સં. ૧૮૩૮ માં રચેલો છે. ગ્રંથ એટલી બધી ચતુરાઈથી ભરપુર છે, કે તેણે ભાષાના નામાંકિત અને ચતુર કવિશ્વરોનાં મન હરિ લીધાં છે. આખો ગ્રંથ આશુક માશુકની ખરેખરી પ્રેમ મહીમાથીજ વર્ણવેલો છે સાથે નાયક નાયકાના ભેદ નાડીપરિક્ષા, અંધપરીક્ષા, શુકનાવલી, રણસંગ્રામની પડિતા રાજનીતિ, અને વિદ્યા, રાગ, તેની ઉન્નતિ, વિરહાત્તાપ, ઈશ્વરભક્તિ સાથે અષ્ટાંગ યોગનું નાનાવિધ અભાંકારથી રસમય વાણીવડે સવૈયા, કવિતા, છંપા, આદિ અનેક છંદથી વર્ણવેલું છે, દુકામાં જેમ કલ્પશ્વર તો જે ઇચ્છા રાખીએ તે તેને મળે છે, આ ગ્રંથમાંથી ભોગ વિસાસ પામશે, યોગીજનો યોગ વિદ્યાને પામ તેમજ પ્રેમીજનો પ્રેમલીલાને પામીને મનમાં હર્ષ લાવશે, કવિયો : અગ્રંકાર અને છંદને પામશે ચતુર પુરુષો ચતુરાઈને પામી રાજ અને મનોહર ગ્રંથના નાયક પ્રવીણ તે રાજકુંવરી સુગન" અને સાગર તે રાજકોટના ઠાકોર મહેરામણજી છે સંપૂર્ણ ૮ લેહરો ૧૦૪ ચિત્રકાવ્ય સહિત પૃષ્ઠ ૮૭૫ સોનેરી ગીલ-પુંઠા સહિત કિંમત રૂ. ૮-૦-૦ પોસ્ટેજ ૧૦ આના જુદા.

મળવાનું ઠેકાણું :-

બુકસેલર મંગળદાસ જોષિતારામ

રીઝીરોડ—અમદાવાદ

